

”ISÄNMAALLISUUTTA UUDELLA TAVALLA”
Maanpuolustuslehtien välittämä kuva maanpuolustustahdosta
1950-luvulta 1990-luvulle

Oulun yliopisto
Historiatieteet
Pro Gradu
31.8.2016
Jarmo Pitkänen

Sisällysluettelo

Sisällysluettelo	2
Maanpuolustustahto tutkimuksen kohteena.....	3
Tutkimustilanne	7
Tutkimustehtävä.....	11
Lähteet ja menetelmät.....	12
1. Suomen kokonaismaanpuolustuksen kehittyminen 1950–1960-luvuilla	20
1.1 Suomen asema toisen maailmasodan jälkeisessä maailmanpolitiikassa	21
1.2 Henkinen maanpuolustus osana kokonaismaanpuolustusta.....	25
1.2 Maanpuolustuslehtien osuus keskusteluissa maanpuolustustahdosta.....	31
1.4 Kansaliskasvatuksen käynnistyminen	36
1.5 Maanpuolustuslehtien välittämä kuva maanpuolustustahdosta 1950–1960-luvuilla ..	40
2. Maanpuolustuslehtien aseman selkiytyminen 1970-luvulla.....	45
2.1 Suomi maailmanpolitiikassa ja rauhaa turvaamassa.....	46
2.2 Maanpuolustuslehtien tehtävien uudelleenarviointi	47
2.3 Maanpuolustuslehtien osuus kansaliskasvatuksessa	53
2.4 Maanpuolustuslehtien välittämä kuva maanpuolustustahdosta 1970-luvulla	56
3. Maanpuolustuslehdet uusien haasteiden edessä 1980–1990-luvuilla.....	59
3.1 Maailmanpoliittinen tilanne ja Neuvostoliiton hajoaminen	60
3.2 Maanpuolustuslehtien uusiutuminen.....	62
3.3 Kansaliskasvatuksen muuttuva rooli.....	66
3.4 Keskustelu maanpuolustustahdosta uusien haasteiden edessä	71
3.5 Muutos sodan kuvassa ja maanpuolustustahto	78
Johtopäätökset	81
Lähdeluettelo.....	87

Maanpuolustustahto tutkimuksen kohteena

Siviileille kurssi on selvittänyt isänmaallisuuskäsitteen uudelleen.¹

Oulun läänin maanpuolustusyhdistyksen maanpuolustuskurssille osallistui vuoden 1972 joulukuussa Pohjois-Suomen kaupunkien ja kuntien sekä liike-elämän edustajia. Näiden kurssien tehtävänä on perustamisesta lähtien ollut laajentaa turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tuntemusta niin poliitikoille kuin johtavassa asemassa oleville siviileille.² Maanpuolustuskurssitoiminnasta muodostui 1960-luvulta alkaen eräs keskeisin tekijä Suomen maanpuolustuksen uudistuksessa. Oheinen Oulun Yleisradion aluepäällikön Erkki Hyytisen lainaus viittaa siviilien maanpuolustustahdon kohentumiseen juuri maanpuolustuskurssien myötä. Kommentti herättää pohtimaan mitä muutoksia suomalaisten maanpuolustustahdossa on tapahtunut sodanjälkeisinä vuosikymmeninä ja miten aihetta on käsitelty keskeisissä suomalaisissa maanpuolustuslehdissä.

Toisen maailmansodan jälkeinen aika toi mukanaan suuria muutoksia Suomen ulko- ja puolustuspolitiikkaan. Sotien jälkeinen asevarustelu ja ydinaseiden määrän voimakas kasvu loivat uhkakuvia totaalisesta kaikkia koskettavasta sodasta. Tämä uhkakuva asetti myös Suomen Puolustusvoimille ja maanpuolustukselle uusia haasteita. Toimenpiteinä käynnistyi puolustustaloudellisen suunnittelukunnan työ vuonna 1955 ja pääministerin johtama puolustusneuvosto aloitti toimintansa maaliskuussa 1957. Näiden lisäksi vuonna 1958 säädetty väestönsuojelulaki velvoitti kuntia rakentamaan suojatiloja, luomaan säteilyvalvontaverkon ja järjestämään kansalaisille koulutusta. Edellä mainittujen Puolustusvoimien ja puolustusneuvoston toimenpiteiden sarjaan liittyivät myös maanpuolustuskurssitoiminnan käynnistyminen ja suunnitelmat henkisen maanpuolustuksen kehittämiseksi.³

¹ ”Oulun läänin kriisivalmiutta tehostettu”. Yleisradion Oulun aluepäällikkö Erkki Hyytinen Kalevan haastattelussa.(art.). *Kaleva* 19.2.1972.

² Kolbe 2011, 75,84.

³ Visuri 2006, 166-167. Henkinen maanpuolustus on osa kokonaismaanpuolustusta, ja se tarkoittaa kansalaisten henkistä valmistautumista kriiseihin. Teemaa käsitellään tarkemmin luvussa 1.2 s. 25 alkaen.

Ensimmäinen valtakunnallinen maanpuolustuskurssi pidettiin puolustusneuvoston päätöksellä Helsingissä huhtikuussa 1961.⁴ Vuosien saatossa maanpuolustuskurssit ovat vakiinnuttaneet paikkansa merkittävinä maanpuolustuksen yhteistyöeliminä. Valtakunnallisesti ja alueellisesti järjestettäviä maanpuolustuskursseja koordinoi nykyään Maanpuolustuskurssiyhdistys.⁵

Suomen sotilaallisesta valmiudesta huolehtii ensisijaisesti Suomen Puolustusvoimat. Puolustusvoimien lisäksi maanpuolustusaiheiden parissa toimii lukuisia eri järjestöjä, kiltoja ja yhdistyksiä. Näiden vapaaehtoisen maanpuolustuksen ja sotilaallisten ammattiliittojen organisaatioiden äänitorvina toimivat maanpuolustuslehdet. Organisaatiot ja niitä edustavat maanpuolustuslehdet ovat olleet olennainen osa kansalaisten maanpuolustustahdon luomisessa jo Suomen itsenäisyyden alkutaipaleelta lähtien.

Tämän tutkimuksen keskeinen käsite on maanpuolustustahto. Se on varsin monitahoinen ja sen tulkintaan vaikuttavat niin aikakauden ilmiöt kuin henkilön omakohtainen kuva sodasta ja käsitys omasta turvallisuudestaan. Myös saatavilla olevalla informaatiolla on aina ollut keskeinen vaikutus kulloisenkin aikakauden maanpuolustustahtoon. Maanpuolustustahto yhdessä sotilaallisten voimavaretekijöiden kanssa muodostavat pohjan valtakunnan maanpuolustuskyvylle.⁶

Varsinaisesti maanpuolustustahdon käsitteen määrittely käynnistyi 1960-luvun puolivälissä, kun Antti Eskola analysoi Jaakko Valtasen vuonna 1954 laatimaa sotakorkeakoulun diplomityötä *Maanpuolustushengen (-tahdon) kehittämisen ja ylläpitämisen edellytykset ja mahdollisuudet erityisesti nuorison keskuudessa*.⁷ Valtanen selvensi myös itse maanpuolustustahdon käsitettä muun muassa *Ruotuväki*-lehdessä vuonna 1964 otsikolla ”Maanpuolustusajattelumme”. Artikkelissa Valtanen tarkastelee maanpuolustuksen luonnetta ja pyrkii selventämään niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat maanpuolustustahdon vahvistumiseen.⁸

⁴Maanpuolustuskurssiyhdistyksen www-sivut

⁵ Ibidem.

⁶ Tenho, ”Ajatuksia puolustuskyvyn uskottavuuden arvioinnista” (art.). *Kylkeiranta* 1/1992.

⁷ Leimu 2008, 35.

⁸ Valtanen, ”Maanpuolustusajattelumme”(art.). *Ruotuväki* 1-11/1964.

Valtasen mukaan maanpuolustustahdon taustalla keskeisinä tekijöinä ovat henkinen tahtotila, motivaatio ja kansalaiskyvykkyys. Maanpuolustustahtoon vaikuttavat myös arvot, kansallinen identiteetti ja usko maanpuolustukseen. Maanpuolustustahto pohjautuu isänmaallisuuteen ja kansallisuusaatteeseen eli kansakunnan tietoisuuteen omasta olemassaolosta. Kansan henkinen ”tarmo” perustuu tähän isänmaallisuuden tietoisuuteen.⁹

Vuoden 1954 diplomityössään Valtanen siteeraa sosiologi Hans Speieria ja tulkitsee maanpuolustustahdon myös haluksi taistella, totella ja tehdä työtä. Tämän määrittelyn perusteella maanpuolustustahto voidaan rinnastaa lähinnä taistelutahtoon ja myös aktiiviseen toimintaan torjua väkivaltaa.¹⁰ Puhuessaan maanpuolustustahdosta Valtanen käyttää vuoden 1954 tutkimuksessaan myös termiä maanpuolustushenki. Muun muassa Risto Sinkko toteaa tutkimuksessaan vuonna 2015, että maanpuolustushenki on vanhempi ilmaus maanpuolustustahdolle.¹¹ Olettaen termien olevan synonyymit, käytän tässä tutkimuksessa selvyiden vuoksi termiä maanpuolustustahto.

Jaakko Valtanen totesi tutkimuksessaan vuonna 1954, että

*Maanpuolustushenki ei ole mikään yhteiskunnassa irrallisena esiintyvä ilmiö, vaan osa kansan yleistä mielenlaatua. Maanpuolustushenki on seuraus tahdosta puolustautua ja henkisestä voimasta vastarintaan.*¹²

Kun Suomen maanpuolustus kaipasi toisen maailman sodan jälkeen kipeästi uudistusta, asetti valtioneuvosto erityiset suunnittelukuntien alaiset komiteat viemään kehitystä virallisesti eteenpäin. Vuonna 1963 perustettiin Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta, jonka korvasi vuonna 1975 Maanpuolustustiedostuksen suunnittelukunta. Suunnittelukunnat nojasivat tutkimuksissaan ruotsalaiseen maanpuolustuksen tutkimusperinteeseen ja maanpuolustustahdon mittaamiseen. Suunnittelukuntien tehtävinä olivat henkisen maanpuolustuksen ja erityisesti nuorison isänmaallisuuden kasvattaminen Suomen puolueettomuuspolitiikan mukaisesti ilman ”ryssä vihaa”.¹³

⁹ Valtanen 1954, 10-11.

¹⁰ Ibidem..

¹¹ Sinkko 2015, 205.

¹² Valtanen, ”Maanpuolustushenki-totaalisen maanpuolustuksen tärkeä ase” (art.). *Tiede ja Ase* Vol. 15(1957).

¹³ Terho, 2010, 51.

Tämän tutkimuksen aiheeseen liittyy tiiviisti henkinen maanpuolustus, joka sotilaallisen ja aseellisen maanpuolustuksen kanssa muodostavat niin kutsutun kokonaismaanpuolustuksen eli totaalisen maanpuolustuksen. Maanpuolustusuudistukseen liittyen henkinen maanpuolustus nousi jo 1950-luvulla tukemaan aseellista ja sotilaallista maanpuolustusta.¹⁴ Totaalisen maanpuolustuksen toinen tukijalka, henkinen maanpuolustus, on käsitteenä varsin laaja. Sillä voidaan tarkoittaa kaikkien henkisten voimavarojen käyttöä totaalisen maanpuolustuksen päämäärien saavuttamiseksi eli asenne- ja arvoperusteista valmistautumista kriiseihin.¹⁵ Henkinen maanpuolustus voidaan myös selittää laajemmin ”kansalliseksi realismiksi” tai aatemekanismiksi, jolla kylmän sodan aikainen elo suurvallan naapurissa artikuloitiin kansalle.¹⁶

Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan alaisuudessa toimineen komitean vuonna 1964 laatiman selvityksen mukaan maanpuolustustahto on myös yleistä mielipidettä ja halua säilyttää puolueettomuus ja suomalainen elämänmuoto:

*Kansalaisten vapaaehtoinen halu säilyttää ja puolustaa sekä edelleen kehittää riippumattomuutta, alueellista koskemattomuutta ja laillista yhteiskuntajärjestystä.*¹⁷

Maanpuolustustahto voidaan myös käsittää kansalaisen uskona suomalaiseen vapaaseen demokratiaan ja turvallisuuden takeisiin.¹⁸ Eli haluna puolustaa sekä kansalaisen omia oikeuksia että kansalaisdemokratiaa. Haluun puolustautua liittyy olennaisesti myös turvallisuuskäsitys, jolla voidaan ymmärtää kapeasti maan rajojen ulkopuolelta tulevaa uhkaa, kuten sotaa. Turvallisuutta voidaan myös käsitellä laajemmin, jolloin siihen liittyy inhimillinen turvallisuus eli yksilön ravintoa, taloutta tai terveyttä vaarantavat uhat.¹⁹ Olennainen tekijä kansalaisten maanpuolustustahdon muodostumiseen on myös kuva sodan luonteesta. Millainen seuraava sota tai kriisi olisi ja miten siihen tulisi varautua? Sodan kuvalla tarkoitetaan kokonaisvaltaista näkemystä, kuinka aseellista voimaa tullaan käyttämään konflikteissa ja miten se tulee vaikuttamaan yhteiskuntaan.²⁰

¹⁴ Henkisen maanpuolustuksen komitean (HMK) mietintö, osa I, 1964, 18-19.

¹⁵ HMK:n mietintö, osa I, 1964, 18-19.

¹⁶ Rainio 2009, 122-124.

¹⁷ HMK:n mietintö, osa I, 1964, 143.

¹⁸ HMK:n mietintö, osa I, 1964, 101.

¹⁹ Valenius 2007, 145-159.

²⁰ Iskanius & Kääriäinen 2000, 105.

Sodan kuva ei visioi pelkästään näkemystä tulevaisuuden sodasta, vaan se myös peilaa menneisyyden kokemuksia sodasta ja arvioita nykyisistä kriiseistä.²¹ Sodan kuva on siten historian ja henkilön kokemusten muovaamaa käsitystä liitettynä nykyisyydessä käynnissä oleviin konflikteihin. On myös huomioitava, että käytettävissä olevalla informaatiolla on vahva merkitys sille, miten yksilö asian kokee ja käsittää.

Tämän tutkimuksen ajanjaksoon ajoittuvat edellisistä sodista elpymisen aikakausi, uusien maailmanpoliittisten ilmiöiden ja Suomen puolustuspoliittisen linjan asemointi sekä kylmän sodan päättyminen. Suomalaisten maailmanpoliittisesta asemasta katsottuna sodan kuvaan vaikuttavat vahvasti historian kokemukset Venäjältä ja Neuvostoliitosta sekä kulloisella aikakaudella käynnissä olevat maailman rauhaa heikentävät konfliktit ja niitä koskeva informaatio.²² Kuten sodan kuva myös maanpuolustustahto on käsite, jonka määrittely saati mittaaminen ei ole yksinkertaista. Myös maanpuolustustahto peilaa maailmanpoliittisia muutoksia ja elää kriisien mukana.²³

Tutkimustilanne

Suomen maanpuolustuksen käsitteellisen aseman etsiminen tapahtui koko sodan jälkeisen jälleenrakennuksen ajan. Se jatkui läpi ydinpelotteiden värittäjän ja puolueettomuuteen pyrkivän 1970- ja 1980-lukujen aina Neuvostoliiton hajoamiseen saakka. Maanpuolustuksen aseman etsimisen aikana Suomen maanpuolustus ja Puolustusvoimat kävivät läpi voimakkaita muutoksia. Uudistusten myötä myös maanpuolustuslehdet alkoivat pohtia linjaansa ja asemaansa keskusteluissa maanpuolustustahdosta.

Haasteita varsinkin ammattisotilaiden ja poliittisten päättäjien osallistumiselle julkiseen keskusteluun asettivat Suomen ja Neuvostoliiton suhteet sekä Suomen asema maailmapolitiikassa idän ja lännen välissä. 1960-luvun uusien kansainvälisten ilmiöiden, kuten rauhanaatteen ja radikalismien leviäminen kiihdyttivät keskustelua totaalista maailmasodasta ja Suomen puolustuspolitiikan uskottavuudesta. Siten myös maanpuolustuksen kulmakivi, edelleen talvisodan hengessä elävä maanpuolustustahto, joutui kohtaamaan uusia haasteita tulevien vuosikymmenten aikana.

²¹ Raitasalo 2008, 39.

²² Raitasalo 2008, 39-44.

²³ Sinkko 2009, 3-4.

Maanpuolustustahto on puhuttanut päättäjiä koko Suomen itsenäisyyden ajan, ja se on ollut usein esillä julkisissa keskusteluissa ja tieteellisissä tutkimuksissa jo 1960-luvulta lähtien. Maanpuolustustahdon tutkimuksiin on aina liittynyt myös kvantitatiivista mielipidetutkimusta ja tulosten analyysiä. Aiemmissä tutkimuksissa on siten keskitytty lähinnä yleisen mielipiteen ja miespuolisten asevelvollisten näkemysten kartoittamiseen ja analysointiin sekä itse tutkimuksen tilastolliseen problematiikkaan.

Suomessa tehdyt selvitykset maanpuolustustahdosta perustuvat lähinnä Ruotsissa vuonna 1952 käyttöön otettuun malliin. Kansalaisten, yleensä miesten, mielipiteen mittauksessa on keskitytty aseellisen puolustautumisproblematiikan ympärille esittämällä kysymys, joka sisältää myös henkilökohtaisen uhrautumisen idean:

*Jos Suomeen hyökätään, niin olisiko suomalaisten puolustauduttava aseellisesti kaikissa tilanteissa, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta?*²⁴

Maanpuolustustahtoon liittyvät selvitykset liikkuvat siten yleisemmällä tasolla pyrkien vastaamaan kysymyksiin maanpuolustustahdon tasosta ja taistelutahdosta pohtimatta, miten ilmiö on eri aikakausina käsitetty ja miten sitä on käsitelty. Tästä lähtökohdasta ilmiötä tutkittaessa voidaan saada kvantitatiivinen arvio maanpuolustustahdosta ja sen kehittymisestä, mutta varsinainen eri aikakausien sisällöllinen määrittely jää avoimeksi. Eli mitä maanpuolustustahdolla tarkoitetaan? Mitä eri aikakausina Suomen koskemattomuuden puolustamiseksi on täytynyt tehdä ja kuinka konkreettisena sodan uhka on eri aikakausina koettu? Myös näkökulmat uhrautuvaan puolustautumiseen vaihtelevat vastaajasta riippuen. Tutkimukseen vastaaja voi nähdä maanpuolustustahdon taustalla perustellun aseellisen hätävarjelen, kun toinen haastateltu kokee ilmiön olevan osana väkivaltaa²⁵.

Sotien jälkeisen Suomen maanpuolustustahdon tutkimuksista klassisimpana voidaan pitää edellä mainittua JAAKKO VALTASEN sotakorkeakoulun diplomityötä *Maanpuolustusbengen (-tahdon) kehittämisen ja ylläpitämisen edellytykset ja mahdollisuudet erityisesti nuorison keskuudessa* (1954). Valtasen tutkimus sisälsi myös Suomen Gallup Oy:n teettämän mielipidekyselyn, joka oli 1950-luvun Puolustusvoimissa ainutlaatuista.²⁶

²⁴ Terho 2010, 10.

²⁵ Sarvanti & Soininen 2013, 23.

²⁶ Valtanen 1954, passim.

Valtaseen tutkimus pohti mielipidekartoitukseen lisäksi keinoja, joilla maanpuolustustahtoa voitiin kehittää vallitsevat yhteiskunnalliset olosuhteet huomioiden. Tutkimus avasi myös tulkintaa siitä, miten eri maanpuolustustahtoon vaikuttavat olosuhteet käsitettiin sodan jälkeisessä Suomessa.²⁷ Valtaseen diplomityö julistettiin vuosien ajaksi salaiseksi ja se julkistettiin vasta vuonna 2004. Perusteluna tutkimuksen salassa tai ainakin valvonnan alaisena pidettäväksi kirjoittaja esittää luottamuksellisten lähteiden käytön. Valtanen käytti lähteinä muun muassa ei-julkiseksi tarkoitettua tutkimusta ”ns. SKDL:n aineksien motiiveista” ja ”muutakin arkaluontoista aineistoa” sekä luottamukselliseksi määrättyä selostusta Tanskan armeijan ideologisesta koulutuksesta.²⁸

Entisen sotakorkeakoulun, nykyisen maanpuolustuskorkeakoulun, useissa eri julkaisuissa ja tutkimuksissa on käsitelty maanpuolustustahtoa, isänmaallisuuskäsitettä ja asenteita eri näkökulmista ja asiayhteyksissä. Tästä esimerkkinä LAURA KOLBEN tutkimus *Ristin vai edistyksen kansa? -isänmaan, valtion ja kodin puolesta*. Tutkimus julkaistiin Risto Sinkon toimittamassa Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisusarjassa *Arvot ja velvollisuudet isänmaan puolustuksessa* (2005). Teoksessa Kolbe käsittelee suomalaisen henkisen maanpuolustuksen syntyä ja isänmaallisuuskäsitystä toisen maailman sodan jälkeen.

Toinen edellistä laajempi tutkimus on Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitoksella tehty JAMI VIRRAN tutkimus *Juoksubandoista yhteiskuntaan. Vuosien 1965–1975 sotilaallista maanpuolustusta ja puolustusvoimia koskevan joukkotiedotuksen diskursiivinen tarkastelu* (2012). Tutkimus käsittelee diskursiivisesti myös maanpuolustustahdon lisäämistä. Virta selvittää tutkimuksessa, miten julkisissa keskusteluissa käsiteltiin kyseisen ajanjakson yhteiskunnallisten muutosten merkitystä Puolustusvoimien kehittämiseen. Virta käyttää tutkimusaineistona arkistolähteiden lisäksi noin 35 000 ajanjakson joukkotiedotusvälineiden uutisartikkeliä ja pää- sekä mielipidekirjoitusta.

SAMPO TERHON laatima *Näkökulmia maanpuolustustahtoon* (2010) on myös asenteisiin ja mielipiteisiin keskittyvää tutkimusta. Pääesikunnan Viestintäosaston eräänä tehtävänä on myös seurata ja ylläpitää maanpuolustustahtoa. Terho toimi osastolla vuosina 2009–2010 mediatutkijan virassa ja toimitti suomalaisten maanpuolustustahdon tutkimuksista artikkelikokoelman. Tässä Maanpuolustuskorkeakoulun artikkelikokoelmassa selvennetään maanpuolustustahdon käsitettä, mutta otetaan samalla kantaa maanpuolustustahdon

²⁷ Valtanen 1954, passim.

²⁸ Valtanen 1954, 5.

mittaamiseen liittyvään problematiikkaan. Terhon toimittamasta artikkelikokoelmasta haen tähän tutkimukseen viitteitä siitä, miten maanpuolustustahdon teemaa voidaan lähestyä eri aikakausilla.

Poliittista näkemystä maanpuolustustahtoon on tutkinut muun muassa SAKARI KÄRKKÄINEN Maanpuolustuskorkeakoulun tutkielmassaan *Nakertajia” vastaan -nuoret upseerit maanpuolustushengen puolustajina* (2010). Tutkimuksessa perehdytään 1970-luvun vasemmistolaiseen ja pasifistiseen ajatteluun suhteessa kansalaisten maanpuolustustahtoon.

Maanpuolustusaiheeseen liittyvä tutkimus on myös ANTTI SAARELAISEN poliittisen historian pro gradu-tutkielma *Suomalainen sotilasidentiteetti yhteiskunnan muutoksessa toisen maailmansodan jälkeen* (2010). Tässä tutkimuksessa keskitytään sotilasidentiteetin muutokseen ja käydään myös läpi Suomen itsenäisyyden ajan isänmaallisuuskäsityksen kehitystä.

Aiheeseen liittyy myös JOHANNA RAINION pro gradu-tutkielma *Moniarvoinen suomalaisuus, puolueeton Suomi. Isänmaallisuuden ja maanpuolustustahdon kysymykset 1960-luvun alun henkisen maanpuolustuksen taustana ja sisältönä* (2009). Tutkimus keskittyy henkisen maanpuolustuksen kehitykseen 1960-luvulla ja antaa omaan tutkimukseeni näkökulmaa henkisen maanpuolustuksen ja siten myös maanpuolustustahdon kehittymiselle.

LIISA MYYRYN Puolustusministeriö maanpuolustushankkeeseen liittyvä tutkimus *Et kai se siit tulee, et se pitää nähdä jotenkin se kohde puolustettavana ja arvokkaana. Käsitteitä maanpuolustustahdosta ja siihen vaikuttavista tekijöistä* (2012) on empiirinen kysely- ja haastattelututkimus. Tutkimus lähestyy maanpuolustustahtoa kartoittamalla mielipiteet ja jakaumat lähinnä tahtotila-analyysin kautta.

Aiheen tutkimista tukee myös RISTO SINKON väitöskirja *Maanpuolustustahto asevelvollisen koulutuksen ja palveluksen onnistumista selittävänä tekijänä* (2015). Tässä Helsingin Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisussa Sinkko paneutuu varusmiesten kokemaan maanpuolustustahtoon suhteessa taisteluluottamukseen eli luottamusta armeijan koulutukseen, käytössä olevaan aseistukseen ja ryhmän toimintaan. Tutkimus pohjautuu Sinkon aiempiin tutkimuksiin, ja siinä selvennetään myös maanpuolustustahdon määritelmää.

Sitä, miten maanpuolustustahto välittyy ja halutaan välittää aikakauden maanpuolustuslehdissä, ei ole tutkittu. Tämän tutkimuksen tarpeellisuutta puoltaa myös se, että siten voidaan tarkastella, onko maanpuolustustahto historian aikana muuttunut. Tutkimuksen avulla voidaan pohtia erityisesti sitä, miten maanpuolustustahtoa on käsitelty eri asiayhteyksissä ja miten se on maanpuolustuslehdissä ymmärretty. Tutkimuksen perusteella kyetään hahmottamaan keinot tulkita ilmiötä myös tulevaisuudessa ja muuttuvissa olosuhteissa. Käsitteellinen analyysi yhdistettynä kvantitatiiviseen tutkimukseen auttaa ymmärtämään, miten maanpuolustustahtoa tarpeen vaatiessa voidaan tulevaisuudessa huomioida ja kehittää.

Tutkimustehtävä

Tässä tutkimuksessa selvitän, miten maanpuolustuslehdissä käsiteltiin eri maanpuolustustahdon syntymiselle olennaisia tekijöitä, ja miten yhteiskunnallinen tilanne vaikutti asian käsittelyyn 1950–1990-luvuilla. Tässä tutkimuksessa käsittelen aihetta kronologisesti 1950-luvulta aina 1990-luvulle ja Neuvostoliiton hajoamiseen saakka. Aikakaudelle sijoittuu myös Suomen ja Neuvostoliiton välinen yya-sopimus, jonka rooli Suomen maanpuolustusjärjestelyille ja myös maanpuolustustahdolle on ollut merkittävä.

Tutkimuksen ajanjaksolle asettuvat 1950-luvulta alkanut kylmä sota, 1960-luvun kriisit ja radikaalien aatteiden leviäminen muualta Euroopasta. Aikakauteen liittyvät myös 1970-luvun liennytyksen aikakausi ja 1980-luvun talous- ja rauhanpolitiikan muutokset sekä 1990-luvun alun Euroopan sotilaspoliittisen kentän murros ja uuden yhteisen uhkakuvan, terrorismin, leviäminen.

Tutkimuskysymys on:

Millainen kuva maanpuolustustahdosta muodostuu maanpuolustuslehtien välityksellä eri aikakausina?

Alakysymyksiä ovat:

1.1 Miten maanpuolustuslehdissä nähtiin maailmanpoliittisten tapahtumien vaikutukset maanpuolustustahtoon?

1.2 Mistä eri osatekijöistä syntyy maanpuolustustahto?

Sotilaallinen maanpuolustus ja kansalaisten henkinen valmius maanpuolustukseen liittyvät olennaisesti yhteen. *Ruotuväki*-lehden artikkelissa politiikan tutkija professori Olavi Borg analysoi vuonna 1967 maanpuolustuksen käsitettä:

Läbinnä toisen maailmansodan jälkeen tämän käsitteen alue on huomattavasti laajentunut. Maanpuolustuksella ei nykyään tarkoiteta vain tietyn valtiollisen laitoksen, puolustusvoimain suorittamaa toimintaa, vaan hyvinkin erilaatuisten subjektien suorittamia toimenpiteitä, jotka kaikki yhdessä tähtäävät samaan, maata ja sen väestöä suojaavaan ja turvaavaan päämäärään--

-- puolustuslaitosta, sen tehtäviä ja sisäisiä toimintoja ei voida irrottaa erilleen muusta yhteiskunnasta ja siinä tapahtuvista muutoksista ja kehityksestä.²⁹

Toinen merkittävä käsite, turvallisuuspolitiikka, jolla tarkoitettiin Suomen ulko- ja puolustuspolitiikan kokonaisuutta, otettiin käyttöön 1960-luvun puolivälissä. Turvallisuuspolitiikasta tuli yleistermi, joka käsitti sekä aseellisen valmistautumisen maanpuolustamiseen että kriisinhallinnan, kuten esimerkiksi väestönsuojelun ja kansalaistaitojen kohentamisen. Henkisen maanpuolustuksen kehitykseen liittyi olennaisesti siviiliväestölle annettava koulutus ja kansalaisten henkinen valmius kriisitilanteisiin. Maanpuolustustahdon kehitystä pohdittaessa on olennaista myös selvittää, miten eri maanpuolustusjärjestöjen ja siviiliväestön saama koulutus nähtiin osana maanpuolustus- tahtoa ja miten aihetta käsiteltiin maanpuolustuslehdissä.

Lähteet ja menetelmät

MARKKU HYRKKÄNEN kirjoittaa teoksessaan *Aatehistorian mieli* (2002):

Toiminnan selittämiseksi eivät riitä tietomme olosuhteista, joissa tutkimamme ihmiset elävät, koska ihmiset saattavat toimia ja ajatella samoissa oloissa eri tavoin. Siksi meidän on saatava selville, miten ihmiset ovat kokeneet tai käsittäneet olosuhteensa, aatteensa, oppimansa ja uskonsa.³⁰

²⁹ Borg, ”Maanpuolustuskeskusteluun uusia piirteitä 1960-luvulla” (art.). *Ruotuväki* 18/1967.

³⁰ Hyrkkänen 2002, 10.

Tämän tutkimuksen tutkimusmenetelmänä on kvalitatiivinen lähteiden tarkastelu ja analyysi. Tässä tutkimuksessa tarkastelen keskeisimpien maanpuolustuslehtien keskustelujen ja kirjoitusten sisältöä kronologisesti vuosikymmen kerrallaan. Jotta saadaan kattava kuva maanpuolustuslehtien välittämästä kuvasta maanpuolustustahdosta, tulee sitä tulkita kyseisen ajanjakson eri vuosikymmenten maailmanpoliittisiin ilmiöihin ja tapahtumiin peilaten. Tämä kontekstuaalisuus ei vielä mahdollista riittävää objektiivista tulkintaa, vaan on myös kyettävä hahmottamaan ihmisten erilaisia käsityksiä vallitsevista olosuhteista ja miten käsitykset muotoutuivat.

Kyseisessä tehtävässä maanpuolustuslehdet ovat eri järjestöjen äänenkannattajina ja jäsenten keskustelufoorumeina tärkeä aikakauden tulkitsija. Tässä tutkimuksessa käytän pääasiallisina lähteinä keskeisimpiä suomalaisia sotilas- ja reserviläisjärjestöjen julkaisemia aikakauslehtiä ja muutamaa muuta maanpuolustukseen liittyvää kausijulkaisua. Näiden tutkittavien lehtien kautta saadaan kattava kuva tutkittavasta aiheesta eri aikakausilta.

Ennen sähköisten mediavälineiden läpimurtoa lehdistö näytteli keskeistä roolia yleisen mielipiteen muokkaajina. Artikkeleihin vaikuttivat ajankohtaiset yhteiskunnalliset tapahtumat, joten eri maanpuolustusjärjestöjen ja sotilasammattikuntien julkaisuja täytyy tulkita vasten näitä vaikutteita. Tämän tulkinnan avulla voidaan saada käsitys siitä, miten maanpuolustustahtoa käsiteltiin suhteessa olosuhteisiin, miten siitä keskusteltiin, mitä jätettiin sanomatta tai mitä maanpuolustustahdon oletettiin olevan. Voidaan pohtia sitä, miten suurvaltapolitiikan ristitulessa pienen puolueettomuuteen pyrkivän maan toimenpiteet maanpuolustustahdon kehittämiseksi artikuloitiin kansalle maanpuolustuslehtien avulla.

Maanpuolustuslehdiksi määritellään julkaisu, jonka pääasiallinen informaatio liittyy Puolustusvoimiin ja maanpuolustustoiminnassa mukana oleviin yhteisöihin. Maanpuolustuslehdiksi luokiteltujen julkaisujen tarkoituksena on lujittaa osaltaan lukijakunnan maanpuolustustahtoa. Maanpuolustuslehdet voidaan jakaa kahteen pääryhmään niiden toimittajakunnan mukaisesti.³¹

³¹ Kilkki 1991, 185-186.

Ensimmäisen ryhmän muodostavat puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen julkaisut. Näiden julkaisujen taustalla ovat eri aselajit, puolustushaarat ja joukko-osastot. Toiseen ryhmään kuuluvat vapaaehtoisten maanpuolustusjärjestöjen ja reserviläisten lehdet. Näiden taustalla on lukuisia järjestöjä, kiltoja ja yhdistyksiä, joille myös maanpuolustus on tärkeää.³²

Tutkimuksen kannalta keskeisimmät maanpuolustuslehdet ovat aikakauslehtiä ja osin myös järjestölehtiä. Aikakauslehdillä tarkoitetaan julkaisuja, jotka ilmestyvät säännöllisesti ja vähintään kerran vuodessa. Aikakauslehtien tulee olla laajalti ja vapaasti ostettavissa, jäsenistön saatavilla tai tilattaessa, eivätkä ne sisällä enemmän mainontaa kuin varsinaista toimituksellista osuutta. Julkaisu voi nykyään ilmestyä myös pelkästään digitaalisena verkkojulkaisuna.³³ Järjestölehdiksi luokitellaan julkaisu, joka edustaa jotakin yhteisöä, yhdistystä tai seuraa. Lehden sisällöllinen määritelmä on varsin laaja, ja julkaisut voivat olla kerhojen tiedotuskanavia tai edustaa ammatillista ja akateemista tutkimusta. Lehden edustama näkökulma voi olla paikallinen, valtakunnallinen tai myös kansainvälinen.³⁴

Tässä tutkimuksessa käytettävät maanpuolustuslehdet sisältävät runsaasti haastatteluja, mielipidejuttuja sekä sotilaspoliittisia tilanneanalyyssejä myös ulkomaisia lähteitä hyödyntäen. Lehtien artikkelit antavat näin oivallisen lähestymiskeinon tutkia miten aikakauden tapahtumia käsiteltiin. Lehdissä on myös kansainvälistä näkökulmaa edustavia artikkeleita, joissa tulkitaan muun muassa muiden puolueettomien maiden, kuten Sveitsin ja Ruotsin, sotilaspoliittista asemaa eri aikakausilla.

Lähdekriittisenä huomiona on syytä todeta, että maanpuolustusjulkaisujen välittämä anti voi näkyä lukijalle yksipuolisena. Lehtien artikkelit ovat usein ammattisotilaiden kirjoittamia, jolloin mukana on vääjäämättä annos ammattiylpeyttä, hienovaraisuutta ja ajankohtaan liittyvää sotilaspoliittista varovaisuutta. Ongelmaa voidaan lieventää, kun kyetään näkemään artikkelin taustalla valitseviin olosuhteisiin, joissa artikkeli kirjoitettiin.

Maanpuolustuslehtien julkaisutoiminnan tavoitteet ovat vuosin kuluessa vaihdelleet. Lehtien toiminnan taustalla on yleisesti ollut jäsenistön edunvalvontaa, tieteellistä tutkimusta, yhteiskunnallista kannanottoa, reserviin siirtyneiden tai juuri asepalvelusta aloittavien sotilaiden tiedottamista tai eri yhdistysten jäsenistön informoimista ja

³² Kilkki 1991, 185-186.

³³ Aikakauslehtien liiton [www-sivut](http://www.sivut).

³⁴ Mykkänen 1998, 30-32.

kannustamista. Maanpuolustuslehtiä on ilmestynyt 1900-luvun ensimmäisiltä vuosikymmeniltä alkaen.³⁵

Osa lehdistä on jo lopettanut toimintansa ja osa jatkanut julkaisua myös uudella nimellä. Myös eri killoille ja paikallisille yhdistyksille kohdennettuja julkaisuja on ilmestynyt runsaasti. Varsinainen läpimurto maanpuolustuslehtien julkaisutoiminnassa asettuu 1950–1960-luvuille, jolloin maanpuolustuskategoriaan kuuluvien aikakauslehtien määrä kipusi yli kuuden kymmenen.³⁶

Tämän tutkimuksen kannalta keskeisimpiä ovat vuosikymmeniä julkaisutoimintaansa jatkaneet ja laajalevikkisimmät valtakunnan tasolla ilmestyneet julkaisut. Lehtien artikkelit ja kirjoittajat ovat olleet lehden journalististen linjausten mukaan valittuja, ja oman jäsenistön lisäksi kannanotoilla on tavoiteltu laajempaa lukijakuntaa ja yhteiskunnallisia päättäjiä. Ääneen ovat usein päässeet eri asiantuntijat, poliitikot ja sotilashenkilöt, ja myös ulkomaisia julkaistuja artikkeleita on käytetty artikkeleiden lähteinä.

Lehdissä on ollut myös lehtien toimittajien tekemiä juttuja, jotka ovat yleensä olleet haastatteluja, juttuja erilaisista sotilastapahtumista sekä ajankohtaisia asioita käsitteleviä pääkirjoituksia. Lehtiä ovat toimittaneet myös ammattisotilaat tai järjestöjen taustahenkilöt. Joillakin lehdillä on ollut vakinaista palkattua henkilöstöä ja esimerkiksi *Ruotuväki*-lehdessä on perustamisesta lähtien työskennellyt asepalvelustaan suorittavia ja journalistin ammattiin harjoittelevia varusmiehiä. Lukijat ja järjestöjen jäsenet ovat puolestaan päässeet ääneen mielipidepalstoilla tai artikkeleillaan esimerkiksi kirjoituskilpailujen tuloksina.

Suomen Sotilas-lehteä, joka on eräs vanhimmista edelleen ilmestyvistä maanpuolustuslehdistä, on julkaistu jo vuodesta 1919 alkaen. Lehden taustalla on vuodesta 1924 alkaen toiminut kustannusosakeyhtiö Suomen Mies, joka on julkaissut muun muassa useita oppikirjoja asevelvollisten käyttöön. *Suomen Sotilas*-lehden nimi on vaihdellut ja väliaikaisesti sitä julkaistiin jatkosodan jälkeen myös nimellä *Suomen Sotilas -Suomen Mies*. Tällä maskuliinisella nimellä tavoiteltiin 1950–1970-luvuilla uutta enemmän maanpuolustustahtoa korostavaa ilmettä. Nimen jatko-osasta, *Suomen Mies*, luovuttiin vuonna 1987.³⁷

³⁵ Kilkki 1991, 185.

³⁶ Kilkki 1991, 185.

³⁷ Suomen Sotilas ww-sivut. Ks. myös Viljanen, ”Suomen sotilas on toiminut sillanrakentajana” (art.). *Suomen Sotilas* 5-6/1991.

Nykyään lehti ilmestyy nimellä *Suomen Sotilas*, ja se kuvaa itseään riippumattomaksi sotilasaikakausjulkaisuksi. *Suomen Sotilas*-lehti on edelleen suunnattu ammattisotilaille ja turvallisuusalan ammattilaisille, jotka ovat kiinnostuneet turvallisuuspolitiikan ohella myös sotatekniikasta.³⁸

Sotilasaikakauslehti tunnettiin alkujaan nimellä *Suomen Sotilasaikakauslehti -Finsk Militärtidskrift*. Vuodesta 1920 alkaen ilmestynyt lehti on edelleen sotilaiden ja muiden sotilasalasta kiinnostuneiden ammattilehti. Lehden taustajärjestönä toimii vuonna 1918 perustettu Upseeriliitto, joten lehti toimii myös nykyään jäsenistön edunvalvonnan saralla. Upseeriliiton valitseman toimituskunnan tuottamassa lehdessä käsitellään Suomen Puolustusvoimien lisäksi myös muiden maiden turvallisuuspolitiikkaa, asetekniikkaa, historiaa ja sotilasalan kehitystä.³⁹

Suomen Puolustusvoimien alipäällystää edustava lehti on kokenut vuosien saatossa monet nimenmuutokset. Lehti perustettiin vuonna 1929, ja se toimi aina vuoteen 1944 saakka nimellä *Suomen Aliupseeri*. Vuoden 1945 ajan lehti oli yhdistettynä *Asiamies*-lehteen ja vuosina 1946–1954 lehden nimenä oli *Sauli*. Pari vuoden hiljaiselon jälkeen aliupseeriston maanpuolustushenkistä lehteä julkaistiin nimellä *Aliupseeri* aina vuoteen 1988 saakka. Vuonna 1989 lehden nimeksi tuli *Puol'väli* ja vuodesta 2001 alkaen se alkoi käyttää nykyistä nimeään *Ammattisotilas*. Nykyisin Aliupseeriliitto ry:n toimittama järjestölehti suunnattiin jo alkujaan kantahenkilökunnan ja nimenomaan aliupseeriston ammattilehdeksi. Aliupseeristolle suunnattujen lehtien peruslinjana on ollut toimia jäsenistön edunvalvonnassa, ja ne ovat käsitelleet erityisesti sotilasammattiin liittyviä teemoja.⁴⁰

Vuodesta 1935 lähtien Kadettikunta ry:n julkaisema *Kylkeirauta* halusi jo alkujaan edustaa laajempaa lukijakuntaa. Sen tavoitteellaan on edelleen olla

*maanpuolustusta tukeva, johtamisen ja upseerin arvojen, moraalin
ja etiikan erikoislehti.*⁴¹

³⁸ Kuusela, ”Suomen Sotilas 90 vuotta Suomen sotilaille” (art.). *Suomen Sotilas* 3/2009.

³⁹ Upseeriliiton www-sivut.

⁴⁰ Pääkirjoitus. *Aliupseeri* 6-7/70, sekä Aliupseeriliiton www-sivut.

⁴¹ Kadettikunnan www-sivut.

Vaikka *Kylkiranta*-lehti on nykyään luokituksestaan suppeampi Kadettikunta ry:n jäsenlehti, sen jakelussa on edelleen huomioitu muun muassa kaikki kansanedustajat, valtiohallinnon ylimmät päättäjät ja sotilasopetuslaitokset. Lehti ei edelleenkään tyydy pelkästään jäsenistön informointiin, vaan sen sisältö koostuu lukuista eri artikkeleista. Lehdessä käsitellään niin maanpuolustusta kuin maanpuolustushenkeä ja turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa kansainväliset ilmiöt huomioiden.⁴² *Kylkiranta*-lehden toiminta on kirjattu vuoden 1957 Kadettikunnan sääntöihin, joiden mukaan lehden toimituskunnan, toimittajat ja toimihenkilöt valitsee Kadettikunnan hallitus.⁴³

Yleisenä kaiken kansan maanpuolustuslehtenä markkinoitiin vuonna 1957 näyttävästi *Peitsi*-lehteä:

*Suomen maanpuolustajain lehti ilmestyy kerran kuukaudessa arvokkaana vähintään 48-sivuisena hyvälle paperille painettuna suurikokoisen kuvalehtenä.*⁴⁴

Peitsi-lehden tarkoituksena oli olla kaikkien suomalaisten puolueeton lehti, joka kiihottomasti halusi herättää kiinnostusta maanpuolustusta kohtaan, syventää maanpuolustushenkeä ja välittää oikeaa kuvaa maanpuolustuksesta sekä seurata ja tukea Suomen Puolustusvoimien tekemää maanpuolustustyötä.⁴⁵

Vuosina 1957–1965 ilmestyneen lehden kustantajina toimivat Urlus-säätiö, Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki-säätiö ja Maanpuolustuksen kannatussäätiö. Urlus-säätiö perustettiin vuonna 1951 tukemaan Suomen urheilua ja liikuntakasvatusta sekä itsenäisyyttä tukevaa toimintaa.⁴⁶ Suomalaisen Yhteiskunnan Tukisäätiö perustettiin vuonna 1952 ja se toimi aina Neuvostoliiton hajoamiseen saakka. Tämän puolislalaiseksi luonnehditun säätiön pyrkimyksenä oli kommunismin leviämisen vastustaminen kokoamalla joukkoon myös liike-elämä vaikuttajia.⁴⁷ Maanpuolustuksen kannatussäätiö perustettiin vuonna 1953. Se käyttää edelleen omaisuuttaan tukemalla Puolustusvoimissa tapahtuvaa koulutusta ja rahoittamalla maanpuolustusta edistävään työtä. Esimerkkinä tästä toiminnasta on Suomen sotien vuosien 1939–1945 kuvien digitointihankkeen taloudellinen tukeminen.⁴⁸

⁴² Kadettikunnan www-sivut.

⁴³ Kadettikunnan säännöt. Liite. *Kylkiranta* 5/1957.

⁴⁴ ”Maanpuolustuslehti perustettu” (art.). *Kylkiranta* 4/1957.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Urlus www-sivut.

⁴⁷ Vesikansa 2004, 8, 21-24.

⁴⁸ Maanpuolustuksen kannatussäätiön www-sivut.

Peitsi-lehden päätoimittajina olivat korkea-arvoiset ammattisotilaat ja toimitusta hoiti laajalaisesti valittu neuvottelukunta.⁴⁹ Lehden artikkeleista vastaavaan neuvottelukuntaan kuului 1950-luvulla muun muassa Kustaa Vilkuna, joka oli myöhemmin käynnistämässä Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukuntaa.⁵⁰ *Peitsi*-lehden julkaisu toiminta päättyi vuonna 1966 ja tilalle perustettua *Suomalainen*-lehteä julkaistiin vuoteen 1977 saakka. *Peitsi*-lehden nimen muutoksen yhteydessä sen maanpuolustuksellinen ilme lipesi ja julkaisu muuttui yleiseksi ilmaisjakeluna toimitettavaksi perhelehdiksi. Tätä uutta *Suomalainen*-lehteä jaettiin ”jokaiseen kotiin”-periaatteella noin 1,5 miljoonaa perheeseen mainostajien vastassa lehden kustannuksista. 1970-luvulla lehtikohtainen maanpuolustuksellinen sisältö hupeni muutamaan artikkeliin.⁵¹

Erityisesti varusmiehille ja varusmiesten omaisille suunnattu *Ruotuväki*-lehti on edelleen tunnetuin ja laajalevikkisin sotilasaikakausilehti, ja se on Suomen Puolustusvoimien toimittama virallinen uutislehti. Lehti on ilmestynyt vuodesta 1962 alkaen ja sillä on vahva asema suomalaisessa maanpuolustuslehdistöissä. Lehden linjana on jo perustamisesta lähtien ollut täydentää yhteisymmärryksen aukkoa, kun ”puolustuslaitos ja yhteiskuntamme muut jäsenet eivät aina tiedä riittävästi toisistaan”.⁵² *Ruotuväki*-lehden toimitus koostuu muutamasta vakinaisesta henkilöstä sekä noin kymmenestä asepalvelustaan suorittavista varusmiehistä.⁵³

Suomen suurimaksi maanpuolustuslehdiksi 50-vuotisnumerossaan vuonna 1983 julistautunut *Reserviläinen*-lehti on edelleen:

*Suomen Reserviupseeriliiton ja Reserviläisliiton äänenkannattaja sekä Maanpuolustuskiltojen liiton, Reserviläisurheiluliiton, Maanpuolustusnaisten liiton, Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen, Naisten valmiusliiton ja Maanpuolustuskenttien tiedotuslehti.*⁵⁴

⁴⁹ ”Maanpuolustuslehti perustettu” (art.). *Kylkiranta* 4/1957

⁵⁰ HMK mietintö, osa I, 1965,9. Ks. myös *Peitsi* neuvottelukunta (ilm.). *Peitsi* 6/1959.

⁵¹ ”*Peitsi*, *Suomalainen*” (art.). 1/1966. ja ”Uusi ilme” (art.). *Suomalainen* 1/1966.

⁵² Näyttenumbero, pääkirjoitus. *Ruotuväki* 1/1962.

⁵³ Puolustusvoimien www-sivut.

⁵⁴ Reserviläisen www-sivut.

Reservin Aliupseeri-lehti ilmestyi vuosina 1957–1968 ja se oli vuonna 1955 perustetun Reservin Aliupseerien Liiton äänenkannattaja. Yhteistyö Reserviupseeriliiton kanssa sinetöityi, kun aiemmin ilmestyneet *Reservin Upseeri* ja *Reservin Aliupseeri* -lehdet yhdistyivät ja yhteinen reservijärjestöjä edustava *Reserviläinen*-lehti alkoi ilmestyä vuonna 1969.⁵⁵ *Reserviläinen*-lehti lähestyy myös nykyään palvelusaikansa päättäneitä ja ammattuuransa lopettaneita sekä myös naispuolisia lukijoita. Lehden roolina on olla linkki ammattisotilaiden ja reserviin siirtyneiden välillä, ja laajan taustatuen ansiosta lehdestä on muodostunut reserviläisten pää-äänenkannattaja.⁵⁶

Maanpuolustus-lehti on Suomessa toimivien maanpuolustusyhdistysten jäsenlehti, joka perustettiin Wihuri-säätiön toimesta vuonna 1966.⁵⁷ Lehden keskeinen teema on tiedottaa jäsenistöä turvallisuuspolitiikasta niin Suomesta kuin ulkomailtakin sekä toimia eri maanpuolustusyhdistysten tiedotuskanavana.⁵⁸ Valtakunnalliset maanpuolustuskurssit, joiden tehtävinä on ollut laajentaa turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tuntemusta niin poliitikoille kuin johtavassa asemassa oleville sotilashenkilöille, aloitettiin vuonna 1961. Kurssin käyneiden henkilöiden sekä lehteä koordinoivan yhdistyksen väliseksi kanavaksi perustettu *Maanpuolustus*-lehti jaetaan myös nykyisin kaikille kurssin käyneille ja alueelliseen maanpuolustusyhdistyksen jäsenille.⁵⁹

Sotilaskotisisar-lehti ilmestyi vuosina 1943–44 ja edelleen vuosina 1967–1976. Vuodesta 1977 alkaen se jatkoi nimellä *Sotilaskoti*. Lehti edustaa Suomen vanhinta maanpuolustusjärjestöä Sotilaskotiyhdistystä. Toiminta alkoi vuonna 1918 ja se perustettiin virallisesti nimellä Sotilaskotiliitto vuonna 1921. Järjestön tehtävänä on myös nykyisin edistää sotilaiden, varusmiesten ja reserviläisten hyvinvointia. Kahvilatoiminnan lisäksi Suomen 16 sotilaskotiyhdistystä jakaa maanpuolustustietoutta ja on siten osaltaan edistämässä maanpuolustushenkeä. Sotilaskotiyhdistyksen taustalla oli luoda ensisijaisesti naispuolisille henkilöille mahdollisuus maanpuolustustahtoa edistävään vapaaehtoistoimintaan. Sotilaskotien kahvila- ja myyntipalvelut ovat edelleen tuttu näky niin varuskunnissa kuin sotilaallisissa harjoituksissa sekä erilaisissa massatapahtumissa, kuten messuilla.⁶⁰

⁵⁵ Reserviläisen [www-sivut](#).

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Kolbe 2011,35.

⁵⁸ Maanpuolustuskurssiyhdistyksen [www-sivut](#).

⁵⁹ Kolbe 2011,75,84.

⁶⁰ Sotilaskotiliiton [www-sivut](#).

Tiede ja Ase -julkaisusarja on edustanut suomalaista sotilastieteellistä tutkimusta jo vuodesta 1933 alkaen. Vuosittain ilmestyvää julkaisusarjaa toimittaa Suomen Sotatieteellinen Seura ry. Julkaistujen artikkeleiden taustalla ovat tiedettä tekevät yhdistyksen jäsenet. Seuraan kuuluvat ovat sotatieteellisen tutkinnon suorittaneita upseereita tai sotatiedettä harrastavia tutkijoita. Seura käyttää edelleen toimintaansa tukevinä julkaisukumppaneina *Kylkirauta-* ja *Sotilasaikakauslehtiä*, ja jäsenet julkaisevat kirjoituksiaan myös näissä lehdissä. Suomen Sotatieteellinen Seura myös julkaisee yhdessä Suomen Puolustusvoimien kanssa englanninkielistä julkaisusarjaa *Journal Of Military Studies*.⁶¹

1. Suomen kokonaismaanpuolustuksen kehittyminen 1950–1960-luvuilla

1950–1960-lukuja leimaisivat toisen maailmasodan jälkeinen maailman kahtiajakautuminen ja kolmannen maailmansodan uhka. Suomelle sodan jälkeinen aika merkitsi jälleenrakennusta, taloudellista kehitystä ja itsenäistymistä. Toisaalta Suomea hallitsi vahvan turvallisuuspoliittisen siteen muodostumista Neuvostoliittoon yya-sopimuksen myötä. Kylmäksi sodaksi kutsuttu ajanjakso alkoi toisen maailmansodan jälkeisestä ideologisesta vastakkainasettelusta. Yhdysvaltojen tukema läntinen Eurooppa ja Neuvostoliiton sekä kommunismin valtapiiriin kuuluva itäinen Eurooppa blokkiintuivat omiin asemiinsa. Neuvostoliitto piti Suomea oman valtapiiriinsä kuuluvana, mutta muun muassa Ruotsin päätös pysytellä maailman kahtia jakautumisessa puolueettomana maana tarjosi myös Suomelle mahdollisuuden rakentaa omaa puolueettomuuttaan.⁶²

Suomen ajamaan puolueettomuuspolitiikkaan liittyi vahvasti uskottava maanpuolustus. Uskottavuutta arvioitiin yya-sopimuksen velvoitteisiin peilaten ja myös läntisen maailman näkökulmaa ajatellen. Maanpuolustuksen uskottavuutta voitiin vahvistaa valjastamalla sekä sotilaat että siviiliväestö yhteisen ja kattavan maanpuolustuksen, kokonaismaanpuolustuksen, taakse. Kansalaisten yhtenäisen rintaman taakseen vaatima totaalinen maanpuolustus muodostui sekä sotilaallisesta maanpuolustuksesta että kansalaisten henkisestä valmiudesta puolustaa maataan.⁶³

⁶¹ Suomen Sotatieteellisen Seuran www-sivut.

⁶² Visuri 2006, 67.

⁶³ Visuri 2010, 15.

Eräänä keskeisenä keinona laajentaa henkisen maanpuolustuksen valmiutta oli antaa kaikille kansalaisille perustieto maanpuolustuksesta. Tämä kansalaiskasvatuksen teema nousi keskusteluihin maanpuolustuslehdissä 1960-luvun taitteesta alkaen. Perinteisesti maanpuolustuskoulutus oli kohdistettu varusmiehiin ja reserviin siirtyneisiin varusmiespalveluksen jo suorittaneisiin miehiin. Armeijaa käymättömät nuoret ja varsinkin naiset muodostivat maanpuolustukselle toisen olennaisen ryhmän, joka oli käytännössä unohdettu koulutuksesta. Myös tätä puutetta korjaamaan käynnistyi henkinen maanpuolustus, joka kehittyi vahvaksi nimittäjäksi kansalaiskasvatukselle.

Henkisen maanpuolustuksen mission hoitamiseksi yhteistyön kehittäminen Puolustusvoimien ja eri järjestöjen kesken oli eriarvoisen tärkeää. Oman osansa maanpuolustuksen kehittämisessä hoitivat siten eri maanpuolustusjärjestöjen ja sotilasammattikuntien äänitorveksi perustetut maanpuolustuslehdet. Useat lehdet vakiinnuttivat säännöllisen julkaisu- ja toimintansa 1950-luvulla. Lehtien toiminnasta muodostui seuraavien vuosikymmenten kuluessa keskeinen foorumi maanpuolustuskeskusteluille ja maanpuolustustahdon kehittymiselle.

1.1 Suomen asema toisen maailmasodan jälkeisessä maailmanpolitiikassa

Suomi oli selvinnyt piinallisista 1930-luvun pulavuosista ja vaikeasta sota-ajasta. Seuraaville vuosikymmenille siirryttäessä kansakunnan talous ja kansalaisten hyvinvointi alkoivat elpyä. Kansalaisten muistissa kuitenkin olivat vielä edelliset sodat, sotasyllisyysoikeudenkäynnit ja upseerien joukkoerottamiset. Liittoutuneiden asettama valvontakomissio sekaantui Suomen sisäpolitiikkaan ja kansalaiset suhtautuivat epäluuloisesti maan hallintoon. Epäluulo ja uhka Suomen kansandemokratisoitumisesta lisäsivät epävarmuutta myös maan kohtalosta.⁶⁴ Huhtikuussa 1947 solmittu Pariisin rauhansopimus poisti ainakin hetkeksi pahimman pelon uuden sodan uhasta, mutta supisti samalla Suomen Puolustusvoimia rauhanehtojen määrittelemiin rajoihin.⁶⁵

⁶⁴ Jussila et al 2006, 246-248.

⁶⁵ Huhtinen & Sinkko, 2004, 6-8.

1940-luvun lopun Suomen sisäpoliittinen kenttä oli varsin sekavaa ja huhut vallankumoushankkeista kohdentuivat niin oikeistoon kuin vasemmistoonkin.⁶⁶ Sodan jälkeisen Suomen kansandemokratisoituminen ei toteutunut, ja Suomen ulkopoliittinen linja alkoi suuntautua presidentti Paasikiven viitoittamana kohti puolueetonta pohjoismaata ja länsimaista demokratiaa. Seuraavaa vuosikymmentä väritti kansainvälisyyden lisääntyminen Helsingin olympialaisten ja Yhdistyneiden Kansakuntien sekä Pohjoismaiden neuvoston jäsenyyksien kautta. Uskottava sitoutumaton turvallisuuspolitiikka, rauhaa ajavat aatteet ja yya-sopimuksen velvoitteet haastoivat tulevana vuosikymmeninä Suomen oman puolustushallinnon kehittämisen.⁶⁷

Maailman poliittinen ja ideologinen kahtiajakautuminen ydinvarusteluineen loi uusia uhkakuvia maailmanlaajuisesta kriisistä, ja kehittynyt julkinen tiedotus toi kaiken tämän hetkessä kansalaisten ulottuville. Suomen maanpuolustusteema tarkentui 1950-luvulle siirryttäessä puolustus- ja turvallisuuspolitiikaksi. Esimerkiksi Porkkalan vuokra-alueen palautus vuonna 1955 korosti Suomen puolueettomuutta. Suomen visiona Paasikivi–Kekkonen-linjalla ja itsenäisenä sitoutumattomana pohjoismaana oli pysyä mahdollisten kriisien ulkopuolella.⁶⁸

Arvomaailma oli vakiintunut sisällissodan jälkeiseksi agraaripohjaiseksi kristillisiin arvoihin nojaaviksi ja auktoriteetteihin turvaaviksi näkemykseksi. Kansalaisten arvomaailma oli kuitenkin mullistumassa. Sodan jälkeen arvotyhjössä elänyt suomalaisuus kääntyi kohti länttä ja yksilöllistä hyvinvointia sekä turvaa. Tämä muutos johtui osin poliittisen ilmaston täyskäännöksestä, mutta myös viisi vuotta kestäneen sodan aiheuttamasta väsymyksestä, sodan ajan pelosta ja turvattomuudesta. Suurten ikäluokkien maailmankuva alkoi kehittyä omistusta, urbaania elämäntyyliä ja kaupunkilaistumista kohden. Radikaalit sotaa ja armeijaa vastustavat ilmiöt levisivät maailmalta myös suomalaiseen nuorisoon.⁶⁹ Ammattiyhdistysliikkeet vahvistuivat ja järjestäytyneet työläiset pyrkivät vaatimaan osuuttaan yhteisestä hyvästä. Sotakorvausten vetäminä teollisuuden uudenaikaistuminen ja kysynnän kasvu lähtivät liikkeelle ja materialistiset arvot näyttivät palkitsevan kannattajansa.⁷⁰

⁶⁶ Jussila et al 243.

⁶⁷ Ks. esim. Visuri 2010, 21-25.

⁶⁸ Ks. esim. Visuri 2010, 21-25.

⁶⁹ Sinkko & Huhtinen 2004, 6-8.

⁷⁰ Kolbe 2005, 35.

Myös vapausaate ja puolueettomuuspolitiikka nousivat esille varsinkin, kun seurattiin tiiviisti Tšekkoslovakian ajautumista kommunistien hallintoon vuodesta 1947 alkaen. 1950-luvun piirteitä tulivat olemaan taloudellinen kehitys, isänmaallisuus ja henkinen maanpuolustus sekä vapauden aate.⁷¹ Ajattelun vapautumisesta esimerkkinä oli Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan puheenjohtaja, tohtori Mikko Juvan sanoma ylioppilaskunnan vuosijuhlassa marraskuussa 1952:

*Jää myös oikeus vapauteen ja taistelu sen puolesta. Oikeus ajatella vapaasti, uskoa vapaasti, puhua vapaasti! Tämän toteuttaminen ja säilyttäminen tuleville polville on myös elämisen arvoinen tehtävä.*⁷²

Puheellaan Juva halusi osoittaa, kuinka tärkeitä olivat vapaus ja aatteet sekä isänmaan puolustaminen. Ettei Suomen tienä olisi ajautua kommunismivaltaan, kuten Tšekkoslovakielle oli tapahtunut.⁷³

Sodan jälkeisessä Suomessa järjestötoiminta alkoi yleistyä ja muun muassa vasemmiston poliittinen toiminta hyväksyttiin. Mieli-piteiden esitys helpottui, kun julkaisutoiminta vilkastui ja uutta teknologiaa, esimerkiksi TV- ja radio-lähetykset, otettiin käyttöön. Siten yhteiskuntakriittisiä kannanottoja oli aktiivisten kansalaisten helpompi julkistaa. Kansalaisten kritiikki kohdistui erityisesti poliittisiin päättäjiin, hallintoon ja kaikkeen mikä edusti auktoriteettia. Näiden yhteisvaikutus näkyi kansalaisten arvoissa ja asenteissa. Myös Suomen maanpuolustukseen ja Puolustusvoimiin liittyvä poliittinen päätöksenteko joutuivat aktiivisemmän tarkastelun kohteeksi.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa rakennettiin 1950-luvulta alkaen yysopimuksen velvoitteiden ja toisaalta oman kansallisen identiteetin edellytykseksi. Taustalle kaivatun maanpuolustushengen elvyttämiseksi ja eri järjestöjen edunvalvojiksi sekä henkisen maanpuolustuksen keskeisiksi taustavaikuttajiksi perustettiin erilaisia vapaaehtoistyön pohjalta toimivia yhdistyksiä ja sotilaallisia ammattijärjestöjä. Järjestöjen olemassaolo on aina perustunut aktiiviseen ja motivoituneeseen jäsenistöön, joten eri järjestöjen ylläpitämistä julkaisuista muodostui olennainen kanava myös jäsentensä edunvalvontaan. Vaikka maanpuolustuslehtien alkuperäinen tarkoitus oli toimia jäsenistönsä edunvalvojana,

⁷¹ Kolbe 2005, 26.

⁷² Kolbe siteeraa Mikko Juvaa, Kolbe 2005, 27.

⁷³ Kolbe 2005, 27.

muodostui lehtien julkaisu toiminnalle merkittävä rooli myös maanpuolustushengen luojina jo 1950-luvun alusta alkaen.

Kriisit koettelivat maailmanrauhaa 1950–1960-luvuilla, eikä Suomi jäänyt maailmanpolitiikassa sivustakatsojan rooliin. Korean sodan puhkeaminen kesäkuussa 1950 vaikutti maailmanlaajuisesti. Euroopassa juuri perustetun Pohjois-Atlantin liiton, Naton, vaikutus laajeni Eurooppaan ja Pohjoismaihin Norjaan sekä Tanskaan. Myös Länsi-Saksa liitettiin tiiviimmin mukaan sotilasyhteistyöhön Naton kanssa. Maailmanpoliittisista kriiseistä erityisesti vuoden 1961 Berliinin kriisin heijasteet ja siihen liittyvä Neuvostoliiton Suomelle lähettämä yya-sopimuksen konsultaatiopyyntö (noottikriisi) koskettivat Suomen puolueettomuusasmaa.⁷⁴ Toinen Suomen kannalta merkittävä tapahtuma oli elokuussa 1968 Varsovanliiton joukkojen yllätyshyökkäys Tšekkoslovakiaan. Niin kutsutulla Tšekkoslovakian kriisillä oli vaikutusta myös Suomeen ja se aiheutti epävarmuutta maanpuolustuksen kyvykkyydestä. Pelko Suomen joutumisesta aseellisesti Neuvostoliiton miehittämäksi kasvoi erityisesti 1960-luvun jälkipuoliskolla.⁷⁵

Kiristynyt kylmä sota ja ydinaseiden määrän voimakas kasvu muuttivat myös Pohjolan turvallisuuspoliittista asemaa. Maailmanpolitiikan uudet käännteet pakottivat Suomen pohtimaan omaa turvallisuuspolitiikkaansa ja lisäämään kokonaisvaltaisesti maanpuolustuskykyä.⁷⁶ Maanpuolustusta ei enää nähty vain sotilaiden toimeksi, vaan siihen tuli rekrytoida koko kansakunta. Kokonaisvaltaiseen maanpuolustukseen koottiin mukaan niin henkinen maanpuolustus kuin sotilaallinen maanpuolustus ja uutena strategisena valintana aluepuolustus.⁷⁷

Puolustusvoimien aluepuolustusuudistuksessa Suomi jaettiin seitsemään sotilaslääniin vuonna 1966. Tällä paikallisesti toimivalla organisaatiolla pyrittiin tehostamaan myös maanpuolustushengen kehittymistä, joka tosin alkoi varsin hitaasti elpyä suurvaltojen uhkakuvien edessä.⁷⁸ Aiemmin mainitut siviilipäätäjien maanpuolustuskurssit toimivat edelleen osana alueellista maanpuolustusorganisaatiota.

⁷⁴ Visuri 2010, 173.

⁷⁵ Visuri 2010, 178-180.

⁷⁶ Visuri 2010, 101-102, 172-173 ja Visuri 2006, 209-210.

⁷⁷ Visuri 2010, 150-154.

⁷⁸ Ibidem.

Julkisissa keskusteluissa alkoi kuitenkin hiljalleen nousta esiin suomalaisten maanpuolustustahto. Keskustelu maanpuolustustahdosta koettiin vasemmistopiireissä aluksi hyökkäyksenä kommunismia vastaan, koska maanpuolustushengen kohottaminen lähti liikkeelle oikeistoporvarillisesta isänmaallisuutta ajavasta sivistyneistöstä. Kaikki perinteinen isänmaallisuutta ajava toiminta oli vielä toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina tulkittu vasemmiston suunnalta vanhan suojeluskunta-aatteen henkiin herättämiseltä.⁷⁹

Aika kuitenkin muuttui ja suurten muutosten 1960-luku, radikalismi, vanhojen aatteiden vastaiset reaktiot sekä rauhanliikkeet, vaikuttivat myös maanpuolustuksellisiin keskusteluihin. Toisaalta sotien jälkeinen elo Neuvostoliiton naapurissa vaati myös julkaisutoiminnalta hienovaraisuutta. Erityisesti 1960-luvun alun tapahtumien jälkeen, Suomi pyrki vahvistamaan Neuvostoliiton luottamusta siihen, että suomalaiset kykenisivät kriisiaikana puolustamaan maataan.⁸⁰

1.2 Henkinen maanpuolustus osana kokonaismaanpuolustusta

1940-luvun puolivälissä alkanut Suomen puolustuksen uudistuminen ja kehitystyö johtivat siihen, että maanpuolustuksen tavoitteita kirjattiin ylös tavoitteellisemmin. Muun muassa edellä mainittu Suomalaisen Yhteiskunnan tukisäätiö (SYT) ja ylioppilaiden Vapauden Akateeminen Liitto (VAL) toivat esille kokonaisvaltaisen puolustuksen suunnittelun.⁸¹ Miespuolisten ylioppilaiden vuonna 1950 perustamana puolisalainen Vapauden Akateemisten Liitto korosti länsimaisen demokratian ja vapauden ideologiaa.⁸²

Ajatus henkisen puolustusvalmiuden kehittamisestä syntyi siten sodan jälkeen. Vuonna 1954 muun muassa eri kansaedustajista sekä keskusjärjestöjen SAK:n, STK:n ja MTK:n jäsenistä koostuva työryhmä laati muistion henkisen maanpuolustuksen kehittamisestä. Kului kuitenkin joitakin vuosia ennen kuin valtioneuvosto asetti vuonna 1960 Henkisen maanpuolustuksen komitean (HMK) koordinoimaan Suomen maanpuolustusta. Asetuksella määritellyn komitean tehtäviksi nimettiin suunnitelmallinen kansalaiskasvatus, kehityksen tarkkailu ja tiedotustoiminnan järjestäminen.⁸³

⁷⁹ Kolbe 2011, 12-15.

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Vesikansa 2004, 8, 21-24

⁸² Ks. esim Kolbe 2005, 27.

⁸³ Henkisen Maanpuolustuksen Komitean (HMK) mietintö, osa I. 1964,11.

Henkisen maanpuolustuksen komitea laati suunnitelman ja kokosi henkisen maanpuolustuksen ja maanpuolustustahdon perusajatuksen lauseeseen:

*Ei ketään vastaan, mutta kaikki itsenäisen Suomen puolesta.*⁸⁴

Tämän näkemyksen mukaan suomalainen maanpuolustustahto ei tarvinnut konkreettista vihaa lietsovaa vastustajaa, sillä vihalle rakennettu perusta olisi henkisesti liian kapea innoittaakseen ihmisiä maanpuolustustyöhön.⁸⁵ Henkisen maanpuolustuksen komitea tiivistä myös ohjeet maanpuolustusta käsittelevästä julkaisutoiminnasta:

*Maanpuolustuksella ja puolustusvoimilla on tärkeä tehtävänsä puolueettomuuspyrkimystemme tukemisessa. Maanpuolustuksen tehtävän ymmärtäminen vaatii myös yksityisiltä kansalaisilta puolueettomuusajattelun omaksumista ja henkilökohtaisten mielipiteiden sekä julkisten kannanottojen sopeuttamista sen mukaan.*⁸⁶

Tätä ”henkilökohtaisten mielipiteiden sekä julkisten kannanottojen sopeuttamista” alettiin myöhemmin nimittää suomettumiseksi.⁸⁷

Kokonaismaanpuolustuksen toinen tukijalka, henkinen maanpuolustus, on käsitteenä varsin laaja. Sillä voidaan tarkoittaa kaikkien henkisten voimavarojen käyttöä totaalisen maanpuolustuksen päämäärien saavuttamiseksi eli asenne- ja arvoperusteista valmistautumista kriiseihin.⁸⁸ Henkinen maanpuolustus voidaan myös selittää laajemmin ”kansalliseksi realismiksi” tai aatemekanismiksi, jolla kylmän sodan aikainen elo suurvallan naapurissa artikuloitiin kansalle.⁸⁹ On siten mielenkiintoista pohtia kuinka tämä aatemekanismi ja sen mahdollisuudet omaksuttiin maanpuolustuslehdissä?

Vielä 1950-luvulla henkisen maanpuolustuksen visiot olivat keskeneräisiä, joten suoranainen maanpuolustuslehtien välityksellä käyty keskustelu henkisestä maanpuolustuksesta kokonaismaanpuolustuksen osana oli vähäistä. Esimerkiksi *Aliupseeri*-lehdessä ei vielä 1950-luvulla ollut aiheeseen välittömästi liittyviä kirjoituksia. Myös *Kylkiranta*-lehti valisti lukijoitaan enemmän perinteillä ja historialla kuin keskustelemalla henkisestä maanpuolustuksesta.

⁸⁴ Tunnuslause, jonka muun muassa maanpuolustusyhdistyksen ovat ottaneet omakseen. HMK:n mietintö, osa I. 1964, 101.

⁸⁵ HMK:n mietintö, osa I. 1964, 101.

⁸⁶ HMK:n mietintö, osa I. 1964, 179.

⁸⁷ Terho 2010, 18.

⁸⁸ HMK:n mietintö I, 18-19.

⁸⁹ Rainio 2009, 122-124.

Kylkirauta-lehti totesi vuonna 1976 tekemässään analyysissä lehden historiasta, että 1950-luvulla lähes puolet artikkeleista liittyi menneisyyteen eli sotahistoriaan, elämänkertoihin tai järjestön omaan historiaan. Maanpuolustusasioiden käsittely ja varsinkin kannanotot yhteiskunnallisiin asioihin saivat myös *Kylkirauta*-lehdessä 1950-luvulla varsin vähän palstatilaa.⁹⁰

Kysymyksen maanpuolustustahdon elpymisestä nosti lopulta esille muun muassa *Reservin Aliupseeri*-lehti 1950-luvun lopulla, mutta henkistä maanpuolustusta kokonaisuudessaan maanpuolustuksen osana ei maanpuolustuslehdissä vielä laajemmin käsitelty. Ainoastaan *Peitsi*-lehti tarkasteli kansalaisten maanpuolustustietoutta ja nosti esille lisääntyneen tarpeen aatteelliseen maanpuolustustyön kasvattamiseen. *Peitsi*-lehti piti tärkeänä koko kansan valistustyön ”altista harrastusta” ja ”puhtaasti aatteellista maanpuolustustyötä”.⁹¹ Tällä *Peitsi*-lehti tarkoitti koko kansan yhdistävää isänmaallista tehtävää ja maanpuolustustahdon kohottamista niin kodeissa, kouluissa kuin järjestöissä.

Peitsi-lehti otti myös esille Ruotsin mallin tiedottaa kansalaisiaan koteihin jaettavaan tiedotuskirjasen muodossa. Ruotsissa käytössä olevassa kirjasessa oli kansalaisille jaettu jo 1950-luvulta lähtien tärkeää informaatiota varautua kriisitilanteisiin ”ennen kuin on myöhäistä” eli ennen kuin sotapropaganda olisi päässyt vaikuttamaan tiedottamiseen.⁹² Suomessa ei vielä 1950-luvulla kansalaisten ohjekirjaa laadittu, mutta asia tuli uudelleen ajankohtaiseksi 1960-luvun lopulla Eurooppaa ravistelleiden kriisien myötä. Suomalainen ”kotivara”-lehtinen myös laadittiin, mutta sen jakelua ei koskaan suoritettu.⁹³

Peitsi-lehti myös ennakoivat tulevaa kehitystä 1950-luvun lopulla, kun se totesi maanpuolustusvalistuksen olevan perustehtävä myös maanpuolustuslehdille. Lehden mukaan tietoutta maanpuolustuksessa tulisi jakaa niin kouluissa, työpaikoilla kuin eri järjestöissä.⁹⁴ Maanpuolustustyö oli *Peitsi*-lehden mukaan:

*tärkeä isänmaallinen tehtävä, joka yhdistää meitä kansana yli kaikkien raja-aitojen ja ryhmäharrastusten.*⁹⁵

⁹⁰ Paulaharju, ”Kylkirauta -aatettako vaiko historiaa?” (art.). *Kylkirauta* 4/1976.

⁹¹ ”Yhteinen tehtävämme” (pk.). *Peitsi* 6/1959.

⁹² Ibidem.

⁹³ ”Tietämättömyys luo epäluuloja” (pk.). *Reserviläinen* 3/1971

⁹⁴ ”Yhteinen tehtävämme” (pk.). *Peitsi* 6/1959.

⁹⁵ Ibidem.

Muut maanpuolustuslehdet liikkuivat niin ikään yleisemmän isänmaallisuusteeman piirissä, joka rakentui kansallistunnon perinteisiin ja sota-aikojen muisteluun talvisotahengen perinteissä. Siten vielä 1950-luvulla ei lehtien artikkeleista välittynyt maanpuolustuslehtien kansalaiskasvatuksellinen rooli, joka myöhempinä vuosina tulisi nousemaan keskeiseksi ideologiaksi.

Vaikka Suomen puolustuksen uusiutuminen alkoi 1950-luvulla, keskustelu henkisestä maanpuolustuksesta voimistui maanpuolustuslehdissä vasta 1960-luvun puolivälistä alkaen. Syynä sysäykseen oli henkisen maanpuolustuksen toimien käynnistyminen valtakunnan tasolla, johon vaikuttivat edellä mainitut Euroopan kriisit. Vaikutusta keskustelun lisääntymiseen oli myös kansainvälisten radikaalien ja pasifististen ilmiöiden rantautumisella Suomeen.

Sotilasaikakauslehti käynnisti keskustelua henkisestä maanpuolustuksesta 1960-luvun alussa huomioiden juuri perustetun Henkisen maanpuolustuksen komitean visiot henkisen maanpuolustuksen kehittämistä osana kokonaismaanpuolustusta. Lehden artikkelissa lueteltiin ne toimenpiteet, joilla puolustusvalmiutta ja eritoten henkistä maanpuolustusta voidaan ylläpitää ja kehittää.⁹⁶ Maanpuolustustahtoa kehittäviksi toimenpiteiksi lehdessä mainittiin koko väestön valmistelemisen maanpuolustustehtäviin, ulkovaltojen tunnustuksen ansaitsemisen sekä maanpuolustusta heikentävien ”aikomusten” torjumisen.⁹⁷ Näillä heikentävillä aikomuksilla artikkelissa tarkoitettiin Puolustusvoimien asemaa arvostelevia tahoja ja aseistokieltäytyneiden nuorten määrän kasvua.

Henkinen maanpuolustus oli vahvasti 1960-luvun tuote ja määritelmä liittyi olennaisesti Henkisen maanpuolustuksen komitean visioihin. *Peitsi*-lehti jatkoi 1960-luvun keskustelua ja nosti henkisen maanpuolustuksen tärkeimmäksi maanpuolustuksen tekijäksi.

Peitsi-lehti totesi pääkirjoituksessaan vuonna 1962:

*vaikka me olisimme hoitaneet puolustusvalmiuttamme muilla maanpuolustuksen sarjoilla
miten hyvin tabansa--
--jokaisen yksión henkinen kestokyky kuitenkin lopulta ratkaisee pystymmekö yhteisesti
kestämään kriisitilanteen jännitykset.*⁹⁸

⁹⁶ Massa, ”Henkisen maanpuolustuksen suuntaviivoja” (art.). *Sotilasaikakauslehti* 9/1964.

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ ”Henkinen maanpuolustus” (pk.). *Peitsi* 12/1960.

Peitsi-lehti kirjoitti myös, että

*Henkisen maanpuolustuksen ratkaisevin tekijä on maanpuolustustahto. Halu tehdä jotakin maan ja kansan sekä yksityisten jäsenten hyväksi.*⁹⁹

Peitsi-lehden artikkelin mukaan maanpuolustukseen kuului olennaisesti halu ja vapaaehtoisuus tehdä jotakin oman kansan hyväksi ja ilman tätä tahtoa edellytykset toimivalle maanpuolustukselle jäisivät vajaiksi. *Peitsi*-lehti nosti jälleen esille kansalaiskasvatuksen merkityksen ja nimesi henkisen maanpuolustuksen tekijöiksi kaikki toimet, jotka osallistuisivat ja vaikuttaisivat kansalaiskasvatukseen.¹⁰⁰

Kansalaiskasvatuksesta ja henkisestä maanpuolustuksesta oli tullut 1960-luvun taitteessa maanpuolustuksellinen trendi ja muoti-ilmaus, mutta pelkkä sanahelinä valtakunnan tasolta ei enää riittänyt. Muun muassa *Peitsi*-lehden taholta vaadittiin organisoitavaksi valtakunnallista kansalaiskasvatusta. Isänmaallisuuden ja vapauden katsottiin muodostuneen itsestään selvyyksiksi, joten koululaitosta, järjestöjä ja julkista sanaa huudettiin mukaan kansalaisten mielipiteiden kohentamiseen maanpuolustuksesta.¹⁰¹

Maanpuolustustahdon muodostuminen vaati maanpuolustuslehtien artikkeleiden mukaan Henkisen maanpuolustuksen komitean mietinnöstä poiketen tietyt edellytykset eli konkreettisen uhan. Tällä tarkoitettiin sitä, että puolustettava isänmaa olisi vaarassa joutua aseellisen hyökkäyksen kohteeksi. Tämä uhkakuva synnyttäisi myös pelkoa siitä, että kansalaisen henkilökohtainen turvallisuus olisi uhattuna. Siten 1960-luvulla lehtien keskusteluissa nousivat esille ihmisen perustarpeiden ja yhteiskuntajärjestyksen puolustaminen.

Konkreettisen puolustettavuuden idea tiivistyi *Sotilasajakauslehden* vuonna 1964 julkaistussa artikkelissa:

*Jos kaikilla kansalaisilla ei ole yhteiskunnassa konkreettisestikin jotakin puolustettavaa--
--vaikkapa vain punainen mökki ja perunamaa, niin heissä ei herää halua puolustaa kadehtimisen kohteena olevan naapurin rikkauksia.*¹⁰²

⁹⁹ ”Henkinen maanpuolustus” (pk.). *Peitsi* 12/1960.

¹⁰⁰ ”Valtakunnallinen kansalaiskasvatus” (pk.). *Peitsi* 9/1962.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² Massa, ”Henkisen maanpuolustuksen suuntaviivoja”(art.). *Sotilasajakauslehti*, 9/1964.

Konkreettisuutta *Sotilasaikakauslehdessä* artikkelin mukaan loivat isänmaa, vapaus ja olemassaolo. Lehden mukaan yhteiskuntajärjestyksen tuli olla oikeudenmukainen ja siten puolustettavissa. Myös ihmissuhteiden hoito ja tasa-arvoisuus nähtiin keskeisiksi oikeuksiksi, joita motivoitetaan puolustamaan.¹⁰³ Eräs esimerkki, joka nosti esiin konkreettisen maanpuolustuksen kysymyksen, oli vuoden 1961 noottikriisi. Noottikriisin seurauksena panostettiin lisää voimavaroja Suomen maanpuolustukseen ja kykyyn torjua maan ulkopuolinen uhka.¹⁰⁴ Tapahtuma oli osana vaikuttamassa myös henkisen maanpuolustuksen toimien käynnistymiseen.

Huolimatta siitä, että uhkakuva oli muuttunut jo 1960-luvun alkuvuosina, tapahtui Maanpuolustuksen suunnittelukunnan kyselytutkimuksen perusteella selkeä nousu maanpuolustusmyönteisyydessä vasta 1960-luvun lopussa.¹⁰⁵ Vaikka kriisien vaikutus maanpuolustustahtoon ei ollut aivan yksiselitteinen, ohjasivat 1960-luvun uudet aatteelliset ja maanpuolustustahtoa haastavat ilmiöt myös eri maanpuolustuslehtien toimintaa. Myös Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan linjauksessa korostettiin eri järjestöjen roolia henkisen maanpuolustuksen kehittämisessä ja sälytettiin suurin vastuu juuri vapaaehtoistyölle.¹⁰⁶

Maanpuolustusjärjestöt vastasivat maanpuolustuslehtien välityksellä asetettuun haasteeseen kehittää henkistä puolustusvalmiutta sekä yhteisvastuuta. Muun muassa *Reservin Aliupseeri*-lehti nosti henkisen maanpuolustuksen kansalliseksi kysymykseksi ja sai artikkelinsa julkaistuksi myös *Ylioppilaslehdessä*. Artikkelissa pyrittiin avaamaan henkisen maanpuolustuksen termiä ja todettiin, että maanpuolustuksella oli kaksi lähtökohtaa. Artikkelin mukaan kansalaisilla oli oltava jokin arvomuuttuja eli joku, esimerkiksi isänmaa, jota halutaan puolustaa. Oli myös oltava jokin uhkamuuttuja eli konkreettinen uhka mitä vastaan halutaan toimia. Henkinen maanpuolustus ymmärrettiin lehden artikkelin mukaan asenteeksi, joka oli edellytys maan aseelliselle puolustukselle.¹⁰⁷

Henkinen maanpuolustus oli 1950–1960-luvulla varsin uusi termi ja varsinainen henkisen maanpuolustuksen määrittely oli vielä vuosikymmenen vaihtuessa keskeneräistä. Ongelmat myös tunnistettiin ja keskustelua käyntiin sekä termin sisällöstä että määrittelystä. Muun muassa *Maanpuolustus*-lehdessä todettiin vuonna 1967, ettei henkisen maanpuolustuksen

¹⁰³ Massa, ”Henkisen maanpuolustuksen suuntaviivoja”(art.). *Sotilasaikakauslehti*, 9/1964.

¹⁰⁴ Penttilä, ”Kriisien uhat tuuppivat puolustuspolitiikkaa”(art.). *Sotilasaikakauslehti* 5/1989.

¹⁰⁵ Löyttyniemi, ”Asennoituminen maanpuolustukseen”(art.). *Maanpuolustus* 6/1969.

¹⁰⁶ Löyttyniemi, ”Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta”(art.). *Ruotunäki* 12/1968.

¹⁰⁷ Koironen, ”Henkinen maanpuolustus kansallisena kysymyksenä”(art.). *Reservin Aliupseeri* 4/1966.

sijoittaminen totaaliseen maanpuolustukseen ollut aivan yksinkertainen tehtävä, varsinkin kun henkisen maanpuolustuksen mittaaminen tai organisointi ei ollut helppoa.¹⁰⁸

1.2 Maanpuolustuslehtien osuus keskusteluissa maanpuolustustahdosta

Vielä 1950-luvun puoliväliin saakka kansalaisia askarrutti uusi turvallisuuspoliittinen suuntaus ja epätietoisuus tulevaisuudesta. Uusia maanpuolustuslehtiä alkoi ilmestyä ja lisääntyneen tiedotustoiminnan ansioista alkoivat myös Suomen maanpuolustukselliset perusteet selkiytyä kansalaisille. Varsinaista maanpuolustuslehtien roolia maanpuolustustahdon kehittämisessä, kansalaiskasavutuksessa ja tiedottamisessa on lehtien toimituksissa pohdittu jo lehtien perustamisesta lähtien. Jokainen tähän tutkimukseen valittu julkaisu perusteli olemassaoloon ensisijaisesti edustamansa järjestön äänenkannattajana ja tiedottajana, ja toissijaisesti lehdet katsoivat tehtäväkseen välittää muille lukijoilleen kuvaa maanpuolustuksesta. Osa lehdistä luokitteli itsensä ennen kaikkea järjestölehdiksi haluten siten todentaa aatteellisen taustansa. Myöhempinä vuosina 1980-luvulta alkaen lehdet uudistuivat ja lehtien linjaukset muuttuivat ajan vaatimuksista enemmän yhteiskunnallisen vaikuttamisen suuntaan.

Järjestö- ja maanpuolustuslehdet erottuivat tietyillä ominaisuuksilla muista aikakauslehdistä. *Sotilaskotisar*-lehti esitti 1960-luvulla hyvä järjestölehden vaatimuksiksi jäsenistön aatteen ylläpidon, ajankohtaisten tapahtumien tiedottamisen sekä uusien virikkeiden jakamisen. Lehti myös ilmoitti tarvitsevansa lukijapiiriin lisäksi aktiivisen avustajakunnan.¹⁰⁹ *Aliupseeri*-lehti kirjasi järjestölehden vaatimukseksi tietojen välittämisen, opastamisen, mielipiteiden muokkauksen ja viihdyttämisen.¹¹⁰ Vaikka järjestölehtien luonteen katsottiin olevan harrastelijamainen, vaatimaton ja ulkoasultaan niukka, nousivat lehtien välittämät uutiset, palkkaus- ja työaika-asiat tärkeimmäksi myös *Aliupseeri*-lehden sisällöksi. Mielipiteiden ilmaisu tapahtui pääkirjoituksissa ja varsinaisissa artikkeleissa, mutta viihdyttävälle pakinoille ja pilapiirroksille jätettiin myös tilaa.¹¹¹

¹⁰⁸ Riuttala, ”Totaalisesta maanpuolustuksesta turvallisuuspolitiikkaan” (art.). *Maanpuolustus* 2/1967.

¹⁰⁹ Sotilaskotiliiton puheenjohtaja Annikki Elokas. *Sotilaskotisar* 12/1967.

¹¹⁰ Loukamo, ”Järjestölehden ongelmat” (art.). *Aliupseeri* 6-7/1970.

¹¹¹ Ibidem.

Kylkirauta-lehti arvioi maanpuolustuslehtien yhteiskunnallista asemaa ja totesi, että maanpuolustuslehtien arvostus oli suoraan verrannollinen maanpuolustuksen arvostukseen.¹¹² Jo 1950-luvulla sälytettiin *Kylkirauta*-lehden linjauksessa vastuuta lehden sisällöstä jäsenistölle toteamalla, että ”jäsenlehti ilmestyy sellaisena kuin jäsenistö sen toimittaa”.¹¹³

Kylkirauta-lehden kulmakiviksi lehden toimitus tiivistä isänmaanrakkauden, maanpuolustustahdon ja kadettiveruuden. Lehti myös arvosteli jäsenistönsä halua viestiä ammatillisista, mutta ei niinkään aatteellisista asioista.¹¹⁴ Vastatakseen asetettuun haasteeseen oli *Kylkirauta*-lehden vuoden 1956 toimintasuunnitelmana uudistua ja käynnistää maakuntateemat. Julkaisuissa pyrittiin lukijoiden maanpuolustustahdon syventämiseen ja toisaalta eri kadettiipiirien saamisen mukaan maakunnissa tapahtuvaan julkaisutoimintaan. *Kylkirauta*-lehdissä käsiteltiinkin tasaisesti läänejä ja kaupunkeja eri puolilta Suomea. Esimerkiksi marraskuussa 1958 ilmestyneessä lehdessä oli runsaasti Pohjois-Suomea ja Oulua sekä myös tulevaa Oulun yliopistoa käsitteleviä artikkeleita.¹¹⁵

Useimmat maanpuolustuslehdet koettiin 1950-luvulla lukijakunnan taholta varsin pienen ja rajoitetun piirin omaksumaksi järjestölehdiksi. Ongelmia järjestölehdien luonteesta käsitteli muun muassa *Aliupseeri*-lehti ja totesi, että alipäällystä edustava *Aliupseeri*-lehti oli selkeästi edunvalvontaa ajava järjestölehti.¹¹⁶ Myös perinteisen sotalehden leimasta haluttiin päästä eroon ja lehden aateohjelman mukaan se halusi välttää militarismin leimaa:

*Suomen Aliupseeri ei ole perustettu sitä varten, että alkaisi ilmestyä uusi suomenkielinen sotalehti. Ei! Vaan se on perustettu yhteiskunnassa tärkeässä asemassa olevan ryhmän, aliupseeriston, äänenkannattajaksi--
--joka elävästi tuntee vastuunalaisuutensa ja haluaa tehdä intensiivistä työtä kansamme hyväksi. Siitä tämän lehden velvollisuudentuntoinen isänmaallinen henki.*¹¹⁷

Aliupseeri-lehti myös ilmoitti tavoitteikseen priorisoidun tiedon välittämisen, opastuksen, mielipiteiden muokkaamisen. Näiden lisäksi lehti halusi toimia lukijakuntansa viihdyttäjänä.¹¹⁸

¹¹² Kilkki, ”Maanpuolustuslehdet turvallisuuspolitiikan äänenkannattajina” (art.). *Kylkirauta* 2/1985.

¹¹³ ”Lehtemme uusia suunnitelmia” (art.). *Kylkirauta* 1/1956.

¹¹⁴ ”Lehtemme uusia suunnitelmia” (art.). *Kylkirauta* 1/1956.

¹¹⁵ *Kylkirauta* 4/1958, passim.

¹¹⁶ Suomen Aliupseeri-lehden julkaisuohjelma vuodelta 1930. Liite. *Aliupseeri* 6-7/1970.

¹¹⁷ Ibidem.

¹¹⁸ Loukamo ”Järjestölehdien luonne ja ongelmat” (art.). *Aliupseeri* 6-7/1970.

1950-luvulla lehtien itseanalyysi oli vielä vähäistä, eivätkä kaikki lehdet osallistuneet keskusteluun maanpuolustuslehtien yhteiskunnallisesta asemasta seuraavilla vuosikymmenillääkään. *Kylkirauta*-lehti kuitenkin avasi keskustelua vuonna 1956 ja totesi Kadettikunta ry:n äänenä linjauksessaan, että maanpuolustustahtoa kohottavia kirjoituksia olisi saatava enemmän esille oman lehden lisäksi myös muihin julkaisuihin.¹¹⁹

Järjestölehteen suunnattujen artikkeleiden ja kannanottojen tulisi *Kylkirauta*-lehden mukaan pyrkiä tavoittelemaan laajempaa lukijakuntaa. Kiinnostavilla, asiantuntevilla ja keskustelua herättävillä jutuilla olisi mahdollista luoda laajempaa yhteiskunnallista vaikuttavuutta.¹²⁰ Tätä missiota toteuttaakseen laati kadettikunnan maanpuolustusaatteellinen jaosto muistion, jonka päämääränä oli maanpuolustustietouden levittäminen lehdistön kautta. Muistio ohjeisti ja kannusti jäsenistöään kirjoittamaan artikkeleita, ottamaan yhteyttä myös muihin lehtiin sekä ideoimaan jutun aiheita. Muistiossa jaettiin vinkkejä aiheista ja valmiita kirjoitusrunkoja, ja se myös yllytti jäsenistöä kokoamaan ja koordinoimaan kirjoittajaryhmiä ideoimaan uusia lehden teemoja.¹²¹

Maanpuolustusasioista haluttiin siis keskustella ja koota laajaa asiantuntijuutta artikkeleiden taustalle. *Sotilasajakauslehti* linjasi toimintamallinsa vuonna 1960 ja alkoi julkaista asiantuntijoiden kirjoittamia maanpuolustus- ja sotilasaiheisia kirjoituksia.¹²² Maanpuolustusasioista kirjoittaminen katsottiin myös eräänlaiseksi velvollisuudeksi, johon muun muassa uusi *Peitsi*-lehti pyrki vastaamaan. Uudenlainen vuonna 1957 perustettu ”koko kansan lehti” kokosi kolumnisteikseen niin peltisepän kuin agronomin ja kenraalin, ja pyysi saada olla

*kaikkeiden niiden maanpuolustuksen ystävien lehti, joiden isänmaan vapaus on sydämen asia.*¹²³

1960-luvulla maanpuolustuslehtien asemassa nähtiin myös muutosta. Kansainväliset ilmiöt, rauhan aatteet, radikalismi ja nuorison kyllästyminen sotiin, saivat lehdet pohtimaan asemiaan journalismin kentällä. Maanpuolustuslehdet reagoivat radikaaleihin ilmiöihin ja henkinen maanpuolustus nousi uutena aiheena lehtien teemoihin.¹²⁴ Esimerkiksi

¹¹⁹ ”Lehtemme uusia suunnitelmia” (art.). *Kylkirauta* 1/1956.

¹²⁰ Ibidem..

¹²¹ ”Kadettikunnan mahdollisuudet maanpuolustuksen kehittämisessä”. Liite. *Kylkirauta* 3/1956.

¹²² Ilmola, ”Maanpuolustuksesta” (art.). *Sotilasajakauslehti* 2/1960.

¹²³ Pääkirjoitus. *Peitsi* 1/1957.

¹²⁴ Paulaharju, ”Kylkirauta 50 vuotta” (art.). *Kylkirauta* 2/1985.

yliopistoihin levinnyt sadankomitealainen pasifismi¹²⁵ siivitti myös maanpuolustuslehdet uudistumaan.¹²⁶

Militarististen itsestään selvyyksien sijaan lehtien sisältöön tuli uudenlaista realistisempaa keskustelua. Muun muassa Upseeriliitto koki *Sotilasaikakauslehd*en toimittavan tätä tehtävää seuraamalla kaikkia yhteiskunnan kehitysilmiöitä, osallistumalla rakentavaan henkiseen työskentelyyn ja pyrkimällä hälventämään kansalaisten epätietoisuutta maanpuolustuksesta.¹²⁷

Pasifismin ja rauhanaatetta ajavien liikkeiden vaikutuksesta Suomen nuorisoon kirjoitti muun muassa *Sotilasaikakauslehti* vuonna 1963. Artikkelin mukaan kaikki kannattavat maailmanrauhaa, mutta passiivisemmat eivät tee juuri mitään asia hyväksi. Kirjoituksessa ilmaistiin huoli Suomen nuorisoon levinneestä antimilitaristisesta ja pasifistisesta mielialasta:

*käsitys ja taju kansallisen, isänmaata, oikeus- ja yhteiskuntajärjestyttä suojelevan kansallisen puolustusvoimain tarpeellisuudesta on monilla taboilla surkeasti sumentunut.*¹²⁸

Aseistakieltäytyminen oli luonnollisesti sotilaiden ammattilehdille haasteellinen ja toisaalta kiusallinen aihe kirjoittaa. Aiheeseen puuttumista jopa aristeltiin, mutta joitakin artikkeleita aiheesta julkaistiin. Esimerkiksi *Kylkiranta*-lehti nosti esille aseistakieltäytymiseen liittyvän teeman defaitismin eli alistumisen ilman taistelua. Lehden artikkelissa nojattiin tehtyyn kyselytutkimukseen ja todettiin pasifistisilla aatteilla olevan suhteellisen vähän vaikutusvaltaa nuorisoon.¹²⁹ *Kylkiranta*-lehden artikkelissa nostettiin esille rauhalikkeiden defaitismi ja Suomen puolustuskyvyn vähättely. Lehden mukaan rauhanliikkeissä ilmeni tappiomielialaa ja pessimististä suhtautumista Suomen puolustuskykyyn. Vastuuntunnottoman ja epäisänmaallisten leimaa kantavien rauhanaatteiden kasvualustaksi *Kylkiranta*-lehti näki epätietoisen nuorison, jonka käsitys Puolustusvoimista oli sodan lietsojan rooli. Näihin epäisänmaallisiin asenteisiin vastaten lehti korosti, että maanpuolustuksen tehokkuus eli Puolustusvoimien kyky oli suurin edesauttaja rauhan puolustamisessa.¹³⁰

¹²⁵ Sadankomitea(-t) on englantilaisen filosofin Bertrand Russelin synnyttämä ydinsodan vastainen rauhalike, joka levisi 1960-luvun alusta alkaen myös Suomeen.

¹²⁶ ”Maanpuolustusvalistuksesta” (pk.). *Sotilasaikakauslehti* 4/1966.

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ Koho, ”Pasifismista ja nuorison suhtautumisesta siihen maassamme” (art.). *Sotilasaikakauslehti* 6/1963.

¹²⁹ Kaarnola, ”Rauhalikkeet -defaitismi maanpuolustus” (art.). *Kylkiranta* 4/1967.

¹³⁰ Ibidem.

1950-lukuun verraten 1960-luvulla maanpuolustuslehtien toimitukset kokivat ulkoisen paineen lisääntyneen. Lehtien kokivat roolinsa maanpuolustushengen kohottajina kasvaneen ja vastareaktion heikentyvälle maanpuolustustahdolle nähtiin toimituksissa maanpuolustusvalistus maanpuolustuslehtien missioksi.

Tämän epätietoisuuden tunnisti myös *Reservin Aliupseeri*-lehti. Lehti totesi pääkirjoituksessaan, että lehden artikkeleissa oli ollut havaittavissa ”keskustelun asiallisuutta ja sen hedelmällisyyttä vähentäviä piirteitä”. Lehti kehotti jäsenistöään perehtymään tarkemmin turvallisuuspolitiikan käsitteisiin ja sisältöön, mutta myös tulemaan esille julkisuuteen ja siten ohjaamaan keskustelua asiakeskeisempään suuntaan.¹³¹

Valtakunnalliseen julkaisutoimintaan halusi puuttua myös valtiohallinto ja laati ohjeistuksen vuonna 1968. Puolustusvoimien suhdetoiminnan uudistus pyrki vastaamaan ajan haasteisiin ja se uutisoitiin muun muassa *Sotilasajakauslehdessä*:

*tavoitteena on vahvistaa kansalaisten luottamusta puolustusvoimien suorituskykyyn sekä sen piirissä vallitsevaan yhteiskunnalliseen tasaapuolisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen--
--harjoittamalla suurinta mahdollista julkisuutta.*¹³²

Oheinen julkilausuman tarkoituksena oli suoda jokaiselle Puolustuslaitoksessa palvelevalle oikeuden kirjoittaa artikkeleita ja antaa haastatteluja sanoma- ja aikakauslehtiin sekä muille tiedotusvälineille. Julkilausumalla pyrittiin uudistamaan keskustelua maanpuolustuksesta ja nostamaan maanpuolustuslehtien profilia. Vaikka suhdetoiminnan uudistuksella innostettiin henkilöstöä lisäämään julkaisutoimintaan, korostettiin samalla yksilön vastuuta. Sillä jokaisen kirjoittajan tuli varoa paljastamasta salassa pidettäviä tietoja tai varoa sitä, ettei loukkaisi kannanotoilla valtiota tai Puolustusvoimia.¹³³

Vaikka Puolustusvoimien suhdetoiminnan uudistaminen yllytti henkilökuntaa julkistamaan mielipiteitään, keskustelu maanpuolustuksellisista asioista ei vielääkään ollut täysin avointa. Jotta julkaisutoiminta olisi ollut ainakin Puolustusvoimissa yhdenmukaista, laati pääesikunta keväällä 1970 ohjeistuksen, ”Julkisen esiintymisen -kansion”. Ohjeessa korostettiin julkisesti esiintyvien edustajien vastuuta Puolustusvoimia koskevien virheellisten käsitysten ja ennakkoluulojen poistamisessa.¹³⁴

¹³¹ ”Keskustelu ja käsitteet” (pk.). *Reservin Aliupseeri* 8/1966.

¹³² ”Avoimet ovet” (pk.). *Sotilasajakauslehti* 4/1968.

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ Virta 2012,26

1.4 Kansalaiskasvatuksen käynnistyminen

Kansalaiskasvatuksen teema nousi esille jo vuonna 1964 Henkisen maanpuolustuksen komitean mietinnössä. Sen mukaan tarve jakaa tietoutta kaikille kansalaisille oli Suomen maanpuolustukselle välttämättömyys. Komitean mukaan kansalaiskasvatuksen päämääränä oli hyväksyä suomalainen demokratia ja kasvattaa

*kansanvaltaisen elämänjärjestyksen hyväksyviä ihmisiä ja saada kansalaiset hyväksymään se elämänmuoto, joka omassa maassa vallitsee.*¹³⁵

Henkisen maanpuolustuksen komitea luetteloi mietinnössä neljä eri keskeistä teemaa, jotka muodostivat valtakunnallisen kansalaiskasvatuksen. Ensiksi kasvatuksen tuli saattaa kansalaiset ymmärtämään jo nuorena, että yhteiskuntajärjestys ei ole mikään pysyvä olotila, vaan kehitys oli oltava jatkuvaa. Kaikkien oli pyrittävä parantamaan olosuhteita omassa maassaan. Toinen päämäärä oli saada kaikki kansalaiset ymmärtämään, että he kuuluivat samaan kansaan. Heidän tuli ymmärtää yhteiskuntavastuunsa ja demokratia, jota he olisivat valmiita myös aseellisesti puolustamaan. Kolmas komitean nimeämä päämäärä oli ulkopolitiittisen puolueettomuuden lujittaminen. Neljänneksi teemaksi komitea listasi tiedottamisen, joka tulisi olemaan maanpuolustuslehdille keskeisin tehtävä. Komitean idean mukaan kansalaisille oli annettava riittävästi perustietoa maanpuolustusasioista, jotta he ymmärtäisivät nykyaikaisen maanpuolustuksen luonteen ja tarpeellisuuden.¹³⁶

Henkisen maanpuolustuksen komitean mietintö laadittiin siis varsin kattavaksi ja se linjasi myös maanpuolustusta tukevan tiedotustoiminnan tehtävän. Linjauksen mukaan kansalaisten tuli ymmärtää puolueettoman suomalaisen kansanvallan merkitys ja tiedottamisella tuli oikaista yleiset puolueettomuudesta ja maanpuolustuksesta vallitsevat virheelliset käsitykset ja huhut. Tiedottamisella tuli lisätä kansalaisten yleistä turvallisuudentunnetta ja tietoa mahdollisen totaalisen sodan luonteesta sekä toimenpiteistä, joita kriisitilanteet vaatisivat. Näiden lisäksi maanpuolustus tuli esittää kaiken päivänpolitiikan kysymysten yläpuolella ja huolehtia siitä, että yleinen mielipide mukautuu maanpuolustuksessa tapahtuviin muutoksiin.¹³⁷

¹³⁵ HMK:n mietintö, osa I, 1964, 125.

¹³⁶ Ibidem.

¹³⁷ HMK:n mietintö, osa I, 133-134.

Maanpuolustustahdon kehittämiseksi komitea tahtoi siis lisätä kansalaisten tietoisuutta Suomen Puolustusvoimista sekä puolueettomuus- ja turvallisuuspolitiikasta. Komitea ei kuitenkaan halunnut ohjeistaa käytännön toimissa tiedotusvälineitä, vaan sälytti ideoinnin tiedotustoiminnasta niitä hoitaville tahoille, kuten maanpuolustuslehdille. Tiedon ja taidon jakamiseen liittyi olennaisesti jo muutama vuosi ennen vuoden 1964 Henkisen maanpuolustuksen komitean mietintöä käynnistynyt ylemmän johtajatasen siviileille suunnattu maanpuolustuskurssitoiminta.

Maanpuolustuskurssit ovat menestystarina. Kurseille halutaan tulla ja kursseilla saatuun oppiin on oltu tyytyväisiä.¹³⁸

Valtakunnallisen maanpuolustuksen kurssitoiminnan suunnittelu käynnistyi vuonna 1960, kun Maanpuolustusopetuksen neuvottelukunta (MONK) perustettiin opetuksen koordinoimiseen. Neuvottelukuntaan kutsuttiin mukaan edustajia Puolustusvoimista, valtionhallinnosta, väestönsuojelusektorilta ja vuonna 1955 perustetusta puolustus-taloudellisesta suunnittelukunnasta.¹³⁹ Maanpuolustusopetuksen neuvottelukunta toimii nykyään valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisen ministerivaliokunnan alaisena ja tämä neuvottelukunta koordinoi koulutusta ja valitsee maanpuolustuskurssien osallistujat.¹⁴⁰ Neuvottelukunnan tuloksena aloitettiin totaalisen maanpuolustuksen kurssit Suomessa vuonna 1961. Näiden kurssien päämäärinä on perustamisesta lähtien ollut laajentaa turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tuntemusta niin poliitikoille kuin johtavassa asemassa oleville sotilashenkilöille.¹⁴¹

Ensimmäisen valtakunnallisen maanpuolustuskurssin päätyttyä perustettiin Maanpuolustuskorkeakoulu yhdistys ry toukokuussa 1961. Vuodesta 1961 lähtien on pidetty 1-2 maanpuolustuskurssia vuosittain. Kurssin käyneistä kootaan edelleen jäsenistöä myös alueellisiin maanpuolustusyhdistyksiin.¹⁴² Jo ensimmäisen valtakunnallisten kurssin aikana havaittiin, ettei niissä ehditty ollenkaan käsitellä alueellisia erityiskysymyksiä. Sen vuoksi oli välttämätöntä laajentaa kurssitoimintaa maakuntiin lääneissä tapahtuviksi koulutustilaisuuksiksi ja edelleen yhdistystoiminnaksi.¹⁴³

¹³⁸ Presidentti Tarja Halosen puhe 172. maanpuolustuskurssin avajaisissa Säätytalolla 24.1.2005.

Suomen Tasavallan Presidentti/ puheet ja haastattelut, eletr.dokumentti.

¹³⁹ Puolustusvoimien www-sivut.

¹⁴⁰ Ibidem.

¹⁴¹ Kolbe 2011,75,84.

¹⁴² Terho 2009, 176-177 ja Maanpuolustuskurssi yhdistyksen www-sivut.

¹⁴³ Kolbe 2011,75,84.

Maanpuolustuslehdet ovat osaltaan toimineet merkittävinä kansalaiskasvattajina, ja ovat visioineet kansalaiskasvatuksen rooliaan jo 1960-luvun taitteesta lähtien. Muun muassa *Reservin Aliupseeri*-lehti toi esille vuonna 1960 näkemyksen kasvatustyön merkityksestä suhteessa maanpuolustukseen:

*Kasvattajan näkökulmasta tarkasteltuna maanpuolustustyö on hyvin laajaa aikana, jolloin totaalisen sodan mahdollisuus on selviö. Sen voidaan katsoa sulkevan piiriinsä kaikki kansakunnan elämän eri alat, joiden tarkoituksena tai lopputuloksena on rakentavan kehityksen eteenpäinvieminen.*¹⁴⁴

Vuonna 1963 perustetun Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan keskeisenä tehtävänä oli maanpuolustustietouden jakaminen tasapuolisesti kaikille kansalaisille. Kokonaisvaltainen maanpuolustus vaati suunnittelukunnan mukaan taakseen yhtenäisen kansan, joten nuoret ja naiset tuli liittää mukaan toimintaan. *Reservin Aliupseeri*-lehti käynnisti kasvatusaiheesta keskustelua vuonna 1961. Lehden artikkelissa pohdittiin naisen asemaa ja vapaaehtoisten maanpuolustusjärjestöjen roolia. Artikkelissa todettiin, että isänmaallisuudesta tunnetut suomalaiset naiset voisivat olla osaltaan kehittämässä maanpuolustustahtoa. Tätä työtä voitaisiin lehden mukaan tehdä esimerkiksi vapaaehtoisten maanpuolustusorganisaatioiden kautta.¹⁴⁵

Naisten koulutus sota-ajan toimiin otettiin virallisesti esille eduskunnassa vuonna 1962, kun kansanedustaja Saara Forsius esitti naisten asepalveluksen tutkimista.¹⁴⁶ Asia jäi kuitenkin hautumaan, kunnes vuonna 1966 niin kutsuttu Mannerin komitea alkoi pohtia naisten osuutta maanpuolustustehtäviin. Varsinaisesti asia eteni esitysasetteelle, kun Marjatta Väänänen johtama komitea laati vuonna 1970 ehdotuksen naisten osallistumisesta maanpuolustustehtäviin erityisesti kriisiaikoina.¹⁴⁷ Komitean ehdotuksen mukaan tuli suunnitella naisten maanpuolustuskoulutus ja oli myös luotava tukijärjestelmä esimerkiksi lastenhoitoa varten.¹⁴⁸ Toiminnan avain olisi mietinnön mukaan yhteiskuntapalvelussa eli järjestelmässä, joka kykenisi vapauttamaan avain henkilöt kriisitehtäviin, vaikkapa juuri naiset kotitöistään.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Pönkänen, ”Kasvattaja ja maanpuolustustyö” (art.). *Reservin Aliupseeri* 6-7/1960.

¹⁴⁵ Soine, ”Naiset ja maanpuolustus” (art.). *Reservin Aliupseeri* 11/1961.

¹⁴⁶ Eskola, ”Nainen ja maanpuolustus” (art.). *Kylkiranta* 2/1976.

¹⁴⁷ Siltanen, ”Nainen maanpuolustustehtävissä” (art.). *Kylkiranta* 1/1974.

¹⁴⁸ Eero Mannerin johtama Maanpuolustuslainsäädäntötoimikunta jätti vuonna 1966 ehdotuksen naisten osallistumisesta poikkeusajan palvelukseen Puolustusvoimissa. Ks. esim. Finlex, elektr.dokumentti.

¹⁴⁹ Siltanen, ”Nainen maanpuolustustehtävissä” (art.). *Kylkiranta* 1/1974.

Keskustelu naisten maanpuolustustehtävistä oli siten virallisesti avattu, mutta miehiä koskeva varusmieskoulutus näytti edelleen jäävän ensisijaiseksi koulutusmuodoksi. Osa maanpuolustuslehdistä kohdistikin informaatiossa tässä vaiheessa vielä nuoriin miehiin. Nuorisoa eli käytännössä nuoria miehiä haluttiin monella tapaa liittää mukaan. *Kylkiranta*-lehti ehdotti jo vuonna 1961, että nuorille armeijaa käymättömille pojille järjestettäisiin mahdollisuuksia tutustua armeijan toimintaan myös niillä alueilla, jossa ei ollut varuskuntia. ”Poikien olisi saatava käydä panssarivaunujen sisällä ja suunnata tykkejä”. Tällä kansalaiskasvatuksen toimella haluttiin lehden puolelta olla osaltaan korjaamassa armeijasta liikkuvia virheellisiä käsityksiä ja ennakkoluuloja varusmiespalvelusta kohtaan ja siten kohentaa myös maanpuolustustahtoa.¹⁵⁰

Suomen Sotilas-lehti keskittyi niin ikään kansalaiskasvatuksessa varusmiehiin ja totesi vuonna 1965, että kansalaiskasvatuksen päämääränä oli kasvattaa nuorista miehistä taistelijoita ja maanpuolustajia, ja toissijaisesti yhteiskuntakelpoisia kansalaisia. Painopiste oli opettaa nuorille miehille ymmärrettävästi maanpuolustuksen merkitys ja vahvistaa maanpuolustustahtoa. Tähän päämäärään päästäisiin lehden artikkelin mukaan yhteishengellä ja jokaisen nuoren miehen omalla panostuksella.¹⁵¹

Kansalaiskasvatuksen rooli maanpuolustustahdon kehittäjänä eteni hitaasti, mutta uusiakin ideoita syntyi. Henkisen pääoman kartuttamisen lisäksi myös erilaisten teknisten taitojen kehittämiseen oli maanpuolustuslehdillä omat suunnitelmansa. *Sotilasajakauslehti* nosti esille vuonna 1966 varusmieskoulutuksen kehittyvän aseman myös kansalaistaidon kasvattajana. Lehden mukaan armeijassa jaetulla kansalaiskasvatuksella oli merkittävä rooli myös varusmiespalveluksen jälkeen. Lehti peräsi armeijan järjestämään uskonnon ja kansalaistaitojen, kuten ensiavun ja liikenteen opetuksen, oheen lisää maailmanpoliittista tuntemusta, ihmistuntemuksen ja kasvatusopin alkeita sekä yhteiskuntaoppia.¹⁵²

Myös *Reserviläinen*-lehti halusi lisätä kansalaisten perusosaamista ja halusi liittää muun muassa ensiapukoulutuksen mukaan kansalaiskasvatukseen.¹⁵³ *Kylkiranta*-lehti liikkui samoilla nuorisoon suunnatuilla toimilla ja nosti esille epäterveet harrasteet ja toisaalta nuorten ajautumisen liian aikaisin puoluepoliittiseen toimintaan. Lehden artikkelissa nähtiin, että poliittiset järjestöt eivät välttämättä kykene toimimaan yksilön hyväksi ja

¹⁵⁰ Lappalainen, ”Maanpuolustustilaisuuksia nuorisolle” (art.). *Kylkiranta* 2/1961.

¹⁵¹ Järventaus, ”Kansalaiskasvatus osana sotilaskasvatusta” (art.). *Suomen Sotilas* 2/1965.

¹⁵² Hirvonen, ”Sotilas ja kansalaiskasvatus” (art.). *Sotilasajakauslehti* 12/1966.

¹⁵³ ”Ensiapu kansalaistaidoksi” (pk.). *Reserviläinen* 3/1973.

maanpuolustustahtoa kannustaen. Yksilöllinen vapaa ajattelun kahlitseminen oli lehden mukaan heikentämässä juuri isänmaallisuutta.¹⁵⁴

Lääkkeeksi nuorison oikeasuuntaiselle kehitykselle *Kylkiranta*-lehti näki reserviläisyhdistysten roolin ja johtajuuden, informaation sekä nuorisotyön resurssien lisäämisen.¹⁵⁵ Toisessa 1950-luvun *Kylkiranta*-lehden artikkelissa pohdittiin partioliikkeen mahdollisuuksia nuorison eli käytännössä poikien isänmaallisessa kasvatuksessa ja kansalaiskuntoisuuden kohottamisessa:

*Partioliike kasvattaa pojista miehiä, isänmaan ystäviä, jotka ovat valmiita täyttämään velvollisuutensa isänmaan kutsuessa.*¹⁵⁶

Maanpuolustuslehdistön piiristä kuului myös kritiikkiä kansalaiskasvatuksen metodeja ja toimintaan varattuja resursseja kohtaan. *Aliupseeri*-lehti kritisoi puolustusneuvoston talvella 1966–1967 laatimaa ”Maanpuolustuksemme tienviitat”-esitystä maanpuolustustyön kehittämisestä. Lehti totesi, että esitys oli liian ympärilyöreä eikä herättänyt riittävästi keskustelua.¹⁵⁷ *Aliupseeri*-lehti kuitenkin yhtyi selonteon vaatimukseen kansalaisvalmiuden kohottamisesta ja oli samaa mieltä kansalaiskasvatuksen tärkeydestä maanpuolustustahdon lujittamisessa. Jäsenistönsä edunvalojana *Aliupseeri*-lehti totesi tehtävän säilyttyvän Puolustusvoimille ja vakinaiselle henkilöstölle, eritoten edustamalleen alipalkatulle alipäällystölle.¹⁵⁸

1.5 Maanpuolustuslehtien välittämä kuva maanpuolustustahdosta 1950–1960-luvuilla

Jo ennen kuin Henkisen maanpuolustuksen komitea laati mietintönsä tai Valtanen sai valmiiksi diplomityönsä, kirjoitettiin lehdissä maanpuolustustahdon käsitteestä ja kansalaisten ajattelutavan muokkautumisesta. *Sotilas aikakauslehti* julkaisi vuonna 1953 Upseeriliiton kirjoituskilpailun voittajan artikkelin ”Kansallinen ajattelutapa ja maanpuolustushenki”. Maanpuolustushenkeen vaikuttavina asioina lehdessä mainittiin kansan elintaso ja taloudellinen asema sekä kansallisen ajattelutavan ylläpitäminen siniristilippuineen ja Maamme-lauluineen.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Vasama, ”Vähän nuorten asiasta” (art.). *Kylkiranta* 27/1956.

¹⁵⁵ Ibidem.

¹⁵⁶ Koho, ”Partiopoikaliike modernissa yhteiskunnassamme” (art.). *Kylkiranta* 27/1956.

¹⁵⁷ Pääkirjoitus. *Aliupseeri* 10/1967.

¹⁵⁸ ”Kansalaisvalmiuden kasvatustyö” (pk.). *Aliupseeri* 10/1967.

¹⁵⁹ Lehti, ”Kansallinen ajattelutapa ja maanpuolustushenki” (art.). *Sotilas aikakauslehti* 4/1953.

Vaikka artikkelissa oli korostetun patrioottinen sävy, välittyi siitä sotaväsymys ja toisaalta myös huoli siitä, että Puolustusvoimat oli joutunut arvostelun kohteeksi. Lehdessä nostettiin esille armeijan keskeinen rooli ja sotilaallisen tyhjiön mahdottomuus: ”ellemme itse täytä sitä, sen täyttää joku ulkopuolinen” eli Suomella tuli lehden mukaan aina olla oma armeija.¹⁶⁰ Tämä oman puolustusvalmiuden perusidea maan koskemattomuuden turvaamisesta säilyi maanpuolustuslehtien välittämässä kuvassa Suomen maanpuolustuksesta koko tässä tutkimuksessa tarkastelun historian ajan.

Toisen maailmasodan jälkeisen aikakauden analyysissä puuttui *Sotilasaiakauslehdien* artikkeli yleisilmeeseen, jossa taistelu vallasta ja eripurat repivät kansaa hajalleen. Lehden artikkelin mukaan myös väärä informaatio ja armeijasta koettu negatiivinen käsitys heikensivät ”Puolustuslaitosta”. Kirjoituksen mukaan oli edelleen vallalla käsitys armeijan vanhasta Akateemisen Karjala-seuran perinteen jatkamisesta ja oikeistolaishenkisydestä. Artikkelin kuulutti kateissa olevaa kansallista ajattelutapaa ja maanpuolustustahtoa. Syiksi alennustilaan lehden artikkeli viittasi poliittisten näkökulmien tunkeutuminen kaikkialle ja kamppailu vallasta arvojen kustannuksella. Lehden mukaan sotien jälkeinen epävarmuus ja nimenomaan olematon tiedotus Suomen puolustuspolitiikasta heikensivät kansalaisten maanpuolustustahtoa.¹⁶¹

Sotilasaiakauslehdessä otettiin myös kantaa maanpuolustushengen ongelmiin ja taustatekijöihin, joita oli esitetty jo vuonna 1952. Maanpuolustushengen kehityksestä ja lähtökohdista käydyssä keskustelussa ongelmiksi artikkeli esitti Puolustusvoimien henkisyden puutetta. Keskusteluissa lehden mukaan näkyi selkeästi sotaväsymys ja Suomen asema suhteessa Neuvostoliittoon. Toisaalta lehden arvioimien näkemysten mukaan maanpuolustustahto oli kokenut laman, ja vain konkreettinen vihollinen voisi sen palauttaa. Lehdessä välittyi myös näkemys, että maanpuolustustahtoa haluttiin rakentaa kansan suojaksi ja itsenäisyyden puolustamiseksi. Ilman kiihkoa lujitettavassa maanpuolustustahdossa kuulutettiin avaintekijöiksi kouluja, koteja, järjestöjä sekä kanta-armeijaa ja ammattisotilaiden esimerkillistä ajattelua. Tällä esimerkillisellä ajattelutavalla *Sotilasaiakauslehti* tarkoitti oikeudenmukaisuutta, sodan kärsimysten kunnioitusta ja siihen liittyvää isänmaanrakkautta sekä ihmistuntemusta.¹⁶²

¹⁶⁰ Lehti, ”Kansallinen ajattelutapa ja maanpuolustushenki” (art.). *Sotilasaiakauslehti* 4/1953.

¹⁶¹ Lehti, ”Kansallinen ajattelutapa ja maanpuolustushenki” (art.) sekä Koskinen ”Maanpuolustushengestä” (art.). *Sotilasaiakauslehti* 4/1953.

¹⁶² Koskinen, ”Maanpuolustushengestä”(art.). *Sotilasaiakauslehti* 4/1953.

Kylkirauta-lehti selvensi vuonna 1956 näkemystään maanpuolustustahdosta ja totesi, että se tarkoitti yksiselitteisesti kansalaisen halua taistella, totella ja tehdä työtä. Maanpuolustustahto ei lehden mukaan ollut irrallinen yhteiskunnallinen ilmiö, vaan se muuttuisi maailman mukana. Lehti myös aprikoi, ettei 1950-luvun Suomelle enää riitä 1800-luvulta kumpuava kansallisuusaate ylläpitämään riittävää maanpuolustustahtoa. Olisi siis löydettävä jotakin konkreettisempaa, kuten demokratian ideologiaa ja yhtenäisyyttä sekä kansalaisten vaikuttamismahdollisuutta.¹⁶³

Maanpuolustus-lehti kirjoitti henkisestä maanpuolustuksesta ja uudenlaisen isänmaallisuuden syntymisestä 1950-luvun lopulla. Artikkelin mukaan isänmaallisuus ja siihen liittyvä maanpuolustustahto olivat vahvasti tunnepohjaisia. Näihin liittyi kansalaisten yhteenkuuluvaisuus ja yhteiskunnallinen osallistuminen. Lehden mukaan aikakauden teema, henkinen maanpuolustus, artikuloitiin kansalle siten, että jokaisella olisi mahdollisuus tuntea omakohtainen isänmaallisuus ja tahtotila puolustaa maataan.¹⁶⁴ *Aliupseeri*-lehti nosti myös esille moraalikysymyksen ja kansalaisvelvollisuuden maanpuolustustahtoa arvioitaessa, mutta kohdisti teesinsä lähinnä sotilashenkilöstöön. *Aliupseeri*-lehden vuonna 1963 julkaiseman artikkelin mukaan sotilaiden moraalinen velvollisuus oli huolehtia siitä, että kansalaisilla oli rauha ja mahdollisuus kehittyä ja saavuttaa vapaasti tahtomiaan päämääriä.¹⁶⁵

1960-luvulle tyypillistä olivat uusien radikaalien liikkeiden ja mielipiteiden virta Euroopasta Suomeen. Aseistakieltäytyminen, rauhanaatteet ja Suomen sotilaallinen kyky suhteessa suurvaltojen ydinasein käytävään sotaan asettivat myös maanpuolustuslehdille haasteita vakuuttaa lukijoitaan maanpuolustuksen tärkeydestä. Keskustelu maanpuolustustahdosta siirtyi 1960-luvun alkupuolella enemmän taustatekijöihin, joista esille nousi erityisesti Suomen maanpuolustuksen uskottavuusongelma. Keskustelua varsinaisesta maanpuolustustahdosta jopa välteltiin tai lehtien artikkelin olivat varovaisen neutraaleja. Tämä varovaisuus näkyi myös maanpuolustuslehtien kirjoituksissa. Niissä nostettiin esille enemmän Puolustusvoimien aseman puolustaminen ja puolueettomuuspolitiikka sekä huoli mielipiteiden hajaannuksesta.

¹⁶³ ”Kadettikunnan mahdollisuudet maanpuolustushengen kehittämisessä” (Muistio vuodelta 1955). *Kylkirauta* 3/1956.

¹⁶⁴ Vehmas, ”Henkinen maanpuolustus – itsenäisyys, puolueettomuus, demokratia” (art.). *Maanpuolustus* 3/1967.

¹⁶⁵ Sinerma, ”Moraalin sotilaallinen merkitys” (art.). *Aliupseeri* 7/1963.

Kylkirauta-lehti vastasi 1960-luvun taitteessa käynnistyneeseen uskottavuuskeskusteluun ja perusteli artikkelissaan maanpuolustuksen olemassaoloa. Keskeisiä maanpuolustuksen uskottavuutta arvostelevia väitteitä olivat Suomen mahdollisuudet ydinsodassa ja asevarustelun tarpeellisuus. Julkisuudessa esitetyissä kritiikeissä vaadittiin Suomea toimimaan esimerkillisesti ja jopa lopettamaan aseellinen varustautuminen. Vaikka kirjoitukset olivat osin provosoivia, oli maanpuolustuslehtien kommentointi varsin maltillista. Esimerkiksi *Kylkirauta*-lehden artikkeli vastaili neutraalisti väitöksiin ja totesi maailmanlaajuisen ydinsodan mahdollisuuden kohtuullisen pieneksi. Lehti myös käänsi keskustelun mieluummin ydinaseettomaan sodankäyntiin ja Suomen mahdollisuuksiin ”perinteisessä sodankäynnissä”. Tällä lehti tarkoitti kuvaa sodasta, joka pohjautui edellisen maailmansodan maataisteluihin. Lehti pyrki siten vakuuttamaan lukijoitaan, että edelleen tarvittaisiin uskottavia ja riittävästi varustettuja Suomen Puolustusvoimien kaltaisia ydinaseettomiin maataisteluihin kykeneviä sotavoimia.¹⁶⁶

Maanpuolustustahdon lujittamiseksi maanpuolustuslehdet nojasivat myös tehtyihin ulkopuolisiin ja osin myös omiin empiirisiin tutkimuksiin. *Reservin Aliupseeri*-lehti vertasi 1930-luvun Suomea 1960-luvun tilanteeseen ja pohti pääkirjoituksessaan, kuinka isänmaalisuuskäsitys ja maanpuolustustahto olivat vuosikymmenten aikana muuttuneet. Artikkelin mukaan sodan jälkeisen sukupolven näkemys isänmaasta ja maanpuolustustahdosta oli muuttunut avarammaksi, mutta aiheesta puhumista kuitenkin välteltiin. Lehti otti myös kantaa uusien radikaalien aatteiden virtaan ja totesi, ettei ”vihaisten nuorten” Suomen sota-ajan tapahtumien arvostelu himmennä pinnan alla kytevää maanpuolustustahtoa.¹⁶⁷

Suomen puolueettomuuspolitiikka nousi erääksi 1960-luvun lopun keskeisimmäksi maanpuolustuksen teemaksi. *Suomen Sotilas*-lehden artikkelissa haettiin esimerkkiä puolueettomuudelle Ruotsin mallista ”aseistettu puolueettomuus”. Tällä lehden mukaan tarkoitettiin lujaa ja eheää maapuolustustahtoa, Puolustusvoimien toimintakykyä ja väestönsuojelun toimivuutta. Puolustautumiseen olennaisesti liittyvällä maanpuolustustahdolla artikkelissa tarkoitettiin uskoa omiin kykyihin ja maanpuolustuksen välttämättömyyteen.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Saarikoski, ”Miksi sotilaallinen maanpuolustus?” (art.). *Kylkirauta* 3/1971.

¹⁶⁷ Pääkirjoitus. *Reservin Aliupseeri* 2/1967.

¹⁶⁸ Vaala, ”Eheä puolustustahto puolueettomuutemme varmin tae” (art.). *Suomen Sotilas* 2-3/1967.

Samassa lehdessä kirjoitettiin myös isänmaallisuuden unohtamisesta käytännötasolla ja otettiin esille asian vaikeaselkoisuus. Kun vanhemmat eivät tienneet tiedä mitä isänmaallisuus käytännössä tarkoitti, oli sitä vaikea selittää lapsille ja nuorille.¹⁶⁹

Lisää puolettomuuspolitiikan keskustelua harjoitti *Kylkirauta*-lehti, kun se arvioi lehden 1950–1960-lukujen historiaa 1980-luvun näkökulmasta. *Kylkirauta*-lehti luonnehti 1950-lukua Suomen elpymisen aikakautena ja seuraavaa vuosikymmentä radikaalina aikana. Artikkelin mukaan Suomi siirtyi 1960-luvulla aktiiviseen puolueettomuuspolitiikkaan, mikä vaikutti myös keskusteluihin maanpuolustustahdosta. Ulkopoliittisissa keskusteluissa artikkelin mukaan näkyi Puolustusvoimien ja Suomen puolustautumisen uskottavuus myös ulkovaltojen näkökulmasta. Tärkeimpänä päämääränä oli ollut vakuuttaa Neuvostoliitto yyy-sopimuksen velvoitteiden täyttämistä.¹⁷⁰

Myös maailmanpoliittiset tapahtumat vaikuttivat Suomen maanpuolustuksen tehostamiseen. Esimerkiksi vuoden 1961 Berliinin kriisi lisäsi uusien armeijan kalustohankintojen rahoitusta ja johti alueellisten puolustusjärjestelmien tehostamiseen. Vaikka 1960-luvun kriiseihin reagoitiin toimintaa tehostamalla, tähtäsi Suomen puolueettomuusstrategia yhä enemmän pyrkimykseen pysytellä kriisien ulkopuolella. Tämä linjaus näkyi *Kylkirauta*-lehden artikkelin mukaan maanpuolustuslehtien keskusteluissa maanpuolustustahdosta erityisesti seuraavalla vuosikymmenellä.¹⁷¹

Keskustelu maanpuolustustahdosta virisi 1960-luvun lopulla ja maanpuolustuslehtien palstoille nousivat esille myös ongelmat maanpuolustustahdon määrittelyssä ja mittaamisessa. Esimerkiksi *Maanpuolustus*-lehdessä viitattiin vahvasti vuonna 1969 Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan laatimaan tutkimukseen maanpuolustustahdosta. Artikkelissa tuotiin esille ulkopoliitiikan merkityksen kasvu 1960-luvun aikana sekä maanpuolustustahdon analysointimenetelmien käyttökelpoisuus ja luotettavuus. Maanpuolustustahdon mittaamisesta artikkelissa viitattiin tehtyyn tutkimukseen, joka pyrki vastamaan kysymyksiin kansalaisten henkisestä valmiudesta. Eli mitä konkreettisia turvallisuuspoliittisia keinoja tulisi käyttää, ja miten kansalaiset olisivat valmiita maataan puolustamaan?¹⁷²

¹⁶⁹ Oksanen, ”Unohtuuko käytännön isänmaallisuus?”(art.). *Suomen Sotilas* 2-3/1967.

¹⁷⁰ Pajulahti, ”Kylkraudan viisi vuosikymmentä” (art.). *Kylkirauta* 2/1985.

¹⁷¹ Ibidem..

¹⁷² Löyttyniemi, ”Asennoituminen maanpuolustukseen” (art.). *Maanpuolustuslehti* 6/1969.

2. Maanpuolustuslehtien aseman selkiytyminen 1970-luvulla

Seuraava vuosikymmen jatkoi aiempien vuosikymmenten keskustelua Puolustusvoimien roolista ja pienen maan mahdollisuuksista selvitä aseellisesta selkkauksesta suurvaltojen ristipaineessa. 1970-luku haastoi myös maanpuolustuslehdet pohtimaan olemassaoloaan, jäsenistönsä edunvalvontaa sekä asemaansa lisääntyvässä mediassa. Useat lehdet kamppailivat järjestölehden ja laajemman aikakauslehden roolin välillä. Julkinen tiedonkulku kehittyi ja maailman sotilaspoliittiseen tilanteeseen ja myös kansalaisten kriisiajan valmiuksiin kiinnitettiin enemmän huomiota.

1950-luvun elpymisen vuosikymmenen ja radikaalin 1960-luvun jälkeen uuden sodan uhka ei enää ollut ainoa kansalaisia maanpuolustukseen motivoiva tekijä. Myös muut kriisit, kuten energiapula ja väestönsuojelu, esimerkiksi ydinvoimalaonnettomuudessa, nousivat kansalaisten huolenaiheiksi. 1960-luvulla Suomeen rantautuneiden radikaalien ilmiöiden vaikutukset ja kansalaisten mielipiteiden vapautuminen jatkuivat 1970-luvulla. Ilmiöt toisaalta lisäsivät keskustelua maanpuolustustahdosta, mutta myös jakoivat kansaa politisoitumaan omien ideologioiden mukana. Järjestötoiminta kasvoi ja aktiivisuus tempaisi kansalaisia osallistumaan keskusteluun myös maanpuolustuksesta ja tahdosta säilyttää itsenäisyyttä.

Kansalaisyhteiskunta jatkoi samoilla 1960-luvulla alkaneilla teemoilla. Naisten asema maanpuolustuksessa puhutti kansaa, ja aseistakieltäytyneille haettiin aktiivisesti vaihtoehtoja järkevään maanpuolustusta tukevaan tehtävään. Kansalaisyhteiskunnan rooli maanpuolustustahdon kehityksessä nähtiin välttämättömäksi, mutta keskustelua käytiin edelleen varusmiespalveluksen ja siihen valmistautuvan nuorten miesten mielenkiinnon ympärillä. Suomen vuosina 1973 ja 1975 isännöimät Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssit olivat menestys ja Suomen osallistuminen ulkomaisiin rauhaturvaamistehtäviin vahvistivat Suomen rauhaa puolustavaa politiikkaa.

Maanpuolustuslehdet arvioivat tehtävänsä maanpuolustustahdon lähettiläinä uudelleen. Suopeus Neuvostoliittoa kohtaan sekä julkaisutoiminnan itsesensuuri johtivat siihen, että 1970-luvun alkua määriteltiin suomettumisen huippukaudeksi. Lehtien artikkelit käsitelivät varsin niukasti ulkopoliittikkaa, mutta järjestötoiminnasta, sotilaiden työehdoista ja puolustusmäärärahojen niukkuudesta riitti keskusteltavaa.

2.1 Suomi maailmanpolitiikassa ja rauhaa turvaamassa

Kylmän sodan kuva oli 1970-luvun suomalaisilla musta-valkoinen, sillä merkittävä osa kansalaisista oli elänyt vain rauhan aikaa. Hyvä ja paha eroteltiin selkeästi ja kannanottoihin oli helppo ryhtyä.¹⁷³ Maailmapoliittisesti 1970-luku toi kuitenkin useita myös Suomen asemaa koskettavia kansainvälisiä tapahtumia ja ilmiöitä. Näitä olivat muun muassa Kiinan ja Yhdysvaltojen lähentyminen ja Vietnamin sodan päättyminen. Myös Saksan asemaa säätelevät sopimukset, Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssit ja suomalaisten rauhaturvaajien operointi muun muassa Kyproksella ja Lähi-idässä nousivat esille suomalaisessa mediassa.

Suomen puolustuskyvyn arviointi jatkui Tšekkoslovakian kriisin ja vuoden 1961 noottikriisin jälkimainingeissa. Keskusteluissa ”paasikiviläisen” puolueettomuuspolitiikan rinnalle nousi nuorten sosiaalidemokraattien vaatimus uuden ulkopoliitiikan luomiselle. Vasemmistonäkemykset nojasi pyrkimykseen päästä erityiseen luottamussuhteeseen Neuvostoliiton kanssa. Oikeistolainen näkemys nojasi edelleen Suomen puolueettomuuteen ja kyvykkääseen sekä uskottavaan maanpuolustukseen.¹⁷⁴

Suomen puolueettomuuspolitiikka kantoi hedelmää, kun läntisessä maailmassa Suomea alettiin 1970-luvulla kutsua puolueettomaksi valtioksi. Suomen itäinen naapuri, Neuvostoliitto, käsitteli kuitenkin Suomen puolueettomuutta mieluummin ”pyrkimyksinä pystytellä suurvaltojen ristiriitojen ulkopuolella” ja Neuvostoliiton liittolaisena.¹⁷⁵ Vaikka Suomen asema maailmapolitiikassa alkoi selkiytyä, ei se sujunut ilman ongelmia. Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden kolmas kriisi asettui vuoden 1958 ”yöpakkaskriisiin” ja vuoden 1961 noottikriisin jälkeen 1970-luvun alkuun. Neuvostoliiton ulkopoliitiikka oli militarisoitunut ja muuttunut radikaalimmaksi, mihin oli syynä epävarmuus Varsovan liiton maiden lojaalisuudesta. Myös Suomen neuvottelut EEC-jäsenyydestä aiheutti epävarmuutta Neuvostoliitossa.¹⁷⁶

¹⁷³ Kolbe 2005, 37.

¹⁷⁴ Visuri 2010, 209.

¹⁷⁵ Visuri 2006, 226.

¹⁷⁶ Tarkka 1992, 197-198. Kallenautio 2005, 330-331.

2.2 Maanpuolustuslehtien tehtävien uudelleenarviointi

Neuvostoliiton edellä mainittujen epäilyjen vuoksi heikkenivät Suomen ja Neuvostoliiton suhteet jälleen 1970-luvun alussa. Suhteiden eheyttämiseksi Suomi pyrki kaikin tavoin vakuuttamaan Neuvostoliittoa puolueettomuudestaan, ja aikakaudesta muodostui suomettumisen huippukausi. Julkisissa kirjoituksissa näkyi varovaisuus kannanotoissa, jotka koskivat Suomen ja Neuvostoliiton suhteita. Merkittävä osa tästä suomettumisilmiöstä muodostui kuitenkin Suomen harjoittamasta itsesensuurista, joka kohdistui ennen kaikkea kirjoituksiin Neuvostoliitosta.¹⁷⁷ Myös Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita arvosteleviin kirjoituksiin reagoitiin herkästi varsinkin Neuvostoliiton taholta. Vaikka itsesensuuria harjoitettiin entistä tehokkaammin, kirjasi Suomen ulkoministeriö Neuvostoliiton tekemiä huomautuksia vuosien 1968–1981 välillä yhteensä noin 30 kertaa. Esimerkiksi vuonna 1973 yhteensä 12 suomalaista lehteä huomautettiin neuvostovastaisesta kirjoittelusta.¹⁷⁸ Myös maanpuolustuslehtien toimituksissa seurattiin mitä median kentällä tapahtui, ja ne joutuivat pohtimaan tehtävänsä ja julkaisutoimintaansa uudelleen.

Vaikka Puolustusvoimien suhdetoiminnan uudistus vapaan keskustelun puolesta oli käynnistetty jo vuonna 1968, kertoi *Kylkiranta*-lehti maanpuolustuslehtien itsesensuurista vuonna 1977 sen, mitä pinnan alla tapahtui:

*Suomalainen upseeri ei keskustele, esitä mielipiteitä, koska jonkun ylempänä olevan mielestä väärä ajatus voisi olla haitaksi virkauralle.*¹⁷⁹

1970- ja edelleen 1980-luvun maanpuolustuslehtien kirjoitteluissa kannustettiin avoimuuteen, mutta aihepiirit eivät koskeneet juurikaan Suomen ulkopoliittikkaa. Esimerkiksi *Ruotuväki*-lehden mukaan käsitys maanpuolustuksesta uudella vuosikymmenellä oli avarampaa, mutta rajoittunutta. Perinteisen aseellisen maanpuolustukseen liittyvän keskustelun sijaan kansalaisia koskeltiin aktivoitumaan turvallisemman aiheen henkisen maanpuolustuksen temalla:

*Oikeat tiedot auttavat meitä ymmärtämään muita kansoja ja samalla ne auttavat meitä sopeutumaan yhteiskuntaan ja välttämään konflikteja.*¹⁸⁰

¹⁷⁷ Kallenautio 2005, 315.

¹⁷⁸ Kallenautio 2005, 315-316.

¹⁷⁹ ”Miksi upseeri ei keskustele” (pk). *Kylkiranta* 1/1977.

¹⁸⁰ Raivio, ”Henkinen maanpuolustus. Jokapäiväistä elämäämme” (art). *Ruotuväki* 10-11/1971

Avoimuuteen tähtäsi myös Puolustusvoimien tekemä tutkimus, joka pohti sisäisen tiedottamisensa keinoja. Tiedottamisen parantamiseksi Pääesikunta nimesi vuonna 1971 *Ruotväki*-lehden viralliseksi Puolustusvoimien uutislehdeksi.¹⁸¹ Varsinaisesti valtakunnan julkisesta tiedottamisesta tuli 1960-luvulta saakka toimineen Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan tehtävä. Suunnittelukunnan tuli hoitaa julkisuuteen yleisesti jaettavat ja maanpuolustusta käsittelevät lehdistökatsaukset. Niillä pyrittiin tiedottamaan ”vilpittömästi ja avoimesti” perusteita maanpuolustusjärjestelyille. Vaikka suunnitelmat oli laadittu lähinnä Puolustusvoimien suorittaman tiedottamisen näkökulmasta, visiot tehokkaammasta tiedottamisesta olivat omaksuttavissa myös maanpuolustuslehtien viestinnässä.¹⁸²

Vaikka oheisella suunnitelmalla tyrkytettiin avoimuutta ja rohkaistiin mediaa informoimaan kansalaisia, kamppailivat maanpuolustuslehdet edelleen tiedottamisen peruskysymyksen kanssa. Kysymyksellä ”Olemmeko kyvyttömiä viestimään?” *Sotilasajakauslehti* julkisti vuonna 1971 ongelman, johon monet lehtien toimituksen olivat jo 1950-luvulta saakka pohtineen ratkaisua. Lehti arvosteli valtakunnan virkakoneiston omaa tiedonkulkua, mutta myös otti kantaa yleiseen tiedottamiseen ja sen aloitepuutteeseen.¹⁸³

Kylkiranta-lehti kritisoi myös omaksumaansa järjestölehden linjaa rajoittuneena ja amatöörimäisenä tuotoksena, joka kiinnosti vain pientä kohderyhmää. Siten lehden päämäärät luotiin uudelleen talvella 1973:

*Lehdellä tulee olla sanottavaa jäsenistölle ja myös muille lukijoille. Kylkirantaa tulee kehittää nykyaikaiseksi suomalaiseksi maanpuolustuslehdeksi. Sen tulee ottaa kantaa.*¹⁸⁴

Uudistustarpeeseensa vastaten *Kylkiranta*-lehti valitsi linjakseen aatteellisen maanpuolustuksen sektorin jäsenistönsä ehdottoman edunvalvonnan sijaan. Ajatuksena oli siis muutos järjestölehdestä kantaaottavaksi maanpuolustuslehdeksi. Lehti myös linjasi, ettei sen intressinä ollut olla upseerien jatkokouluttaja, joten se päätti jättää kaikki kalustomateriaali- ja taktiikkakysymykset ammattimaisemman *Sotilasajakauslehtien* aiheiksi.¹⁸⁵

¹⁸¹ Sinerma, ”Sisäisen tiedottamisen merkitys ja keinot puolustuslaitoksessa” (art). *Sotilasajakauslehti* 3/1971.

¹⁸² Suhonen, ”Julkisuus lähtökohtana” (art). *Ruotväki* 10-11/1971.

¹⁸³ ”Olemmeko kyvyttömiä viestimään?” (pk). *Sotilasajakauslehti* 8/1972.

¹⁸⁴ Sinerma, ”Kylkiraudan suuntaviitat”(art.). *Kylkiranta* 2/1973.

¹⁸⁵ Ibidem.

Kylkiranta-lehden toimitus myös näki, että keskustelun maanpuolustusasioista tuli olla entistä laajempaa ja vapaampaa. Oli kyettävä keskustelemaan myös hankalista ja vaietuista asioista.¹⁸⁶ Muutos aatteellisuuteen näkyi 1970-luvun *Kylkiranta*-lehden artikkeleissa maanpuolustustahtoon liittyvien teemojen käsittelyn runsautena ja avoimuutena verrattuna lehden 1950–1960-lukujen sisältöön.

Maanpuolustuslehtien identiteetin pohdinta jatkui koko 1970-luvun ajan. *Kylkiranta*-lehti laati vuonna 1975 selvityksen maanpuolustuslehtien roolista haastatteleamalla kahdeksan eri maanpuolustuslehden päätoimittajaa. Selvityksen tuloksena kävi ilmi, että maanpuolustuslehtien päätoimittajien mielestä lehdet olivat Suomen itsenäisyyspyrkimyksiä tukevia, turvallisuuspolitiikkaa rakentavia ja mielipiteitä sekä asiantuntemusta jakavia julkaisuja. Pienestä usein muutaman tuhannen kappaleen jakelusta huolimatta lehtien tuottamisen katsottiin olevan järjestöjen tärkeimpiä tehtäviä.¹⁸⁷ Myös *Aliupseeri*-lehti analysoi vuonna 1970 40-vuotista taivaltaan ja totesi, että ammatti- ja ajanvietelehdestä oli kehittynyt vuosien saatossa merkittävä yhteiskunnallisista asioista kertova ja järjestö- ja ammattiasioista tiedottava julkaisu. Myös yhteiskunnallisiin ongelmiin uskallettiin uudistuneessa *Aliupseeri*-lehdessä ottaa kantaa.¹⁸⁸

Vaikka lehdet parsivat imagoaan ja asemaansa aikakauslehtien julkaisutoiminnassa, arvostus ei aina kuitenkaan noussut samassa suhteessa lehtien asialinjausten kanssa. Esimerkiksi ”Nakertajat lehdistössä”¹⁸⁹ kannanotto herätti julkista keskustelua ja voimakasta arvostelua lehtien ja taustajärjestöjen linjauksiin. Kyseinen Haminan kadettiipiirin sisäisen jakeluun tarkoitettu tiedote, jossa aktivoitiin jäsenistöä valmistautumaan maanpuolustustahtoa murentavien ryhmittymien varalle, tuli julkisuuteen ja päätyi lopulta eduskuntakyselyyn. Kirjoitus huomioitiin *Kylkiranta*-lehden mielipidepalstalla ja artikkelissa käytiin läpi koko ”nakertajat”-aiheen aiheuttamaa kohua. Varsinainen kommentointi ”muidenkin asianharrastajien” käsiin joutuneeseen kadettiipiirin tiedotteeseen jätettiin lehdessä tosin vielä toimittamatta, kunnes eduskunta olisi asian käsitellyt.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Sinerma, ”Kylkirkiraudan suuntaviitat” (art.). *Kylkiranta* 2/1973.

¹⁸⁷ ”Mitä maanpuolustuslehdet tekevästään” (art.). *Kylkiranta* 2/1975

¹⁸⁸ ”Aliupseeri-lehti 40 vuotta” (pk.). *Aliupseeri* 6-7/1970.

¹⁸⁹ Nakertajiksi kutsuttiin Haminan kadettiipiirin lanseeraamalla termillä henkilöä tai ryhmittymää, jonka tarkoituksen oli heikentää suomalaista maanpuolustustahtoa. ”Nakertajat lehdistössä” (art.).

Kylkiranta 3-4/1974.

¹⁹⁰ ”Nakertaja lehdistössä” (art.). *Kylkiranta* 3-4/1974.

Mainittua ”Nakertajat”-kirjoitusta lukuun ottamatta rauhalliikkeiden provosoivatkin esiintymiset ja kirjoittelut eivät saaneet maanpuolustuslehtiä juurikaan mielipiteiden vaihtoon. *Kylkiranta*-lehdessä nimenomaisesti kehoitettiin jäsenistöä suhtautumaan kritiikkiin myönteisesti, sillä

*suhtautumalla torjuvasti, kyynisesti ja jääripäisesti maanpuolustusta äänekkäästi vastustaviin kansalaisryhmiin, me samalla rakennamme yhä korkeampaa muuria maanpuolustuksen eteen.*¹⁹¹

Joitakin satunnaisia kirjoituksia kuitenkin esiintyi, joissa arvioitiin aseistakieltäytymistä, aseetonta palvelusta tai rauhanliikkeiden syntyä. Varsinaisiin äänekkäisiin mielipiteidenvaihtoihin ei lehtien kirjoituksissa ryhdytty ja tämä kannanottojen vaisuus todettiin myös lehtien toimituksissa. Esimerkiksi *Reserviläinen*-lehti pohti 1970-luvun kirjoittelua ja ihmetteli mikseivät virallisen turvallisuuspolitiikan kannattajat halunneet keskustella aatevirtauksista.¹⁹²

Varovaisuus leimasi myös maanpuolustuslehtien julkaisutoimintaa ja lehtien keskinäisissä suhteissa pyrittiin myös välttämään kilpailua tai samankaltaisuutta. Lehtien linjauksia muokattiin 1970-luvulla kattavasti ja esimerkiksi *Suomen Sotilas*-lehti uusi niin toimituskunnan, kustantajan kuin lehden ulkoasun. Tällä uudistuneella ilmeellä pyrittiin luomaan lehdelle paremmat mahdollisuudet asiallisen maanpuolustustietouden levittämiseksi.¹⁹³ *Suomen Sotilas*-lehden linjana oli jo vuodesta 1919 lähtien ollut tehdä ”ruodun miehistä hyviä ihmisiä, hyviä kansalaisia ja hyviä sotilaita”. Tätä ideologiaa ei 1970-luvulla unohdettu, mutta lehden toimituksen ajatuksena oli tulla paremmin esille nimenomaan maanpuolustuslehtenä.¹⁹⁴

Suomen Sotilas-lehdessä käytiin myös paneelikeskustelua tiedottamisesta. Lehden 60-vuotisjuhlanumeron artikkelissa todettiin vuonna 1978 muun muassa, että rauhaan tähtäävässä yhteiskunnassa oli vaikea tiedottaa sotilasasioista. Lehden mukaan kriittinen tiedottaminen korosti helposti vain puutteita, eikä siten nähty puolustuskyvyn kokonaisuutta. Ongelmaksi lehti näki myös ääsiyyskysymykseksi nousseen riittävän tiedon puutteen, eli kansalaiset eivät tiedä riittävästi maanpuoluksesta.¹⁹⁵

¹⁹¹ ”Vahvistammeko uskoa vai yritämmekö ymmärtää?” (pk.). *Kylkiranta* 3-4/1974.

¹⁹² Visuri, ”Maanpuolustuslehtien kirjoittelusta -ammattiupseerin näkökulma” (art.). *Reserviläinen* 1/1983.

¹⁹³ Sinerma, ”Omistaja vaihtui-linja säilyi” (art.). *Suomen Sotilas* 7/1978.

¹⁹⁴ Riski, ”Suomen sotilas-Suomen mies valtakunnallinen maanpuolustusjulkaisu” (art.). *Suomen Sotilas* 7/1978.

¹⁹⁵ ”60-vuotis juhlanumeron suuri paneelikeskustelu” (art.). *Suomen Sotilas* 7/1978.

Lehden artikkelissa todettiin myös, että 1950–60-lukujen varovaisesta tiedottamisesta oli siirrytty 1970-luvulla avoimempaan ja aktiivisempaan tiedottamiseen, mutta artikkeleiden asialaatuun ei ollut riittävästi panostettu.¹⁹⁶ Itse asiassa *Suomen Sotilas*-lehden kartoituksen mukaan Suomen maanpuolustuksesta kirjoitettiin vuonna 1977 lähes 17000 artikkelia eri sanomalehtiin. Neljännes näistä julkisista tiedotteista oli Puolustusvoimien omaa tuotantoa. Silti lähes poikkeuksetta 1970-luvun julkiset kirjoitukset olivat hyvin neutraaleja ja kannanotot maanpuolustuksen tärkeydestä olivat vähäisiä.¹⁹⁷

Laadun ja määrän lisäksi maapuolustuslehdet olivat kamppailleet taloudellisissa ongelmissa jo syntymästään saakka. 1970-luvun vaihteessa useat lehdet pyrkivät saavuttamaan keskittymisellä arvostetumpaa asemaa lukijakunnassa. *Aliupseeri*-lehden linjaus muuttui 1970-luvun vaihtuessa viihdyttämiseen keskittyneestä ammattilehdestä kohti ammattijärjestöllisten ja virkamiesasioiden sekä yhteiskunnallisten ongelmien tiedottamisfoorumia jäsenistölle.¹⁹⁸ *Aliupseeri*-lehti ei kuitenkaan halunnut olla uusi suomenkielinen ”sotalehti”, vaan jäsenistöään edustava järjestölehti. Järjestölehden ominaisuuksiin peilaten lehti katsoi olevansa erikoislehti, joka käsittelee asioita kapeammin ja tarkemmin sekä asennoituu käsiteltäviin asioihin edustamansa jäsenistön mukaisesti. Lehti otti valinnallaan tietoisesti riskin, kun kapean sektorin julkaisu ei mahdollisesti kiinnostaisi jäsenistön ulkopuolisia lukijoita.¹⁹⁹

Toinen ääripää statuksen valinnassa oli *Reserviläinen*-lehti. Se perustettiin yhdistämällä *Reservin Upseeri*-lehti ja *Reservin Aliupseeri*-lehti vuonna 1968. Uutena julkaisuna *Reserviläinen*-lehti ilmoitti tehostavansa julkaisutoimintaa lisäämällä sekä sivumäärää että ilmestymiskertoja. Myös yksittäisten erikoisnumeroiden avulla haluttiin täsmentää informaatiota esimerkiksi turvallisuuspolitiikasta ja Puolustusvoimien tilasta. Lehden päämääräksi mainittiin jäsenten sotilasammattitaidon kasvattaminen, järjestöjen aatteellisen toiminnan tehostaminen ja jäsenten edunvalvonta.²⁰⁰

Reserviläinen-lehden valitsema rooli korostui 1970-luvun taitteessa, kun reserviläisjärjestöjen tiedotustoiminta siirtyi käytännössä yhden julkaisutoiminnan harteille. Tiedotustoiminnan keskittämiseen ja yhteisen lehden perustamiseen kannusti myös eri reserviläisjärjestöjen

¹⁹⁶ ”60-vuotis juhlanumeron suuri paneelikeskustelu” (art.). *Suomen Sotilas* 7/1978.

¹⁹⁷ Ibidem.

¹⁹⁸ ”Aliupseeri-lehti 40 vuotta” (pk.). *Aliupseeri* 6-7/1970.

¹⁹⁹ Loukamo, ”Järjestölehden luonne ja ongelmat” (art.). *Aliupseeri* 6-7/1970.

²⁰⁰ Pääkirjoitus ja ilmoitus lehden avustajille. *Reserviläinen* 1-2/1969.

heikentynyt taloudellinen tilanne. Niukka rahatilanne ei mahdollistanut enää järjestöjen omien tiedottajien ylläpitämistä.²⁰¹

Uusi *Reserviläinen*-lehti ilmoitti olevansa kansalaisten yhteinen julkaisu, jossa oli paljon sotilaalliseen ja henkisen maanpuolustukseen liittyvää tietoa. Se oli myös ”miesten lehti”, joka kertoi myös liikenteestä ja harrastuksista, kuten eräretkeilystä ja metsästyksestä.²⁰² Lukijakuntansa kartoittamiseksi *Reserviläinen*-lehti teki tutkimuksen vuonna 1975. Tulokseksi lehti ilmoitti lukijakuntansa koostuvan miehistä, jotka menestyvät työpaikoillaan, ovat aktiivisesti mukana järjestötoiminnassa ja ovat ympäristönsä tapahtumista kiinnostuneita alansa ammattilaisia.²⁰³

Myös *Reserviläinen*-lehden sisällöstä halusi toimitus tehdä selvityksen. Lehden taustalla olevissa reserviläisjärjestöissä tehdyn kyselyn mukaan keskeisimmäksi aiheeksi nousi maanpuolustustahdon kohottaminen. Tärkeänä lehden tehtävänä oli myös ”toimia reserviläisyhdistysten välisenä yhdyssiteenä valtakunnan turvallisuutta edistävää toimintaa tukien”.²⁰⁴ Lehden sisällön tarkistuksessa nousi esille myös henkisen maanpuolustuksen teema eli virallisen turvallisuuspoliittisen tiedon omaksuminen ja levittäminen kaikkiin kansalaispiireihin.²⁰⁵

Maanpuolustuslehdissä tapahtui 1970-luvulla keskittymistä ja erikoitumista, joten julkaisutoiminnassa avautui mahdollisuus suurilevikkiselle ja kokonaisvaltaiselle lehdelle. *Reserviläinen*-lehti arvioi paikkaansa maanpuolustuslehdistössä ja totesi, ettei Suomessa ilmestynyt enää kokonaisvaltaista maanpuolustusjulkaisua. Lehti kuulutti eri reserviläisjärjestöjen ja maanpuolustuskiltojen yhteistyötä ja asemoi itsensä valtakunnalliseksi maanpuolustuslehdiksi. Lehti myös totesi, että vaikka se on ”suurin, merkittävin ja aktiivisin maanpuolustusjulkaisu”, tarvitsi se jatkuvasti uudistumista. Tällä lehti tarkoitti muun muassa naisille ja nuorisolle suunnattua tiedottamista.²⁰⁶

Reserviläinen-lehti jatkoi kehitystyötään uusilla tutkimuksilla ja analysoimalla historiaansa. Vuonna 1983 lehti teki tutkimuksen 1970-luvun julkaisutoiminnastaan. Tutkimuksen mukaan 1970-luvun keskeisenä lehden artikkeleiden teemana oli ollut turvallisuuspolitiikka. Luetuimpia artikkeleita olivat vuosina 1969–1978 olleet lehden pääkirjoitukset,

²⁰¹ ”Kymmenes vuosikerta” (art.). *Reserviläinen* 1/1978.

²⁰² Pääkirjoitus. *Reserviläinen* 8/1973.

²⁰³ Pääkirjoitus. *Reserviläinen* 6/1975.

²⁰⁴ Pääkirjoitus. *Reserviläinen* 1/1974.

²⁰⁵ Ibidem.

²⁰⁶ Palmu, ”Matkan varrelta” (art.). *Reserviläinen* 6/1978.

Puolustusvoimia ja asehankintoja käsittelevät sekä ulkomaisia sotalaitoksia koskevat artikkelit. Tutkimuksen tulosten kannustamana lehden linja jatkui osin samana seuraavilla vuosikymmenelle siirryttäessä, ja palstatilaa saivat hieman enemmän reserviläisten asemaa koskevat jutut ja järjestöjen tiedotteet.²⁰⁷

Kaikille maanpuolustuslehdille 1970-luvun haasteet eivät tarkoittaneet radikaaleja muutoksia julkaisutoimintaan. *Sotilaskotisisar*-lehti, joka aloitti uudelleen toimintansa vuona 1967, jatkoi aatteellisena järjestölehtenä. Lehden artikkeleissa kirjoitettiin usein isänmaalisuudesta, nuorten maanpuolustustahdosta sekä omasta Sotilaskotiliiton historiasta. Esimerkiksi vuonna 1977 *Sotilaskotisisaresta Sotilaskoti*-lehdeksi nimensä muuttaneen lehden artikkelissa juhlittiin 60-vuotiaasta Suomea ja kirjoitettiin maanpuolustustahdosta naisnäkökulmasta. Artikkelin mukaan naiset olivat kodin hengen luojia ja perheen kasvattajia, joiden vastuulle oli sälytetty osin myös Suomen itsenäisyys.²⁰⁸

Myös muut maanpuolustuslehdet jatkoivat niin ikään perineistä linjaansa. Esimerkiksi *Maanpuolustus*-lehden rooli maanpuolustuskurssien ja -yhdistysten pääasiallisena tiedottajana jatkui. Lehdessä kerrottiin jäsenille kurssien kuulumisia, esiteltiin tapahtumia ja pidettiin lukijat tietoisina myös alueellisten yhdistysten toiminnasta. *Maanpuolustus*-lehdessä ilmestyi myös 1970-luvulla joitakin keskusteluja, jotka käsitelivät maanpuolustusta ja maanpuolustustahtoa.

2.3 Maanpuolustuslehtien osuus kansalaiskasvatuksessa

1960-luvulla kaikille kansalaisille suunnattu tiedotustoiminta, henkisen maanpuolustuksen kehitystyö ja siviilipäättäjien sekä poliitikkojen mukaan ottaminen maanpuolustuskoulutukseen toimivat kansalaiskasvatuksen suunnan näyttäjinä myös 1970-luvulla. Eniten keskustelua maanpuolustuslehtien palstoilla käytiin turvallisuus- ja puolueettomuuspolitiikan opeista ja väestönsuojelusta. Ruotsin esimerkin mukaisesti myös Suomessa oli painettu 1960-luvun lopulla miljoonan kappaleen ”kotivara”-esite. Esitettä, jossa ohjeistettiin koteja varautumaan kriiseihin, esimerkiksi varastoimalla elintarvikkeita, ei kuitenkaan koskaan jaettu. *Reserviläinen*-lehden mukaan kyse oli poliittisesta varovaisuudesta, kun ei haluttu levittää paniikkimielialaa kansalaisten keskuuteen.²⁰⁹ Vähitellen myös kiinnostus vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön ja naisten osuuteen maanpuolustus-

²⁰⁷ Palmu, ”Tärkeintä kuitenkin on kansallinen vapaus” (art.). *Reserviläinen* 1/1983.

²⁰⁸ Kontiopää, ”Ajatuksia isänmaasta” (art.). *Sotilaskoti* 4/1977.

²⁰⁹ ”Tietämättömyys luo epäluuloja” (pk.). *Reserviläinen* 3/1971.

tehtävissä alkoi nousta keskusteluissa esille. Keskustelua käytiin edelleen lähinnä nuorten armeijaa käymättömien poikien motivoimisesta ja valistuksesta.

Kokonaisuutena maanpuolustuslehtien rooli kansalaiskasvatuksessa sai uutta pontta 1970-luvun vaihtuessa ja keskustelu henkisestä maanpuolustuksesta lisääntyi. Henkinen maanpuolustus asemoitiin lopullisesti kokonaismaanpuolustukseen kuluvaksi, ja maanpuolustuslehdet omaksuivat roolinsa kansalaisten henkisen valmiuden kasvattamisessa. Esimerkiksi 1970-luvun alussa vielä nimellä *Sotilaskotisisar* julkaistu lehti ja taustalla oleva Sotilaskotiliitto korostivat osuuttaan maanpuolustustyössä. Lehden mukaan kansalaisvalmius vaati maanpuolustuslehdiltä ja järjestöiltä osallistumista, vastuuta ja tietoa. Valmiuksia tuli lehden mukaan hoitaa kahta kanavaa käyttäen, eli jäsenistön avulla ja varusmiehiin suunnatulla toiminnalla.²¹⁰

Vaikka kiinnostus maanpuolustusasioihin kasvoi 1970-luvun alussa, päätökset naisten osallistumisesta kriisiajan tehtäviin kuitenkin puuttuivat edelleen. *Maanpuolustus*-lehden artikkelissa arvosteltiin vuosina 1966 ja 1970 perustettujen edellä mainittujen Mannerin ja Väänäsen komiteoiden toimintaa. Vaikka komiteat olivatkin olleet toimiva elin ja valmistelleet maanpuolustuksen uudistamista, ei asiaa ollut riittävästi viety eteenpäin käytännön tasolle.²¹¹

Toisaalta myös naisten kriisiajan toimintaa säätelevä lainsäädäntö oli ollut vielä 1970-luvulla vielä varsin kirjavaa. Naisten osuutta maanpuolustustehtäviin säätelivät yleiset lait, kuten väestönsuojelu-, työvelvollisuus- ja sotatilalait. Nämä lait velvoittivat kaikkia kansalaisia osallistumaan tarvittaessa maanpuolustuksellisiin tehtäviin, mutta yhtenäinen toimiva lainsäädäntö naisten osuudesta näihin tehtäviin edelleen puuttui.²¹²

Maanpuolustuslehdet noteerasivat ongelmat naisten maanpuolustustietouden ja kansalaistaidon kehittämisessä. *Kylkiranta*-lehti kehotti lukijoilta lisäämään naisnäkökulmaa kirjoituksiinsa 1970-luvun alussa. Lehti sai kaipaamansa, ja julkaistavia kirjoituksia alkoi ilmestyä myös naispuolisten lukijoiden laatimina. Esimerkiksi vuoden 1973 lehden artikkelissa otettiin kantaa naisten maanpuolustustietouden puutteeseen ja vaadittiin reserviläisjärjestöjä osallistumaan Puolustusvoimien lisäksi tiedottamiseen maanpuolustusasioista. Artikkelissa arvosteltiin maanpuolustuksen keskittyvän liikaa

²¹⁰ Syrjä, ”Henkisestä maanpuolustuksesta” (art.). *Sotilaskotisisar* 1/1971.

²¹¹ Ahti, ”Naisten osallistuminen maanpuolustukseen” (art.). *Maanpuolustus* 8/1970, sekä

Nuortila, ”Nainen ja maanpuolustus” (art.). *Maanpuolustus* 41/1986.

²¹² Ibidem.

militarististen upseerien varaan unohtaen muun muassa sadat maanpuolustuskurssin käyneet naiset.²¹³

Tällä *Kylkiranta*-lehden artikkelilla toimitus halusi herättää keskustelua sekä kriisiajan valmiuksien kohottamisesta että naisten roolista perheen kasvattajina. Naisnäkökulmaa korostanut artikkeli nosti esille perheiden kasvatustyön merkityksen myös maanpuolustustahdon kehittymiselle:

*Meistä siskoista, rakkaat veljet, on muubunkin kuin pehmeinä kylkirautoina elämään.*²¹⁴

Naisten merkitys maanpuolustustyölle oli kiistatonta, mutta mielipiteet eivät edelleenkään edenneet käytännön toimintaan. Esimerkiksi *Kylkiranta*-lehti totesi vuonna 1976, että väestönsuojelu-, pelastus- ja viestintätehtävät tarvitsevat noin 100 000 suomalaista naista miesten rinnalle mahdollisen kriisiajan koittaessa.²¹⁵ Lehden toisessa artikkelissa todettiin myös, ettei ollut syytä erotella kansalaisia sukupuolen mukaan maanpuolustusasioissa eri ryhmiin, vaan oli pyrittävä yhtenäisyyteen. Sillä ”maanpuolustus oli koko kansan yhteinen asia”.²¹⁶

Yhtenäisyydestä ja kaikkien voimavarojen keskittämisestä kirjoitti myös *Sotilasaikakauslehti*. Sen mukaan sivistysvaltioissa totaalinen maanpuolustus sisälsi kaikkien taloudellisten ja väestöllisten voimavarojen käytön. Artikkelin mukaan naisille voisi säilyttää enemmän vastuuta myös maanpuolustusasioissa, mutta lähinnä huolto-, lääkintä- ja kansliatehtävissä. Kriisiaikana perheitään hoitavat ja lapsia kasvattavat äidit voisivat hoitaa myös sotateollisuutta, mutta aseellisen palveluksen osallistumiseen ei artikkelin mukaan naisia vielä haluttu.²¹⁷

Naisten epäselvästä asemasta Suomen maanpuolustuksessa kirjoitti myös *Maanpuolustuslehti* vuonna 1978. Lehti penäsi lainsäädännöllisiä toimia kirjaviiden säädösten oikaisemiseksi ja toisaalta säilytti vastuuta naisten maanpuolustuskoulutuksesta olemassa oleville järjestöille. Keskusteluissa oli nähtävillä myös poliittinen eripuraisuus. Naisten maanpuolustuskoulutuksen lisääminen oli lehden artikkelin mukaan muun muassa vasemmistopuolueille

²¹³ Nykänen, ”Naisille maanpuolustuskoulutusta” (art.). *Kylkiranta* 4/1973.

²¹⁴ Ibidem.

²¹⁵ Eskola, ”Nainen ja maanpuolustus” (art.). *Kylkiranta* 2/1976.

²¹⁶ Jaeger, ”Luulin tulevani upseeriksi” (art.). *Kylkiranta* 4/1976.

²¹⁷ Pekola, ”Naiset ja maanpuolustus” (art.). *Sotilasaikakauslehti* 8/1975.

signaali sotaan valmistautumisesta. Siten lehden mukaan oli relevantimpaa keskustella naisten kriisivalmiuksista kuin sotilaallisesta kyvystä.²¹⁸

Konsensusta ja laajempaa eri järjestöjen yhteistyötä kaipasi myös Puolustusvoimien ylläpitämä tiedotuslehti *Ruotuväki*-lehti arvioidessaan vuonna 1970 silloisen komitean suunnitelmia naisten osallistumisesta kriisiajan tehtäviin. Naisten osallistumiselle aseelliseen palvelukseen ei lehden artikkelin mukaan edelleenkään nähty tarvetta.²¹⁹ Naisten aseelliseen kriisiajan tehtäviin osallistumisesta halusi pidättäytyä myös *Sotilaskotisisar*-lehti. Artikkelin ilmoitti Sotilaskotiliiton sanoilla haluavansa pitäytyä nimenomaan henkisen maanpuolustuksen teemassa ja tukea osaltaan niin jäsenistöään kuin palveltavia varusmiehiä maanpuolustustahdon kehittämisessä.²²⁰

2.4 Maanpuolustuslehtien välittämä kuva maanpuolustustahdosta 1970-luvulla

Totaalisen sodan uhka asetti 1970-luvulla uusia haasteita kansalaiskasvatuksen ja valistuksen lisäksi kansalaisten henkiselle kyvyille selviytyä mahdollisista kriiseistä. Pääesikunnan viralliseksi uutislehdeksi nostettu *Ruotuväki*-lehti toi esille ideologisen sodankäynnin ja henkisen kestäkyvyn. Lehden mukaan taistelua kriisien maailmassa käytiin myös ihmisten mielistä ideologisella tasolla, joten tähän haasteeseen oli myös maanpuolustuslehtien kyettävä vastaamaan.²²¹

Reserviläinen-lehti huomautti artikkelissaan vuonna 1971, että maanpuolustus ei ollut pelkästään Puolustusvoimien kontolla, vaan osa vastuusta oli sälytetty siviileille. Niin kutsutulla siviilipuolustuksella lehti ei tarkoittanut siviilivastarintaa, vaan rauhan aikaista aineellista ja taloudellista varautumista. Varautumiseen liittyi lehden mukaan olennaisesti siviiliväestön henkinen valmiustila, joka ei tarkoittanut pelkästään henkilön myönteistä asennoitumista Puolustusvoimiin. Varautumisella ja valmistautumisella lehti tarkoitti kansalaisten laajempaa kykyä selviytyä kriiseistä.²²²

Siviilipuolustuksen osuus on sotilaallisen toiminnan perustus.

*Se on itse asiassa vieläkin enemmän.*²²³

²¹⁸ Väänänen, ”Naiset ja kriisivalmius” (art.). *Maanpuolustus* 24/1978.

²¹⁹ ”Naisia tarvitaan kriisiajan tehtävissä” (art.). *Ruotuväki* 12/1970.

²²⁰ Mikkonen, ”Mietteitä sotilaskotiaatteesta” (art.). *Sotilaskotisisar* 3/1973.

²²¹ ”Henkinen maanpuolustus jokapäiväistä elämäämme” (art.). *Ruotuväki* 6/1971.

²²² Eskola, ”Siviilipuolustus -maanpuolustuksemme selkäranka” (art.). *Reserviläinen* 2/1971.

²²³ Ibidem.

Maanpuolustuslehtien keskusteluissa nousi 1970-luvun lopulla esille myös globaalisuus. Lehtien välittämän käsityksen mukaan selkkaukset eivät enää olisi vain välittömiä maan rajoilla tapahtuvaa sodankäyntiä, vaan laajempia globaaleja kriisejä. Vielä 1950–1960-luvuilla maanpuolustus ymmärrettiin puolustautumisena ulkoista vihollista vastaan maan omia etuja ajatellen. 1980-luvun taitteessa esille nousi myös omien toimien vaikutus laajemmin kansainvälisessä turvallisuuspolitiikassa. Esimerkiksi *Reserviläinen*-lehti totesi artikkelissaan, ettei mikään maan voi enää rakentaa turvallisuuspolitiikkansa perusteita itsekeskeisesti ja vain omia etujaan ajatellen. Oli myös nähtävä vastuu laajemmin ja ymmärrettävä miten omat turvallisuuspoliittiset toimet vaikuttavat naapurimaihin tai koko maanosaan.²²⁴ Tällä lehden artikkeli tarkoitti muun muassa Suomen ulkopoliittista asemaa ja näkyvyyttä kansainvälisissä rauhanturvaamistehtävissä ja rauhaprosesseissa.

Maailmanpoliittisesti 1970-lukua väritti liennytyksen ilmapiiri ja toisaalta pienten maiden kansalaisten epätoivo suursodan osallisena. *Kylkiranta*-lehti totesi artikkelissaan vuonna 1972 yleisen mielipiteen ydinsodan totaalisuudesta, jossa pienellä maalla ei olisi juurikaan mahdollisuuksia. Artikkelin mukaan ydinsota olisi kuitenkin tuhovoimaltaan niin suuri katastrofi, ettei siihen kukaan haluaisi ryhtyä. Sen sijaan ”tavanomaisin asein ja taistelumenetelmien” käytävä sota olisi myös Euroopassa mahdollista ja siihen tulisi myös varautua. *Kylkiranta*-lehden artikkeli korosti keskeisenä seikkana Suomen puolueettomuusteemaa. Siihen liittyi lehden mukaan olennaisesti sotilaallinen koulutus eli armeija ja kansalaisten kokonaisvaltaiset kriisivalmiudet. Tärkeimmäksi sodan ehkäisykeinoksi lehti näki ulkopuolisten osapuolten vakuuttamisen Suomen puolustuskyvystä ja kansalaisten henkisestä tahtotilasta.²²⁵

Vuonna 1972 *Maanpuolustus*-lehden artikkelissa analysoitiin 1960–1970-luvun maanpuolustuskeskustelua. Artikkelissa todettiin, että Suomen Sadankomitean vuonna 1967 esittämä ohjelma lisäsi maanpuolustuskeskustelua ja yllytti parlamentaarisen puolustuskomitean antamaan tuoreemman lausuntonsa vuonna 1971:

*Suomi ei tarvitse mitään erillistä maanpuolustusideologiaa--
--aito maanpuolustushenki ei ole keinotekoisesti synnyttävissä.*²²⁶

²²⁴ ”Maanpuolustus -kuoleva aate?” (art.). *Reserviläinen* 2/1971.

²²⁵ Riuttala, ”Maata on asein puolustettava” (art.). *Kylkiranta* 4/1972.

²²⁶ Blomstedt, ”Maanpuolustuskeskusteluista 60- ja 70-luvuilla” (art.). *Maanpuolustuslehti* 12/1972

Maanpuolustus-lehden artikkelissa myös todettiin, että maanpuolustuskeskustelun avautuminen oli erilainen kuin mihin sadankomitealainen pasifismi oli pyrkinyt. Lehden mukaan Suomen Sadankomitean päämääränä oli ollut lisätä avoimempaa keskustelua ydinaseista, asevarustelusta ja kaikesta sodan valmistelusta. Keskustelu maanpuolustuksesta jatkui *Maanpuolustus*-lehden artikkelin mukaan kuten ennenkin, mutta ehkä hieman luonnollisempaa suhtautumisena maanpuolustusasioihin:

*Maanpuolustus lakkaa olemasta välttämätön ja kiinsallinen paha politiikan kupeessa.*²²⁷

Maanpuolustuskeskustelu tuli 1970-luvun taitteessa hieman avoimemmaksi ja keskusteluihin nousi mukaan turvallisuuspolitiikka. *Maanpuolustus*-lehti kirjoitti Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan vuonna 1974 tekemän tutkimuksen loppukaneettina, että maanpuolustustahto liittyi olennaisesti turvallisuuteen. Turvallisuudeksi kansalaiset ymmärsivät kriisien ennakoitavuuden ja luottamuksen Suomen ulkopoliittikkaan. Lehden artikkelin mukaan Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan tutkimustuloksista voitiin myös päätellä, ettei maanpuolustustahto ollut aatteellista tai ideologista, vaan luonnollinen asia, jonka määrittely oli edelleen varsin hajanaista. Lehden artikkeli kuitenkin päätyi tulkintaan maanpuolustustahdosta, joka rakentui maanpuolustuksen ympärille hajuvesiperiaatteella ”hyvä, että sitä on, paha, että sitä tarvitaan”.²²⁸

Maanpuolustuslehdissä käyty keskustelu maanpuolustustahdosta oli vielä 1970-luvun ajan 1960-luvun radikaalien liikkeiden innoittamaa keskustelua Puolustusvoimien tarpeellisuudesta. Sodan pelote oli kuitenkin muuttunut kriisien uhkakuviksi, joissa jokaisen, myös aseettoman maanpuolustuksen valinnee kansalaisen, panosta tarvittaisiin. Maanpuolustus ymmärrettiin rauhan puolustamiseksi ja maanpuolustustahto tulkittiin haluksi osallistua tähän rauhan työhön. Muun muassa *Kylkiranta*-lehti nosti esille kansalaisten henkisen hyvinvoinnin ja elinotot. Lehti, aiempien vuosien mielipiteestään poiketen, tyrmäsi ajatuksen ulkopuolisen motivaation tarpeen maanpuolustushengelle:

*Puolueetonta rauhantahoista ulkopoliittikkaa harjoittavan valtion tulee perustella puolustustahdonsa sillä, että maanpuolustusta saatetaan tarvita rauhan turvaamiseksi.*²²⁹

²²⁷ Blomstedt, ”Maanpuolustuskeskusteluista 60- ja 70-luvuilla” (art.). *Maanpuolustus* 12/1972

²²⁸ Blomstedt, ”Maanpuolustustahto tänään. Kansalaisten turvallisuuspoliittisia mielipiteitä 1974”(art.). *Maanpuolustus* 17/1974.

²²⁹ Vilkuna, ”Maanpuolustuksesta tiedottaminen” (art.). *Kylkiranta* 2/1979.

3. Maanpuolustuslehdet uusien haasteiden edessä 1980–1990-luvuilla

Liennytyksen aikakaudeksi ristityn 1970-luvun jälkeen uudet maailmanpoliittiset kriisit koettelivat suurvaltapolitiikkaa, ja keskustelu maanpuolustuksesta tiivistyi Puolustusvoimien uskottavuuden ja puolustuskyvykkyyden teemaksi. 1950-luvulta alkaen maanpuolustuksen uskottavuutta kysyi lähinnä yya-sopimussuhde Neuvostoliittoon ja rinnakkaiselo suurvallan naapurissa. 1970-luvulla uskottavuutta epäilivät rauhan aatteiden mukaansa temmanneet kansalaiset, jotka haastoivat Puolustusvoimat perustelemaan olemassaoloaan. Siten myös vapaaehtoisjärjestöjä ja maanpuolustuslehtiä kuulutettiin mukaan maanpuolustustahdon kohentamiseen. Kansalaisten kiinnostus politiikkaan ja järjestötoimintaan näkyi vielä 1980-luvun alkupuolella ja vaikutti myös maanpuolustuslehtien artikkeleissa käytyihin keskusteluihin.

1980–1990-lukujen keskusteluissa maanpuolustustahdosta nojattiin vahvasti Maanpuolustuksen suunnittelukunnan mielipidekyselyihin, ja edellisellä vuosikymmenellä aloitettu vakuuttelu maanpuolustuksen tärkeydestä jatkui. Median kiivas kasvu haastoi myös maanpuolustuslehdet hakeman paikkaansa aikakauslehtien ja järjestölehtien maailmasta. Uudella vuosikymmenellä lehtiä, joiden kirjoitukset liittyivät valtaosin maanpuolustusteemaan, ilmestyi kymmeniä. Osa lehdistä valitsi suppeamman järjestölehden roolin, muutamia lehtiä yhdistyi suuremmiksi toimijoiksi ja joillekin pitkän linjan maanpuolustustiedottajien kohtalona oli lopettaa julkaisutoiminta kokonaan.

1990-luvulla Neuvostoliiton hajoaminen ja kylmän sodan päättyminen sekä uudet konfliktit mullistivat Euroopan sotilaspolitiikkaa. 1990-luvun taloudellinen lama ja uudet kriisit, kuten Jugoslavian hajoaminen ja Persianlahden sota, asettivat myös Suomen turvallisuuspolitiikan uusien haasteiden eteen ja muuttivat kansalaisten muodostamaa sodan kuvaa. Myös asteittainen terrorismin leviäminen muokkasi ihmisten käsityksiä uhkakuvista ja kriiseistä. Esimerkiksi lentokonekaappaukset ja terrori-iskut Euroopassa sekä Yhdysvalloissa yhdistettynä taloudellisesti epävarmaan aikauteen vaikuttavat jo kansalaisten arkielämään. Myös yksittäisillä tapahtumilla, kuten vuoden 1986 Tšernobylin ydinvoimala onnettomuudella, oli vaikutusta kansalaisten turvallisuuden tunteeseen. Uuden vuosikymmenen teemaksi nousi myös taloudellinen maanpuolustus, joka varsinkin 1990-luvulla alkaneen laman aikana ylltytti runsaaseen mielipiteiden vaihtoon. Suomalaisten kiinnostus maanpuolustusaiheisiin ei kuitenkaan laantunut 1980–1990-luvuilla, vaan keskustelut ja vapaaehtoinen osallistuminen kriisivalmiuksien kohottamiseen lisääntyivät.

3.1 Maailmanpoliittinen tilanne ja Neuvostoliiton hajoaminen

1970-luvun puolivälin jälkeen alkoi maailman suurvaltojen välinen liennytyshetimitys hiipua. Neuvostoliiton vaikutusvalta kasvoi useassa Afrikan valtioissa, ja se alkoi myös tukea marxilaista hallintoa Afganistanissa. Yhdysvallat oli vastustanut kommunismin etenemistä Etelä-Amerikassa jo 1960-luvulta lähtien. Yhdysvallat joutui ongelmiin myös Persianlahdella, kun Iranissa islamilainen vallankumous syrjäytti länsimielisen shaahin vallasta. Euroopassa pienetkin häiriöt 1970-luvulla alkaneeseen liennytyshetimitykseen koettiin dramaattisina takaiskuina maailmanrauhalle.²³⁰

Kun Neuvostoliitto ei suostunut 1980-luvun alussa vetämään pois Euroopasta keskimatkan ohjuksiaan, päätti Yhdysvallat lisätä ydinasearsenaaliaan Euroopassa. Uusien ydinaseiden sijoittaminen Länsi-Eurooppaan aiheutti kansalaisissa voimakkaan reaktion maailmanrauhan puolesta. Maanpuolustusaiheisissa keskusteluissa nousi esille uuden kylmän sodan teema ”kauhun tasapaino”.²³¹ Sotilaallinen liikehdintä kasvoi myös Itämerellä 1970–1980-luvuilla. Muun muassa vieraiden valtioiden sukellusveneiden liikkuminen rannikon tuntumassa haastoi Pohjoismaiden maanpuolustuksen aluevalvonnan kyvyn. Kiusallisin tilanne sekä Neuvostoliitolle että Ruotsille tapahtui lokakuussa 1981 Karlskronassa Tukholman edustalla, kun karille ajanut sukellusvene kolautti koko Itämeren turvallisuusimagoa.²³² Vuonna 1985 *Sotilasaikakauslehti* arvioi Karlskronan tapahtumaa ja totesi Itämeren sotilaallisen painopisteen pakottaneen alueen valtiot tiukentamaan aluevalvontaansa.²³³

Maailmanpolitiikassa tapahtui 1980-luvun alussa muitakin ratkaisevia käännteitä, kun Neuvostoliiton vaikeudet alkoivat kasvaa muun muassa Puolassa. Puolan kommunistihallinto ei onnistunut hillitsemään työväen lakkoilua eikä Neuvostoliitto kyennyt tukemaan vastatoimia lakkoilun taustalla ollutta Solidaarisuus-ammattiliittoa vastaan. Moskovan kyky ja varovaisuus puuttua Puolan asioihin tulkittiin länsimaissa itäblokin heikkoudeksi.²³⁴

²³⁰ Visuri 2006, 244-245.

²³¹ Kallenautio 2005, 400-401.

²³² Ks. esimerkiksi ”Neuvostosukellusvene karille Karlskronassa”, Ylen elävä arkisto.

²³³ Heiskanen, ”Turvallisuuden ja rauhan puolesta II” (art.). *Sotilasaikakauslehti* 3/1985.

²³⁴ Visuri 2006, 254-260.

Neuvostoliiton ongelmat jatkuvat myös sisäpolitiikassa. Pitkäaikaisen johtajan Leonid Brežnevin kuolema marraskuussa 1982 jumiutti Neuvostoliiton ”pysähtyneisyyden” tilaan ja epävarmuus maan johtamiseksi syveni. Muun muassa Neuvostoliiton ylin johto vaihtui muutaman vuoden sisällä neljä kertaa.²³⁵

Lopulta kommunistipuolueen uusi pääsihteeri Mihail Gorbatšov alkoi toteuttaa uudistusohjelmaa glasnostin eli avoimuuden teemalla 1980-luvun puolivälistä alkaen. Tämän Perestroika-ohjelman tarkoituksena oli säilyttää Neuvostoliiton suurvalta-asema ja toisaalta supistaa asevoimia sekä kohentaa maan taloutta. Neuvostoliitto oli kuitenkin luisunut taloudelliseen taantumaan, eikä eheytymistä enää tapahtunut. Neuvostoliiton epästabiilin tilan vuoksi alkoi Baltian maissa voimistua 1980-luvun loppupuoliskolla tahto autonomiaan ja eroon Neuvostoliiton vaikutuspiiristä.²³⁶

Suomen osalta 1980-luvun maailmanpolitiikan kiristynyt ilmapiiri näkyi keskusteluissa maanpuolustuksen mahdollisuuksista ja Puolustusvoimien materiaalisesta toimintakyvystä. Maanpuolustuksessa fokus oli jo 1980-luvulla alkanut muuttua sodan uhasta kriisinhallintaan, joka tarkoitti toimintaa varsinaista sotaa alemmissa poikkeustilanteissa. Ydinsota oli edelleen uhka, mutta uuden maailmansodan syttymiseen ei enää uskottu maanpuolustuskeskusteluissa niin vahvasti kuin vielä aiempina vuosikymmeninä. Ulkopolitiikan ja yya-sopimuksen osalta presidentti Koivisto noudatti presidentti Kekkonen linjaa. Koska valtionjohto pelkäsi ulkopolitiikan vaarantauvan, yya-sopimuksen tulkinnoista ei edelleenkään voitu sallia vapaata keskustelua.²³⁷

1990-luvun taitteessa muutokset Keski-Euroopan sotilaallisessa ja poliittisessä tilanteessa muuttivat myös Suomen Puolustusvoimien roolia. Yya-sopimuksen raukeaminen ja Neuvostoliiton hajoaminen nostivat esille Suomen puolustuspolitiikan merkityksen Pohjois-Euroopan rauhan luoja.²³⁸ Vuoden 1991 aikana maailman huomio kiinnittyi Yhdysvaltojen voimannäyttöön Persianlahdella, Jugoslavian sisällissotaan ja Moskovan vallankaappausyritykseen, joko osoitti Neuvostoliiton olevan hajoamispiirissä.²³⁹

²³⁵ Visuri 2006, 261-264.

²³⁶ Ibidem..

²³⁷ Visuri 2006, 278-279.

²³⁸ Ibidem.

²³⁹ Visuri ”Persianlahden sodasta Neuvostoliiton hajoamiseen” (art.). *Sotilasaikakauslehti* 2/1992.

Jugoslavian kriisin vaikutteet alkoivat näkyä muun muassa pakolaisvirtana Saksaan. Muun muassa *Sotilasaikakauslehti* kuvasi muuttunutta pakolaisongelmaa:

*Pitkään lämpimissä maissa sijainnut ”maapallon kriisivyöhyke” oli matkalla kohti pohjoista ja nousemassa maihin Eurooppaan.*²⁴⁰

Vuoden 1991 tapahtumat vaikuttivat myös keskusteluun Suomen puolustuspolitiikasta ja maanpuolustustahdosta. Sotilasliittojen vastakkainasettelu oli helpottanut Euroopan tilannetta, mutta Itä-Euroopan kuohunta ja kriisit hankaloittivat Suomen turvallisuuspoliittista linjausta. Valinta oli tehtävä joko liittymällä Euroopan unioniin tai jatkaa puolueettomuuslinjaa arvaamattoman Venäjän naapurissa.²⁴¹ Tapahtumien etenemistä odotellessa *Sotilasaikakauslehti* kommentoi tilannetta: ”Eurooppaa odotellessa oma puolustus kuntoon”. Tällä kommentilla lehti kehotti huolehtimaan maanpuolustuskyvystä ajatellen myös mahdollista liittymistä Pohjois-Atlantin liittoon.²⁴²

3.2 Maanpuolustuslehtien uusiutuminen

1980–1990-luvuilla maanpuolustuslehtien itsetutkiskelu jatkui 1970-luvun tapaan olemassaolon ja amatöörimäisyyden teemoilla. Maanpuolustuslehtiä laskettiin olevan lähes seitsemänkymmentä, ja niiden roolit aikakausi- tai järjestölehtinä olivat osin hämärtyneet. Oli kilta-, järjestö-, reservi-, sotaveteraani- ja sota-aiheista ponnistavia sekä edelleen suhteellisen pienlevikkisiä julkaisuja.

Median voimakas kasvu toi mukanaan sähköiset viestivälineet, kuten TV:n ja radion. Paperisten julkaisujen rooli kansalaisten tiedon hankinnassa joutui todelliseen testiin. Vain kiinnostavilla ja viihdyttävillä sekä laajalevikkisimmillä julkaisuilla uskottiin olevan tulevaisuutta. Toisaalta maanpuolustustahdon näkökulmasta runsas julkaisutarjonta osoitti kansalaisten antamaa arvostusta maanpuolustukselle. Asioista haluttiin olla selvillä, joten tietoa kaivattiin myös Suomen puolustautumisen mahdollisuuksista ja edellytyksistä.²⁴³ Arvostuksen kohottamiseksi maanpuolustuslehtien taustalla olevat järjestöt toivoivat resurssien yhdistämistä, joten toimituskunnissa alettiin suunnitella myös laajempilevikkisiä

²⁴⁰ Visuri ”Persianlahden sodasta Neuvostoliiton hajoamiseen” (art.). *Sotilasaikakauslehti* 2/1992.

²⁴¹ Ibidem.

²⁴² ”Eurooppaa odotellessa oma puolustus kuntoon” (pk.). *Sotilasaikakauslehti* 11/1992.

²⁴³ Kilkki, ”Maanpuolustuslehdet turvallisuuspolitiikan äänenkannattajina” (art.). *Kylkeiranta* 2/1985.

valtakunnallisia julkaisuja.²⁴⁴ Myös maanpuolustuslehtien tarve ilmeen uudistamiselle nousi esille, joten toimituskunnissa havahduttiin jälleen kerran pohtimaan lehtien asiasisältöä. Maanpuolustuslehdet halusivat myös tuoda enemmän esille lukijoiden kirjoituksia. Kannanottoja, jotka eivät orjallisesti noudattaisi maan ”virallista kantaa”, vaan edustaisivat enemmän kansaa, kuten *Kylkirauta*-lehti luonnehti missiotaan vuonna 1982.²⁴⁵ 1950-luvun elpymisen ja sitä seuraavan radikaalisen vuosikymmenen jälkeen *Kylkirauta*-lehden toimitus halusi julkisuuteen lisää yhteiskunnallisia ja kulttuurillisia keskusteluja. Pyyntö toteutui ja lukijakunnan yhteiskunnallisen näkemyksen avartaminen jatkui läpi 1980-luvun.²⁴⁶

Maanpuolustuslehtien eri kohderyhmien huomioimiseen kaivattiin myös lehtien toimituksen taholta muutosta. Maanpuolustuslehtien päätoimittajien yhteinen vuonna 1986 kokoontunut foorumi totesi, että oli kohdennettava viestintää enemmän nuoriin ja naisiin. Foorumi myös kehotti toimituksia pohtimaan maanpuolustuslehtien yhteiskunnallista roolia eli lehtien osuutta ja tasapuolisuutta tiedottamisessa sekä yhden valtakunnallisesti kattavan lehden perustamista. Foorumissa arvioitiin myös sähköisen viestinnän haasteita paperilehtien asemalle.²⁴⁷

Osa lehdistä myös katosi maanpuolustuslehtien kategoriasta tai muutti linjaansa ratkaisevasti 1980-luvulla. Vuosina 1957–1965 ilmestyneen *Peitsi*-lehden seuraaja *Suomalainen*-lehti muutti linjaansa maanpuolustuslehdestä ilmaisjakelun kansalaislehdeksi ja lopetti toimintansa kokonaan vuonna 1977. Vaikka *Suomalainen*-lehden kustantajana toimi edelleen vuosina 1966–1977 Maanpuolustuslehden Kustannusosakeyhtiö Oy, käsitteli lehti enemmän yleisiä ja yhteiskunnallisia teemoja kuin maanpuolustuksellisia asioita. Uuden *Suomalainen*-lehden maanpuolustusasioita käsittelevät artikkelit olivat hyvin rajallisia, eivätkä enää vastanneet käsitystä maanpuolustuslehden ideasta.

Suomen Sotilas-lehti pyrki täyttämään *Peitsi*-lehden jättämän valtakunnallisen maanpuolustuslehden tyhjiötä ja laventamaan lukijakenttäänsä koko kansaan. Lehden sillanrakentajan rooli varusmiespalveluksen ja reservin välillä oli jo sotien jälkeen laadittu missio. 1980-luvulla lehden tavoitteena oli laajentaa tätä tehtävää toimimalla myös eri kiltoja yhdistävänä foorumina sekä huolehtia asiallisen ja ajankohtaisen tiedon jakamisesta ymmärrettävällä tavalla laajalle lukijakunnalle.²⁴⁸

²⁴⁴ ”Maanpuolustuslehtiä -sydämellä” (pk.). *Kylkirauta* 2/1982.

²⁴⁵ Sinerma, ”Maanpuolustuslehtiin tarvitaan uudistumishenkeä” (art.). *Kylkirauta* 2/1982..

²⁴⁶ Paulaharju, ”Kylkiraudan viisi vuosikymmentä” (art.). *Kylkirauta* 2/1985.

²⁴⁷ ”Maanpuolustuslehtien merkitys” (pk.). *Sotilaskoti* 3/1986.

²⁴⁸ ”Suomen Sotilas terästä valtakunnallista rooliaan” (art.). *Sotilaskoti* 5/1989.

Uusiutuneen *Suomen Sotilas*-lehden tavoitteena oli saattaa jakelun piiriin kaikki kiltalaiset ja heidän omaisensa. Lehti visioi olevansa:

*julkaisu, jossa vaikuttajat ja ilmoittajat haluaisivat esiintyä ja maan parhaat toimittajat kirjoittaa.*²⁴⁹

Uusina teemoina *Suomen Sotilas*-lehti halusi nostaa esille vuoden sotilasurheilijan ja vuoden kiltalehti kilpailun järjestämisen.²⁵⁰ Vaikka lehden sisältöä muokattiin lukijakunnan laajentamiseksi, oli lehden rooli edelleen toimia ”valtakunnallisena maanpuolustuskiltajulkaisuna”, joka haaveili tulevansa maanpuolustusalan Suomen Kuvalehdeksi.²⁵¹

1980–1990-luvuilla maanpuolustusaatteen levittäminen ei enää ollut kaikkien lehtien ensisijainen tehtävä. Esimerkiksi *Reserviläinen*-lehdessä muutos näkyi 1980-luvun alussa sisällön muuttumisena enemmän järjestölehden suuntaan. Lisää palstatilaa lehdessä saivat paikallisjärjestöt sekä vapaaehtoiset maanpuolustus- ja pelastuspalvelutoiminnat. Lehti havaitsi jäsenmäärän kehitystä seuraamalla, ettei pelkkä maanpuolustusaate riitä enää houkuttelemaan jäsenistöä mukaan toimintaan ja osallistumaan lehden toimittamiseen. Yleiseen taloudelliseen kehitykseen viitaten useat harrasteet veivät myös *Reserviläinen*-lehden lukijakuntaa muiden viihteiden pariin, ja lehden haasteena oli löytää uusia lukijoita kiinnostavia teemoja.²⁵²

Reserviläinen-lehti ilmaisi myös huolensa maanpuolustuksen uskottavuudesta ja maanpuolustustahdon kehityksestä. Reserviläisten asenteet ja aktiivisuus olivat riippuvaisia uskottavasta maanpuolustuksesta, ja heidän kiinnostus maanpuolustukseen vaikutti suoranaisesti myös maanpuolustustahtoon. *Reserviläinen*-lehden artikkelissa vuonna 1983 todettiin, että myös reserviläisjärjestöjen jäsenmäärä oli näyttö maanpuolustustahdosta. Kokonaisuudessaan järjestöt olivat lehden mukaan vahva lisä Puolustusvoimien alati kapeneviin resursseihin.²⁵³

²⁴⁹ Sinerma & Viljannen, ”Suomen sotilas-lehden merkitys kiltatyölle ratkaiseva” (art.). *Suomen Sotilas* 1/1985.

²⁵⁰ Ibidem..

²⁵¹ ”Suomen Sotilas terästäää valtakunnallista rooliaan” (art.). *Sotilaskoti* 5/1989.

²⁵² Pääkirjoitus. *Reserviläinen* 6/1982.

²⁵³ Klenberg, ”Reserviläisjärjestöjen jäsenmäärä -näyttö puolustustahdostamme” (art.). *Reserviläinen* 8/1983.

Siten aktiivisuus lehtien julkaisu toiminnassa peilasi myös kansalaisten maanpuolustustahtoa. Tämän yhteyden havaitsi myös *Kylkirauta*-lehti. Se näki maanpuolustuslehtien kuuluvan osaksi lehdistön ylläpitämää ”neljättä valtiomahtia”, joten maanpuolustuslehtien vaikutusmahdollisuudet kansan mielipiteiden muokkaajina olivat edelleen 1980-luvulla vahvoja.²⁵⁴

Kantaaottavan ja lukijoiden tiedon janoa palvelleen *Aliupseeri*-lehden jatkajana löysi *Puol'väli*-lehti paikkansa pelkästään jäsenistölle suunnattuna tiedotuslehtenä. Sen tavoitteena oli toimia jäsenkentän ja Puolustusvoimain Värvättyjen Liitto ry:n välisenä tiedonjakajana.²⁵⁵ Lehden rooli maanpuolustustiedotuksesta kuitenkin supistui järjestö- ja virkaehto-asioihin sekä satunnaisiin keskusteluihin lähinnä Puolustusvoimien henkilöstöpolitiikasta. Varsinaiseen keskusteluun maanpuolustuksesta tai maanpuolustustahdosta ei *Puol'väli*-lehti enää osallistunut.

Sotilasaikakauslehti linjasi vuonna 1988 olevansa upseerien ammattijulkaisu ja uusi päätoimittaja halusi panostaa edelleen lehden sisällön laatuun. Hän halusi artikkeleihin lisää rakentavaa kritiikkiä ja personallisuutta, vaikka antoikin ymmärtää, että kaikki julkaistut kirjoitukset menivät painoon vasta toimituksen tarkistuksen jälkeen.²⁵⁶ Vuonna 1990 *Sotilasaikakauslehti* kävi läpi historiaansa haastatteleamalla viittä entistä päätoimittajaa. Haastatteluissa kävi ilmi, että vielä 1960-luvun taitteeseen saakka lehdessä kirjoitettiin sallittuja tekstejä ja ”sitä mikä oli sopivaa”. *Sotilasaikakauslehtien* julkaisu toiminnan takana oli pitkään ollut johtavista upseereista koottu toimituskunta. Artikkeleiden laatimisesta vastanneet kenraalit ja everstit olivat lähellä maan ylintä johtoa, joten he tiesivät mitä sopi julkaista. Myöhemmin 1980-luvulla lehden artikkelien taustalle tuli yhä enemmän myös alemman johtoportaan upseereita.²⁵⁷

Vuonna 1991 67 vuotta täyttänyt *Suomen Sotilas*-lehti pohti jatkavansa uudella ja ajan ilmiöihin reagoivalla linjalla. Lehti näki, että lehden rooli oli edelleen toimia sillanrakentajana kahden asepalveluksen aktiiviajan, varusmiespalvelun ja reservin kertausharjoitusten, välillä. Myös uudistumista tapahtui 1990-luvun taitteesta alkaen, kun lehti alkoi kosiskella lukijoita turvallisuuspolitiikasta kiinnostuneiden lukijoiden joukosta.²⁵⁸

²⁵⁴ Kilkki, ”Maanpuolustuslehdet turvallisuuspolitiikan äänenkannattajina” (art.). *Kylkirauta* 2/1985.

²⁵⁵ Pääkirjoitus. *Puol'väli* 1/1989.

²⁵⁶ ”Lehden soisi näyttävän lukijaltaan” (pk.). *Sotilasaikakauslehti* 10/1988.

²⁵⁷ Arimo, ”Tiedettiin, mikä sopi julkaistavaksi” (art.). *Sotilasaikakauslehti* 6-7/1990.

²⁵⁸ Viljanen, ”Suomen sotilas toiminut sillanrakentajana” (art.). *Suomen sotilas* 5-6/1991.

Vahvan haasteen *Suomen Sotilas*-lehden uusiutumiseen asetettiin erityisesti 1990-luvulla naispuoliset lukijat, joiden tiedon tarpeeseen oli myös vastattava. Lehden uusiutuminen tarkoitti artikkelin mukaan myös vanhojen sotien muistelujen korvaamista nykypäiväisillä kansainvälisillä ja sotilasteknisillä aiheilla.²⁵⁹

Muiden maanpuolustuslehtien osalta aiempina vuosikymmeninä luotu linja oli koettu toimivaksi, eikä suuriin muutoksiin nähty tarvetta ryhtyä. Jo 1960-luvulta saakka henkisen maanpuolustuksen suunnannäyttäjänä toimineiden maanpuolustuskurssien äänitorvi *Maanpuolustus*-lehti jatkoi tehtävänsä jäsenten informoijana. *Maanpuolustus*-lehti oli jo alkujaan toiminut pienen lukijakunnan tiedotteena, eikä sen rooli maanpuolustuskeskusteluissa juurikaan laajentunut 1980-luvulla. Sotilaskotiliittoa edustanut *Sotilaskoti*-lehti, entiseltä nimeltään *Sotilaskotisisar*, jatkoi jäsenistönsä äänitorvena ja liiton tiedottajana. Myöskään *Ruotuväki*-lehdellä ei ollut tarvetta muuttaa linjaansa ja lehti jatkoi toimintaansa maan virallisena maanpuolustuslehtenä ja Puolustusvoimien tiedottajana.

3.3 Kansalaiskasvatuksen muuttuva rooli

1980–1990-lukujen kansalaiskasvatuksen teemoiksi muodostuivat vapaaehtoinen maanpuolustus sekä naisten mahdollisuus ja halukkuus osallistua myös aseelliseen palvelukseen. Vuonna 1991 voimaan tulleet valmius- ja puolustustilalait²⁶⁰ selkeyttivät valmistautumista kriiseihin ja olivat myös selkeä poliittinen kädenojennus vapaaehtoistyölle kansalaisten maanpuolustustahdon kehittäjinä. Naisten mahdollisuutta osallistua varusmieskoulutukseen ja pyrkiä myös sotilasammatteihin pohdittiin aina 1990-luvun puoliväliin saakka, kunnes laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta tuli voimaan.²⁶¹ Nuorten maanpuolustustietouden lisäämisessä ei sen sijaan uudella vuosikymmenellä tapahtunut ratkaisevia muutoksia, vaan riittävän tietouden antaminen oli edelleen säilytetty koululaitokselle.

Useissa maanpuolustuslehtien artikkeleissa otettiin 1980-luvulta alkaen yhä enemmän kantaa naisten vapaaehtoisuuden puolesta ja tukea näkemyksille haettiin myös rajojen ulkopuolelta. Esimerkiksi *Suomen Sotilas*-lehden artikkelissa vuonna 1983 kirjoitettiin naisen asemasta ja verrattiin suomalaisten naisten saamaa koulutusta ja maanpuolustusvalmiutta

²⁵⁹ Viljanen, ”Suomen sotilas toiminut sillanrakentajana” (art.). *Suomen Sotilas* 5-6/1991.

²⁶⁰ Valmiuslailla määritellään poikkeustilanteet ja niiden vaatimat toimenpiteet. Puolustuslaki on kriisiajan poikkeuslaki, jolla määritellään viranomaisten valtuudet sodassa tai siihen rinnastettavassa kriisissä.

Ks. finlex www-sivut.

²⁶¹ Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 17.2.1995/194, Finlex www-sivut.

muun muassa Ruotsin ja Neuvostoliiton järjestelyihin. *Suomen Sotilas*-lehden artikkelissa todettiin, että muun muassa väestönsuojelussa oli suuria eroja. Suomessa, naapurimaista poiketen, vastuuta koulutuksesta oli yhä enemmän säilytetty vapaaehtoisjärjestöille, kuten Väestönsuojelujärjestölle, Suomen Punaiselle Ristille ja nais- sekä reserviläisjärjestöille.²⁶²

Myös *Sotilasaikakauslehti* kirjoitti vuonna 1985 laajan artikkelin naisten asepalveluksesta eri maissa ja vertasi kahdeksan eri valtion järjestelmää sen suhteen miten naisten osuus maanpuolustukseen oli hoidettu. Artikkelin mukaan muutamissa Länsi-Euroopan maissa, kuten Tanskassa, Norjassa ja Ruotsissa, naisten asepalvelukseen osallistuminen oli mahdollista suorittaa vapaaehtoisesti. Esimerkiksi näissä maissa naisilla oli mahdollisuus sotilasuraan, muttei osallistua taistelutehtäviin. Varsovanliiton maissa vapaaehtoisen asepalveluksen lisäksi tyttöjä koulutettiin maanpuolustustyöhön vapaaehtoisella opetuksella pioneerijärjestöissä ja kouluissa sekä harrastamalla ”sotilasteknisiä” urheilulajeja.²⁶³

Keskusteluissa suomalaisesta kansalaiskasvatuksesta huomio kiinnittyi 1980-luvun puolivälistä alkaen yhä enemmän naisten maanpuolustustahtoon. *Suomen Sotilas*-lehti näki naisten osuuden merkittävän maanpuolustustahdon kasvattajana sekä nosti esille maanpuolustuskoulutuksen tasa-arvokysymyksenä oikeuksineen ja velvollisuuksineen.²⁶⁴ Kodin ja koulun roolia kansalaiskasvatuksessa pohti myös *Suomen Sotilas*-lehti vuonna 1987. Artikkelin mukaan erityisesti naiset olivat kasvattajina avainasemassa maanpuolustusasenteiden luojina. Artikkelissa myös todettiin, että naiset voisivat jakaa maanpuolustustietoutta tehokkaammin eteenpäin, jos heidän turvallisuuspoliittista koulutusta ajanmukaistettaisiin.²⁶⁵

Samaisessa *Suomen Sotilas*-lehden artikkelissa myös todettiin, että ”Sukupuoli ei vaikuta maanpuolustustahtoon”. Kun asennetutkimuksetkaan eivät aina erotelleet naisia ja miehiä, ei maanpuolustustahto ollut artikkelin mukaan sukupuoliriippuvaista. *Suomen Sotilas*-lehden artikkeli nosti jälleen esille valmiuslain puuttumisen ja harmitteli naisille suunnatun tiedottamisen vähyyttä. Artikkelissa vaaditulla valmiuslailla olisi mahdollisuus kohdentaa myös naisia koskevia kriisiajan tehtäviä.²⁶⁶

²⁶² Luovo, ”Tietoa ja koulutusta naisille” (art.). *Suomen Sotilas* 1/1983.

²⁶³ Haranne & Alahonko, ”Naisten maanpuolustuspanosta tarvitaan” (art.). *Sotilasaikakauslehti* 9/1985.

²⁶⁴ Luovo, ”Tietoa ja koulutusta naisille” (art.). *Suomen Sotilas* 1/1983.

²⁶⁵ Luovo, ”Kasvattajina naiset luovat maanpuolustusasenteita” (art.). *Suomen Sotilas* 1/1987.

²⁶⁶ Ibidem.

Nuorille tytöille suunnatusta kansalaiskasvatuksesta kirjoitti *Suomen Sotilas*-lehti vuonna 1985 ja ehdotti varusmieskoulutusta vastaavaa kansalaiskoulutusta. Artikkelissa todettiin siviilipäättäjille suunnattujen maanpuolustuskurssien hyödyllisyys, mutta ne oli suunnattu lähinnä aikuisille ja erityisasemassa oleville naisille. *Suomen Sotilas*-lehden artikkelissa esitetyllä nuorille tytöille annettavalla kansalaiskoulutuksella edistettäisiin artikkelin mukaan naisten soveltumista johtotehtäviin, ja koulutus tekisi heistä artikkelin mukaan myös vastuuntuntoisempia ja yhteistyökelpoisempia kansalaisia.²⁶⁷

Naisten osallistuminen maanpuolustuskoulutukseen ei ollut vielä 1980-luvulla aivan kiistatonta ja aiheutti epäluuloja varsinkin heissä, jotka vielä pohtivat osallistumisestaan. Suurimmaksi ongelmaksi nähtiin *Ruotuväki*-lehden vuonna 1988 laaditun artikkelin mukaan naisten maanpuolustuskoulutukseen osallistumisen leimautuminen militaristiseksi. Naiset kokivat epävarmuutta yhteiskunnan mielipiteistä naisten maanpuolustukseen, eivätkä maanpuolustusasioista kiinnostuneet naiset välttämättä tienneet, miten koulutukseen voisi tulla mukaan.²⁶⁸

Myös varsinainen naisten maanpuolustuskoulutuksen suunnittelu oli aiheuttanut erimielisyyksiä, jo 1970-luvun taitteen ensimmäisten komiteoiden mietinnöistä lähtien. Tällöin myös Maanpuolustusopetuksen suunnittelukunnan nimittämän työryhmän kokoaminen oli ongelmallista konsensuksen puuttuessa, kun osa naisjärjestöistä koki tulleen syrjäytetyksi koulutuksen suunnittelusta. *Kylkirauta*-lehden artikkelissa vuonna 1988 pyrittiin tynnyttelemään syntynyttä kohua ja todettiin, ettei tiedon jakaminen myös naisille tarkoittaisi sodan ihannointia, vaan mahdollisuutta tuntea paremmin maailman kriisit ja sodan uhkakuvat.²⁶⁹

Keskustelu naisten palveluksesta ja varsinkin aseellisesta osallistumisesta maanpuolustukseen velloi koko 1980-luvun ja jatkui edelleen 1990-luvulla. Naisten osallistuminen YK:n rauhanturvaamisoperaatioihin uutisoitiin näyttävästi maanpuolustuslehdissä, kun ensimmäiset suomalaiset naispuoliset rauhaturvaajat matkasivat Golanille ja Libanoniin joulukuussa 1991. Vaikka naisia ei vielä tuolloin määrätty vartiointi-

²⁶⁷ Kaukoranta, ”Myös tytöt tarvitsevat kansalaiskoulutusta” (art.). *Suomen Sotilas* 2/1985.

²⁶⁸ Eskola, ”Opiskelijatyttöjen maanpuolustuskritiikkiä” (art.). *Ruotuväki* 3-4/1988.

²⁶⁹ Thors, ”Turvallisuuspolitiikka tutuksi myös naisille” (art.). *Kylkirauta* 2/1988.

tai partiointitehtäviin, loi toimenpide lisää tilaa keskusteluille naisten aseellisesta palveluksesta Puolustusvoimissa.²⁷⁰

Vaikka virallisen maanpuolustustahon suunnitelmat kärsivät yhteisten pelisääntöjen luomisesta, ei naisten maanpuolustuskoulutus lamaantunut. Koulutuksen kehittämiseksi järjesti maanpuolustusasioista kiinnostunut siviilyritys omatoimiset naisten kertausharjoitukset Lieksassa vuonna 1988. Tapahtuma aiheutti mediassa runsasta keskustelua naisten varustamisesta ja aseellisesta osallistumisesta Suomen puolustamiseen, koska kurssilla oli myös käsitelty aseita ja saatu oppia asetekniikasta. *Suomen Sotilas*-lehti julkaisi naisten kertausharjoituksesta artikkelin, jossa vastatattiin tapahtuman aiheuttaneeseen hälyyn ja väitteisiin naisten innokkuudesta sotaan varautumiseen. Lehden artikkelissa epäiltiin, voisiko muutaman tunnin aseiden käsittely tai Puolustusvoimien edustajien asiapitoiset luennot tehdä naisista sotilaita? Sen sijaan artikkelissa kaivattiin yleiseen aikakauden tapaan naisille lisää koulutusta myös käytännön taitoihin, kuten ensiapuun ja valmistautumiseen katastrofien varalle.²⁷¹

Vuonna 1991 yhä useammat Suomen kansalaiset kannattivat naisten vapaaehtoista asepalvelusta. *Ruotuväki*-lehti uutisoi sekä aseellisesta puolustautumisesta että naisten asepalveluksesta tehtyä kyselytutkimusta. Tehdyn tutkimuksen mukaan aseellisen puolustautumisen kannalla oli vuonna 1991 reilut 10 % enemmän kannattajia kuin pari vuotta aiemmin. Tutkimuksen mukaan puolet kyselyyn vastanneista olivat jo valmiita hyväksymään naisten vapaaehtoisen osallistumisen varusmiespalvelukseen.²⁷²

Aiempien vuosikymmenten periaatteellinen keskustelu naisten osallistumisesta aseelliseen palveluksesta jatkui yhä ja esille nousi myös tasa-arvokysymys. Vuonna 1992 *Ruotuväki*-lehti julkaisi valtakunnallisten naisten maanpuolustusjärjestöjen yhteisen kannanoton osallistumisesta maanpuolustukseen. Kannanotossa ilmaistiin selkeästi naisten valmiudelliset puutteet osallistua valtakunnalliseen kriisien hoitoon ja nostettiin myös esille naisten epätasa-arvoinen kohtelu. Kannanoton mukaan naisten asepalvelus tuli olla mahdollista, jolloin myös sotilasvirat olisivat naisten tavoitettavissa.²⁷³

²⁷⁰ Hotakainen, ”YK-historiaa Suomessa. Naiset turvaamaan rauhaa” (art.). *Ruotuväki* 24/1991.

²⁷¹ Puhakka, ”Naisten kertausharjoitukset. Katastrofioppia ja erätaitoja” (art.). *Suomen Sotilas* 4/1988.

²⁷² Viitasaari, ”Naisten aseellinen palvelus saa kannatusta” (art.). *Ruotuväki* 3/1991.

²⁷³ ”Naisjärjestöiltä kannanotto maanpuolustustehtäviin” (art.). *Ruotuväki* 9/1992.

Ammatin tasa-arvoista valinnan vapautta kuulutti muun muassa *Kylkiranta*-lehden artikkeli vuonna 1992:

*Kyse on ihmisen oikeudesta kouluttautua haluamaansa ammattiin.*²⁷⁴

Keskustelu myös nuorison kansalaiskasvatuksen määrästä ja laadusta jatkui 1980–1990-luvuilla. Muun muassa *Ruotuväki*-lehden artikkelissa pohdittiin opetuksen nykytilaa ja todettiin sen olevan varsinaisesti opettajien vastuulla, mutta toisaalta noudattelevan opettajien omaa kiinnostusta aiheeseen. Useissa kouluissa maanpuolustusopetus kuului historian opetukseen ja opetussuunnitelmassa aihe ajoittui peruskoulun yhdeksännen luokan keväälle.²⁷⁵

Kansalaiskasvatukseen olennaisesti liittyvä keskustelu vapaaehtoisesta maanpuolustuskoulutuksesta sai uutta virtaa vuonna 1990, kun vuonna 1947 solmitun Pariisin rauhansopimuksen uusi tulkinta mahdollisti Puolustusvoimien ulkopuolisen sotilaskoulutuksen. *Sotilasaikakauslehtien* artikkelissa pohdittiin asian saamaan julkisuutta ja ehdotettiin jopa lotta- ja suojeluskuntajärjestöjen toiminnan käynnistämistä.²⁷⁶ Myös *Kylkiranta*-lehti nosti esille suojeluskunnan perinnön ja sen maanpuolustusaatteellisen työn merkityksen Suomen itsenäisyystaistelussa. Suojeluskunnille oli 1930-luvulla ajateltu juuri kansalaiskasvattajan roolia kouluttamalla kotijoukoista liikekannallepanon jälkeen uusia miehiä rintamalle.²⁷⁷

Kansalaiskasvatukselle olennainen yhteistyö sai lopulta tukea valtakunnan viralliselta taholta. Maanpuolustusjärjestöjen ja Puolustusvoimien edustajista koottu työryhmä laati aiheesta muistion, jossa oli pohdittuna maanpuolustuskoulutuksen työnjakoa ja sisältöä.²⁷⁸ Vuonna 1991 Suomessa oli jo 278 kansalais- tai työväenopistoa, jotka tarjosivat oivat puitteet kansalaisten kouluttamiselle. Vuoden 1992 syksyllä käynnistettiin laajamittainen kansalaisten turvallisuuskurssitoiminta, joka oli suunnattu ensisijaisesti nuorisolle ja naisille.²⁷⁹

²⁷⁴ Nurro, ”Naiset ja aseet” (art.). *Kylkiranta* 1/1993.

²⁷⁵ Löf, ”Peruskoulusta alkeet turvallisuuspolitiikalle ja maanpuolustukseen”(art.). *Ruotuväki* 8/1992.

²⁷⁶ Nieminen, ”Työnjakoon puolustusvoimien ja vapaaehtoisjärjestöjen kesken” (art.).

Sotilasaikakauslehti 3/1991.

²⁷⁷ Tervasmäki, ”Suojeluskuntien merkitys maanpuolustukselle” (art.). *Kylkiranta* 3/1993.

²⁷⁸ Nieminen, ”Työnjakoon puolustusvoimien ja vapaaehtoisjärjestöjen kesken” (art.).

Sotilasaikakauslehti 3/1991.

²⁷⁹ ”Naiset osoittavat mielenkiintoa” (pk.). *Suomen Sotilas* 3/1991.

Näiden turvallisuuskurssien kokeilujakso jatkui vuoden 1993 loppuun, ja tänä aikana kursseista muodostui menestys. *Ruotuväki*-lehden mukaan eri puolella maata järjestettyihin 21 kokeilukurssiin oli ollut varsinkin naisilla kiinnostusta. Suunnitelmissa oli järjestää tulevana vuosina yli 80 kurssia, joihin tulisi osallistumaan vuosittain noin 4000 vapaaehtoisesta maanpuolustustoiminnasta kiinnostunutta naista ja nuorta.²⁸⁰

Maanpuolustusjärjestöjen aktiivisuuden ja kurssitoiminnan myötä painopiste kansalaisille annettavasta maanpuolustuskoulutuksesta siirtyi 1990-luvulla yhä enemmän vapaaehtoisjärjestelyille. Tästä syystä myös toiminnan keskittäminen nähtiin järjestöissä tarpeelliseksi. Muun muassa *Kylkirauta*-lehti visioi artikkelissaan uudenlaista koko kansan yhdistävää maanpuolustusjärjestöä. Artikkelin idean mukaan Puolustusvoimat huolehtisi toki varusmieskoulutuksesta, mutta vähentyneet reservin kertausharjoitukset korvattaisiin vapaaehtoisten maanpuolustusjärjestöjen antamalla koulutuksilla. *Kylkirauta*-lehden esityksen mukaan uusi vapaaehtoisen maanpuolustuksen kattojärjestö huolehtisi Puolustusvoimien tukemana joukkojen koulutuksesta. Järjestö motivoisi kansalaisia kriisiajan valmiuksien ja maanpuolustustahdon kohottamiseen sekä houkuttelisi kaikki kiinnostuneet, myös naiset, mukaan toimintaan.²⁸¹

3.4 Keskustelu maanpuolustustahdosta uusien haasteiden edessä

Suomen maanpuolustuksen uskottavuutta oli ohjannut kylmän sodan ajan yya-sopimus ja Neuvostoliiton odotukset Suomen puolustuskyvystä. Maanpuolustuksen uskottavuuteen vaikuttivat esimerkiksi *Kylkirauta*-lehden artikkelin mukaan muun muassa sotilaspoliittinen tilanne, puolustuskyvyn tila ja kehittyminen sekä informaatio, jota Suomen puolustuskyvystä jaetaan. Puolustuskyky oli artikkelin mukaan maanpuolustustahdon ja sotapotentiaalin eli Puolustusvoimien voimavarojen yhdistelmä. Vahvan maanpuolustustahdon taustalla oli kansalaisen luottamus ja usko maanpuolustukseen.²⁸²

Maanpuolustuslehdissä keskustelu rauhaliikkeiden roolista, aatteista ja aseistakieltäytymisestä muuttui 1980-luvulla hieman sallivampaan ja ymmärtäväisempään suuntaan. Keskusteluissa näkyi sekä maanpuolustuksen nimiin puhuvien että rauhaliikkeitä kannattavien yhteinen pyrkimys rauhan puolustamiseen.

²⁸⁰ Aitio, ”Varmuuden vuoksi. Vapaaehtoinen maanpuolustus myötätuulessa” (art.). *Ruotuväki* 2/1993.

²⁸¹ Penttinen & Puuperä, ”Uusi alkua vapaaehtoisissa maanpuolustuksessa” (art.). *Kylkirauta* 4/1993.

²⁸² Tenho, ”Ajatuksia puolustuskyvyn uskottavuuden arvioinnista” (art.). *Kylkirauta* 1/1992.

*Sotilasaikakauslehd*en artikkelissa todettiin vuonna 1982:

*Niissä maissa, joissa ydin- ja muut aseet ovat omassa kontrollissa, ei protestiliikkeitä juuri esiintynyt--
--rauhan ajatuksen ja maanpuolustuksen väliin ei välttämättä mahdu ristiriitaa.*²⁸³

*Sotilasaikakauslehd*en artikkeli arvioi rauhaliikkeiden vaikutusta ja totesi, etteivät suomalaiset rauhanliikkeet vastustaneet ensisijaisesti kansallista armeijaa, vaan suuntasivat yleismaailmallisen ilmiön tapaan protestinsa ydinasevarusteluun. Artikkelissa myös todettiin, että vahvistuneilla ja laajasti kansaa edustavilla rauhaliikkeillä oli nyt historiallinen tilaisuus toimia myös Euroopassa ja vaikuttaa kiihtyvään kilpavarusteluun.²⁸⁴

Ydinvarustelun kiihtyessä epäily pienen ydinaseettoman maan mahdollisuuksista selvitä suursodan melskeissä oli eräänä keskeisimpänä argumentteina myös 1980-luvulla. Musta-vaalkoinen kuva mahdollisesta sodasta näki vaihtoehdoiksi vain rauhan tai totaalisen ydinsodan. *Sotilasaikakauslehti* kirjoitti tappiomielialasta eli defaitismista ja totesi, että ”vaikka elämme vaarallisia aikoja, maailmantuskaa ja pessimismiiä ei kannattanut levittää.” Taistelua tulisi lehden mukaan käydä sekä defaitismia vastaan ja rauhan puolesta unohtamatta kasvattaa nuoret uskomaan tulevaisuuteen.²⁸⁵

Maanpuolustuslehtien mielipide aseettomasta palveluksesta liene ollut 1980-luvulla sen verran selvää, ettei varsinaisia vasta-argumentteja artikkeleissa juuri esitetty. Itse aseistakieltäytymisen teemaan eivät maanpuolustuslehdet edelleenkään ottaneet aatteentasolla suoranaisesti kantaa, mutta kommentoivat aseettoman palveluksen järjeistämistä. Aseettomaan palvelukseen osallistuja tuli lehtien mukaan ohjata tekemään jotakin yleishyödyllistä ja kansakunnalle arvokasta työtä. Aseistakieltäytymisen aatteellisen arvostelun sijaan esimerkiksi *Sotilasaikakauslehti* halusi muokata maanpuolustusasenteita positiivisiksi, mikä onnistuisi muun muassa tekemällä varusmiespalvelua mielekkäämmäksi.²⁸⁶

Maanpuolustustahtoa oli vielä 1950–1960-luivilla siivittänyt sodan uhka ja tarve puolustaa oman valtion koskemattomuutta. Seuraavilla vuosikymmenillä sotaa alemman tason kriisit alkoivat nousta enemmän esille maanpuolustuskeskusteluissa. Kriisit, esimerkiksi vuoden

²⁸³ Paakkinen, ”Rauhanliikkeissäkö rauhan tae?”(art.). *Sotilasaikakauslehti* 1/1982.

²⁸⁴ Ibidem.

²⁸⁵ Bühler, ”Defaitismia vastaan voidaan taistella” (art.). *Sotilasaikakauslehti* 8/1982

²⁸⁶ ”Jonkun on huolehdittava turvallisuudesta ” (pk.). *Sotilasaikakauslehti* 9/1983.

1986 Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuus, viritti muun muassa *Reserviläinen*-lehden mukaan naisten aktiivisuutta ja me-henkeä:

*Ilmeisesti todellakin tarvitaan tällaisia Tšernobylin tapaisia murhenäytelmiä
berättelemään tietoisuutemme.*²⁸⁷

Oheisessa *Reserviläinen*-lehden artikkelin lainauksessa paheksuttiin sitä, että tarvitaan jotakin konkreettista turvallisuusuhkaa, jotta edes keskustelu maanpuolustuksesta viriäisi. Myös *Sotilasaikakauslehti* havainnoi turvallisuuskysymyksen vaikutuksen keskusteluun maanpuolustustahdosta 1980-luvulla. *Sotilasaikakauslehden* artikkelissa syytettiin yleistä maanpuolustuskeskustelua kapea-alaisuudesta. Lehden mukaan vielä 1950–60-luvuilla maanpuolustuskeskusteluja oli ruokkinut Suomen turvallisuustilanne ja sodan uhka.²⁸⁸

1970-luvun lopulla Suomen turvallisuuspoliittinen asema selkiytyi ja eikä ollut tarvetta jatkaa keskustelua Puolustusvoimien tarpeellisuudesta samassa mittakaavassa kuin 1960-luvulla. Tästä piti huolen myös ensimmäinen parlamentaarinen puolustuskomitea²⁸⁹. Ensimmäisen parlamentaarisen puolustuskomitean suositukset maanpuolustuksen järjestelyistä poistivat ainakin virallisen tason keskusteluista palkka- tai millijärjestelmän, siviilivastarinnan ja sissisodan vaihtoehdot Suomen puolustamiselle. Komitean suosituksesta säädettiin vuonna 1974 Laki Puolustusvoimista, jossa määriteltiin myös tulevaisuuden Suomen maanpuolustukselliset suuntaviivat.²⁹⁰

Turvallisuuspolitiikan selkiytyminen muokkasi myös keskustelua maanpuolustuksen tarpeellisuudesta entisestään 1980-luvulla. Keskustelu siirtyi varsinaisista armeijan olemassaolon perusteluista määräähoihin, fyysisen puolustuksen edellytyksiin ja Puolustusvoimien ennalta ehkäisevään rooliin.²⁹¹ Vaikka keskustelu siirtyi enemmän maanpuolustuksen teknisiin kysymyksiin, pyrki *Suomen Sotilas*-lehti tyrmäämään väitteet Puolustusvoimien ajautumisesta omaksi hahmottomaksi saarekkeeksi.²⁹²

²⁸⁷ Mattila, ”Naisten valmius maanpuolustustyöhön vireämpi kuin vuosikymmeniin” (art.). *Reserviläinen* 3/1988

²⁸⁸ Valtanen, ”Puolustusvoimien asema on selkiintynyt” (art.). *Sotilasaikakauslehti* 5/1980.

²⁸⁹ Parlamentaariset puolustuskomiteat (3 kpl) toimivat vuosina 1970–1981. Esimerkiksi 1970–1971 toimineen puolustuskomitean tehtävänä oli selvittää Puolustusvoimien tehtävät ja millaisiin sotilaallisiin toimiin Suomen maanpuolustuksen tuli kyetä. Ks. esim. Finlex www-sivut.

²⁹⁰ Ks. esimerkiksi Häglund, ”Parlamentaariset puolustuskomiteat”. Tieteelliset verkkolehdet, elektr. dokumentti

²⁹¹ Valtanen, ”Puolustusvoimien asema on selkiintynyt” (art.). *Sotilasaikakauslehti* 5/1980.

²⁹² ”Koko kansa muodostaa puolustusvoimat” (pk.). *Suomen Sotilas* 2/1983.

Vuonna 1983 *Suomen Sotilas*-lehti pohti myös asenne-eroja ja totesi, että tiedon epätasainen jakautuminen oli suurin tekijä maanpuolustustahdon kehittyemisessä eri ryhmissä. Nuorista miehistä noin 90 % suoritti edelleen asepalveluksen, ja siten he saivat pohjatiedon maanpuolustuksesta. Naiset jäivät tämän koulutuksen ulkopuolelle, ja ainoastaan vähäinen määrä naisista sai puolustushallintoon liittyvien työtehtäviensä kautta perustietoutta maanpuolustuksesta. Vapaaehtoisten reserviläisjärjestöjen ja heitä edustavien maanpuolustuslehtien osuus nousi *Suomen Sotilas*-lehden artikkelin mukaan jälleen arvoonsa. Tosin tämä tiedotuskanava oli lehden mukaan edelleen suunnattu lähinnä varusmiespalveluksen suorittaneille ja reserviin siirtyneille. Muiden, kuten esimerkiksi koulujen, osuus kansalaiskasvatuksessa oli osin heikkoa.²⁹³ *Suomen Sotilas*-lehden artikkeli myös arvioi median uutisointia ja totesi, että poikkeavat kommentit, kuten Puolustusvoimien arvostelut, ylittivät mielellään uutiskynnyksen. Maanpuolustuksen perustietouden jakaminen ei saanut samaa median huomiota.²⁹⁴

Maanpuolustus-lehdessä käsitelty Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan kyselytutkimus vuodelta 1984 osoitti, että vastaajista vain noin kolmanneksen mielestä Suomella olisi hyvät mahdollisuudet pysytellä Eurooppaa koskettavan sodan ulkopuolella. Kansalaisten kokema uhkakuva Suomen joutumisesta mukaan kansainväliseen selkkaukseen oli siis edelleen merkittävä.²⁹⁵ Myös *Sotilas aikakauslehti* huomioi suunnittelukunnan teettämän tutkimuksen. Artikkeleissa verrattiin suomalaisten maanpuolustustahtoa ennen ja jälkeen joulukuussa vuonna 1984 tapahtuneen Inarin ohjusjupakan. Jupakka alkoi, kun Neuvostoliittolainen maaliohjus harhautui Barentsinmereltä ja putosi Suomeen Inarijärven jälle.²⁹⁶

Tapahtuma oli kiusallinen sekä Suomelle että Neuvostoliitolle, ja aiheesta uutisointi oli aluksi varsin niukkaa. Itse asiassa koko tapahtumasta ensimmäisenä tiedotti Norja.²⁹⁷ *Ruotuväki*-lehden artikkelin mukaan ennen ohjusjupakkaa neljännes suomalaisista oli valmis tehostamaan Puolustusvoimien toimintakykyä. Tapahtuman tultua julkisuuteen tehostamisen kannalla oli jo kolmas osa suomalaisista. Itse Puolustusvoimien tarpeellisuuteen asialla ei ollut vaikutusta, vaan edelleen häviävän pieni osa kansasta oli koko armeijan lakkauttamisen kannalla.²⁹⁸

²⁹³ Kanninen, ”Puolustustahto rakentuu asiallisen tiedon varaan” (art.). *Suomen Sotilas* 3/1983.

²⁹⁴ Ibidem.

²⁹⁵ Harjanne, ”Suomalaiset vankasti maan turvallisuuspolitiikan takana” (art.). *Maanpuolustus* 38/1985.

²⁹⁶ Haranne, ”Muuttiko Inarijärvi asenteita?” (art.). *Sotilas aikakauslehti* 5/1985.

²⁹⁷ Ks. esim. Inarijärven ohjus, Yle elävä arkisto.

²⁹⁸ ”Puolustustahto kohonnut” (art.). *Ruotuväki* 4/1985.

Kun edelleen 1980–1990-luvuilla valtaosa maanpuolustuskoulutukseen osallistuneista oli varusmiehiä tai palveluksen suorittaneita reserviläisiä, nousi esille keskustelu koulutuksen tasokkuudesta. Muun muassa *Suomen Sotilas*-lehden kannanoton mukaan varusmiehille tuli saada mielekkäitä palvelutehtäviä ja alokkaiden pelottelusta oli päästävä eroon. Artikkelin kannusti myös maanpuolustusjärjestöjä tukemaan Puolustusvoimien tiedotustoimintaa ja välittämään positiivista kuvaa armeijasta.²⁹⁹

Armeijajutut ja pelottelut kauhutarinoilla kovasta kurista ja koulutuksesta näki *Suomen Sotilas*-lehti vahingollisena keskusteluna. Lehden artikkelin mukaan negatiiviset kokemukset armeijasta vaikuttavat nuorten asennoitumiseen varusmieskoulutukseen ja koko Puolustusvoimiin ja edelleen maanpuolustustahtoon.³⁰⁰ *Suomen Sotilas*-lehden artikkelin mukaan Suomella oli oltava oma ajanmukainen ja toimintakykyinen armeija, ja maanpuolustusasiat tulisi liittää kaikkeen koulutukseen.

*Varautumista kriiseihin ei edistetä ihmisiä pelottelemalla.*³⁰¹

Suomen Sotilas-lehti myös pohti, oliko siirtyminen siviilistä varusmiespalvelukseen suurempi kynnys nuorelle kuin ennen? Lisäksi lehden artikkelin mukaan kodin ja koulujen auktoriteetti oli muuttunut suhteessa armeijan ilmapäiriin. Yhteiskunnan kehitys, elintasokilpailu ja vapaampi sekä sallivampi kotikasvatus olivat lehden mukaan vaikuttamassa myös nuorten sopeutumiseen varusmiespalvelukseen.³⁰²

Suomen Sotilas-lehden 1980-luvun alussa varusmiehille ja reserviläisille tekemän kyselytutkimuksen mukaan koulutettavat olivat itse hyvin johdetun koulutuksen kannalla. Varsinkin kertausharjoituksilla, joiden tavoitteena oli ylläpitää osaamista ja myös lujittaa maanpuolustustahtoa, oli merkittävä rooli asenteiden muokkaamisessa. Lehden tekemän tutkimuksen mukaan reserviläiset odottivat kertausharjoituksilta tehokasta ja järkevää toimintaa. Reserviläiset halusivat koulutukseen myös lisää käytännön tehtäviä ja tiukempaa kuria.³⁰³

Toinen merkittävä seikka, joka puhutti niin maanpuolustushenkistä kansaa kuin maanpuolustuslehtiä ja niissä esiintyviä ammattilaisia, oli puolustusmäärärahojen jatkuva niukkuus. 1980-luvulla määrärahakeskustelu kiihtyi ja esimerkiksi *Sotilasaikekauslehdessä*

²⁹⁹ ”Varusmiehille kehitettävä mielekkäitä palvelustehtäviä.”(art.). *Suomen Sotilas* 4/1983.

³⁰⁰ ”Lopetetaan pelottelu” (pk.). *Suomen Sotilas* 6/1983.

³⁰¹ Somerto, ”Puolustusvoimien pysyttävä teknisessä kehityksessä mukana” (art.). *Suomen Sotilas* 1/1986.

³⁰² Rutila, ”Mitä nuoret ajattelevat maanpuolustuksesta” (art.). *Suomen Sotilas* 4/1984.

³⁰³ Riuttala, ”Varusmiehet ja reserviläiset arvostavat tiukkaa koulutusta” (art.). *Suomen Sotilas* 3/1984.

otettiin kantaa maanpuolustuksen uskottavuuteen.³⁰⁴ Lehden mukaan päättäjien suhtautuminen Puolustusvoimien kehittämistarpeisiin muuttui 1980-luvulla penseämmäksi. Lehden artikkelissa tuli esille vahva huolestuneisuus, joka leimasi maanpuolustuskeskustelua koko 1980–1990-luvun ajan. Maanpuolustuslehtien kannanotoissa todettiin myös avoimesti, että Puolustusvoimat toimi edelleen ikääntyneillä ja osin jopa 50 vuotta vanhalla sotavarustuksella.³⁰⁵ Esimerkiksi *Ruotuväki*-lehden artikkelissa vuonna 1986 todettiin tilanteen olevan jo sietämätön ja määrärahojen niukkuuden vaikuttavan haitallisesti jo Suomen turvallisuuspolitiikan uskottavuuteen.³⁰⁶

Kun niukkuutta jaettiin, uusia keinoja maanpuolustuksen ja kansalaisvalmiuksien kohentamiseen ideoivat maanpuolustusjärjestöt aloittamalla vapaaehtoiset maanpuolustuskurssit vuonna 1991. Suomen valtionjohto oli tulkinnut syksyllä 1990, että Pariisin rauhasopimus ei enää sitonut Suomea, ja ensimmäistä kertaa toisen maailmansodan jälkeen oli mahdollista antaa kansalaisille Puolustusvoimien ulkopuolista maanpuolustuskoulutusta. Annettu koulutus oli kolmijakoinen ja suunniteltu sekä miehille että naisille. Ensimmäiseksi suoritettava niin kutsuttu turvakurssi oli neljänkymmenen tunnin mittainen ”kansalaisten peruspaketti”, joka piti sisällään perustietoa maanpuolustuksesta ja käytännöntaitoina muun muassa itsepuolustusta. Seuraava 70 tunnin mittainen valmiuskurssi sisälsi sotilaallisten taitojen koulutusta miehille, jotka eivät vielä olleet vielä osallistuneet kertausharjoituksiin. Naisille valmiuskurssi tarjosi poikkeusolojen tehtäviin perehdyttämistä ja heidän koulutuksen painopiste maanpuolustusopissa oli kriisivalmiuksien tehostaminen. Jotta taidoista olisi myöhemmin ollut konkreettista hyötyä, oli kurssin käyneillä vapaaehtoisilla osallistujilla muun muassa mahdollista liittyä viranomaisten ylläpitämään kriisi- ja onnettomuustilanteisiin varattuun reserviin.³⁰⁷

1990-luvun alun lama koetteli suomalaista sosiaaliturvaa ja myös puolustusmenojen osuus kansantaloudesta korostui. *Sotilasajakauslehti* artikkelissa otettiin voimakkaasti kantaa puolustusmenojen leikkauksiin ja todettiin, että niihin oli vaikeassa taloudellisessa tilanteessa liian helppoa kajota. Kun valtion sosiaaliturvan rahoituksesta piti tehdä leikkauksia, kynnys puuttua puolustusmenoihin oli matala.³⁰⁸

³⁰⁴ Suviniemi, ”Uskottavuuden on säilyttävä” (art.). *Sotilasajakauslehti* 12/1981.

³⁰⁵ Ibidem.

³⁰⁶ Klenberg, ”Tilanne ajautumassa kestävämmäksi” (art.). *Ruotuväki* 18/1986.

³⁰⁷ Bäckman, ”Vapaaehtoinen maanpuolustuskoulutus käynnistyy syksyllä” (art.). *Ruotuväki* 16/1992.

³⁰⁸ Rehn, ”Suomen puolustus ei ole kaupan” (art.). *Sotilasajakauslehti* 12/1991.

Toisessa *Sotilasaikakauslehd*en artikkelissa kehotti lehti henkisen maanpuolustuksen aktivointiin ja analysoi Maanpuolustuksen suunnittelukunnan jälleen kerran tekemään tutkimusta kansalaisten maanpuolustustahdosta. Artikkelissa myös arvosteltiin Yleisradion uutisointia, jossa korostettiin maanpuolustusmäärärahojen supistamisen kannalla olevien määrä lisääntyneen kahdella prosentilla, mutta oli jätetty kertomatta, että edelleen valtaosa vastaajista oli valmis säilyttämään olemassa olevan tason tai peräti lisäämään puolustusmäärärahoja.³⁰⁹ Myös *Kylkiranta*-lehti upseerikunnan äänitorvena arvosteli voimakkaasti 1980–1990-lukujen puolustusmäärärahakehitystä. Lehden mukaan nykyisellä puolustusbudjetilla Suomi joutuisi tarkistamaan puolustuspolitiikkansa ja Puolustusvoimien toimintojen tasoa sekä sen asemaa yhteiskunnassa.³¹⁰

Kolmas seikka, joka aiheutti keskustelua maanpuolustuksesta, oli asevelvollisuus versus palkka-armeija. Kun niukkuutta jaettiin, keskustelu armeijan korvaamista vakinaisilla joukoilla nousi jälleen keskusteluihin. Edellinen keskustelu käytiin 1970-luvun taitteessa, mutta se rauhoittui ensimmäisen parlamentaarisen puolustuskomitean valmisteluun ja Puolustusvoimia koskevan lain asettamiseen vuonna 1974. Vakavasti otettavaa vaihtoehtoa voimassaoleville puolustusjärjestelyille ei maanpuolustuslehtien mukaan edelleenkään ollut. *Ruotuväki*-lehti kommentoi aihetta vuonna 1986 toteamalla, että ”sotilaalliselle puolustuksellemme antaa merkittävimmän uskottavuuden yleinen asevelvollisuus.”³¹¹

Vallitsevista puolustusjärjestelyistä poikkeavia kirjoituksia ei esiintynyt muissakaan maanpuolustus-lehdissä, mikä oli lehtien järjestötaustoilla ymmärrettävää. Suomen maanpuolustuspolitiikan parhaaksi vaihtoehdoksi lehdet näkivät edelleen kaaderijärjestelmän eli varusmiespalvelukseen ja koulutetun laajan reservin. Maanpuolustuslehtien keskusteluissa oltiin enemmän huolissaan yleisestä väestönkehityksestä eli varusmieheksi pyrkivien määrän supistumisesta, kuin kaaderijärjestelmän vaihtoehdoista.³¹² 1990-luvun alun maanpuolustuslehtien keskustelu Puolustusvoimien tarpeellisuudesta voidaan kiteyttää Jaakko Valtasen sanoihin *Ruotuväki*-lehdessä vuonna 1992, jolla Valtanen tarkoittaa myös maailmapoliittista tilannetta ja kuinka siihen tulisi suhtautua:

*On vaikea tietää onko maanosamme liukunut ojasta allikkoon tai sieltä ojaan,
vai olemmeko sittenkin menossa kohti parempia aikoja. Epävarmuus on realiteetti.*³¹³

³⁰⁹ ”Henkinen maanpuolustus on aktivoitava” (pk.). *Sotilasaikakauslehti* 5/1991,

³¹⁰ ”Maanpuolustus rahoituskriisissä” (pk.). *Kylkiranta* 4/1992.

³¹¹ Valtanen, ”Yleinen asevelvollisuus luo uskottavuutta” (art.). *Ruotuväki* 22/1986.

³¹² Ibidem.

³¹³ Valtanen, ”Epävarmuus on realiteetti” (art.). *Ruotuväki* 18/1992.

3.5 Muutos sodan kuvassa ja maanpuolustustahto

Sodan kuvalla eli miten kansalainen kokee kulloisenkin uhkakuvan ja Suomen sotilaallisen aseman, oli vaikutusta myös maanpuolustustahdon muodostumiseen eri aikakausina. Kylmän sodan aikana toisen maailmasodan perintö ja kauheudet olivat vahvasti ihmisten muistissa, ja vaikuttivat sodan kuvan muodostumiseen. Näin rakentunut skenaario oli kuitenkin jotakin muuta mitä uusi maailmansota voisi olla. Esimerkiksi alkeelliset toisen maailmansodan atomipommit olivat vain häive siitä, millainen uudempien ydinaseiden tuho tulisi olemaan.³¹⁴

Kylmän sodan päätyttyä uhkakuva laajamittaisesta koko maailmaa koskevasta sodasta hälveni ihmisten mielissä epätodennäköisenä. Tilalle nousivat uudenlaiset turvallisuusuhat, kuten alueellisia konfliktit sekä terrorismi. Esimerkkejä uusista kriiseistä olivat vuoden 1991 Persianlahden sota ja vuosikymmenen lopulla Naton väliintuloon päättynyt Kosovon kriisi sekä useat lentokonekaappaukset.³¹⁵

Sotakokemusten arvostaminen näkyi maanpuolustuslehtien artikkeleissa korostetusti läpi koko tarkastellun ajanjakson. Talvisota oli laajasti käytetty esimerkki ja jatkosodan sankareiden sinnikkyys ja urheus nostettiin vahvasti jalustalle vielä 1990-luvulla. Sotien päätyttyä ja sitä seuraavina vuosikymmeninä oli selvää, että koulutuksessa käytettiin samoja oppeja kuin edellisissä sodissa oli hyväksi koettu. Vielä 1950–1960-luvuilla armeija kouluttajina toimivat sotaa käyneet ja palvelukseen jääneet esimiehet ja upseerit. Uusia sukupolvia astui kuitenkin palvelukseen ja myös armeijan kouluttajiksi, ja etäisyys sodan ajan tapahtumiin kasvoi. *Sotilas aikakauslehti* esitti vuonna 1982, että vielä elossa olevia veteraaneja ja heidän kokemuksiaan tulisi hyödyntää ja elävöittää siten varusmieskoulutusta.³¹⁶ Myös sotahistorian tuntemusta tuli lehden mukaan kyetä hyödyntämään, kun aikalaisten kokemuksia ei kohta enää olisi sotilaskoulutuksessa käytettävissä.³¹⁷

³¹⁴ Raitasalo 2008, 44.

³¹⁵ Ibidem.

³¹⁶ ”Sotakokemukset elävöittämään koulutusta” (pk.). *Sotilas aikakauslehti* 8/1983.

³¹⁷ ”Sotakokemukset” (pk.). *Sotilas aikakauslehti* 10/1986.

Suomen osalta sodan kuva rakentui 1950-luvulta alkaen edellisten sotien muistoihin ja yya-sopimuksen muodostamaan sotilaallispoliittiseen painostukseen ja suomettumiseen. Lisäksi oman osuutensa käsitykseen mahdollisesta kriisistä loivat Suomen geopoliittinen asema, jonka vaikutus ei suinkaan poistunut, vaikka kylmän sodan aikakausi päättyi.³¹⁸

Maanpuolustuslehtien välittämä sodan kuva muodostui tässä tutkimuksessa käsitellyillä vuosikymmeniä toisen maailmansodan historian pohjalta. Esimerkiksi *Ruotuväki*-lehden artikkelissa vuonna 1985 todettiin, että edellisten sotien kokemukset ja lopputulos määrittelivät ne ehdot, joilla Suomi voisi elää itsenäisesti. Artikkelissa nähtiin, että toisen maailmansodan kokemuksilla oli myös ollut vaikutusta Neuvostoliiton asennoitumiseen Suomeen.³¹⁹ Toisen maailman sodan vaikutuksista kirjoitti myös *Sotilasajakauslehti*. Artikkelissa viitattiin elokuvamaailman luomaan kuvaan ja toisaalta eri maanosien erilaisiin näkemyksiin sodasta. Yhteistä näille näkökulmille oli toisen maailmansodan totaalisuus, verrattuna vaikka ensimmäiseen maailmansotaan tai muihin aiempiin valtioiden välisiin konflikteihin.³²⁰

Sodan kuvan muodostumiseen 1980-luvulla vaikutti myös arviot uusien kriisien mahdollisuuksista. Asevarustelun mahdottomuus teki ydinsodan mahdollisuuden yhä epätodennäköisemmäksi 1980-luvulta alkaen. Joukkotuhoaseiden käyttöön ei maanpuolustuskeskusteluissa uskottu. *Sotilasajakauslehti* arvioi ydinsodan uhkaa ja totesi, että toisen maailmansodan jälkeen oli maailman rauhaa ravistellut jo yli 180 sotaa tai konfliktia, eikä ydinaseita ollut niissä käytetty. Lehden artikkelin mukaan ydinaseet olivat lähinnä pelote, ja niitä ei tulaisi koskaan käyttämään. Sen sijaan varsinaisilla valtioiden tavanomaisilla asevoimilla oli koko toisen maailmasodan jälkeisen ajan ollut tilaa maan aseellisessa puolustautumisessa. Eli ”vanhassa vara parempi” kuten artikkeli asian tiivistä.³²¹

Sotilasajakauslehtien artikkelissa pohdittiin myös kuinka sotia oli luokiteltu ja kuinka arvaamatta ne nykyään syttyisivät. Artikkelin mukaan sotia voitiin luokitella muun muassa järjelliseksi tai laskemattomiksi, ideologisiksi, vallankumoukselliseksi, puolustustaisteluiksi tai oikeuksia vaativiksi konflikteiksi. Yhtenäisyyttä lehti näki sotien syntyneen analyttisen harkinnan tuloksena, eikä koskaan satunnaisesti.³²²

³¹⁸ Raitasalo 2008, 49-51.

³¹⁹ Klenberg, ”Kriisin syntyminen yhä mahdollista” (art.). *Ruotuväki* 5/1985.

³²⁰ Visuri, ”Toisen maailmasodan vaikutus sodan kuvaan ja doktriineihin” (art.). *Sotilasajakauslehti* 4/1985.

³²¹ Nordberg, ”Valmistaudummeko väärään sotaan?” (art.). *Sotilasajakauslehti* 1/1986.

³²² Ibidem.

Sotilasaikakauslehti kirjoitti myös uudesta 1980-luvun ilmiötä terrorismista ja totesi, että tähän leviävään ongelmaan ei ollut riittävästi valmistauduttu. Suomesta lehden mukaan puuttui puolustusvalmiuden säätelyyn tarvittavat valtuussäädökset. Epäsuoraa toimintaa vastaan, joka uhkaa yhteiskunnan turvallisuutta, ei ollut valmistauduttu lehden mukaan edes sotilaallisesti.³²³ Vaikka lainsäädäntöä ei ollut päivitetty ajan vaatimusten tasolle, virisi keskustelu maanpuolustuksesta 1990-luvun taitteessa. *Ruotuväki*-lehti pohti maanpuolustuskeskustelun vilkastumista vuonna 1991 ja näki syy-yhteyden muun muassa Irakin kriisiin.³²⁴ Lehti kirjoitti jälleen kerran tehdystä Maanpuolustuksen suunnittelukunnan tutkimuksesta ja totesi yleisen turvattomuuden tunteen kasvaneen mainitun Lähi-idän kriisin johdosta.³²⁵

Maanpuolustusmittauksissa on 1950-luvulta lähtien ollut keskeisenä kysymyksenä kansalaisen halu osallistua Suomen koskemattomuuden puolustamiseen aseellisesti lopputuloksesta huolimatta. Maanpuolustukseen ja aseelliseen puolustautumiseen liittyy aina urheus ja uhrautuminen. Maanpuolustuslehtien kirjoitukset maanpuolustustahdosta nivoutuivat poikkeuksetta urheuteen ja tinkimättömään uskollisuuteen isänmaata kohtaan. Esimerkiksi vuonna 1986 *Sotilasaikakauslehd*en artikkelissa nostettiin urheus ja uskollisuus sotilaiden hyveiksi ja uhrautuminen velvollisuudeksi:

*Kuolema ei ole sotilaankaan ammatin tavoitteena, mutta erona muihin virkoihin hänen kohdallaan pidetään itsestäänsehyytensä, että tehtävien hengenvaarallisuus ei saa häntä pelästyttää.*³²⁶

Suomalaisten maanpuolustustahdosta nousi esille uhrautumisen näkökulma erityisesti vuonna 1988, kun Pertti Suhonen pohti teoksessaan suomalaisten maanpuolustustahtoa ja uhrautumista. Suhosen kirjaansa lainaamassa kansainvälisessä tutkimuksessa³²⁷ ilmeni, että vaikka teoreettisesti tahto oli korkea, harva voisi konkreettisesti uhrautua Suomen itsenäisyyden puolesta:

*Näyttää siltä, että erityisesti meillä maan puolustaminen on laajasti sosiaalistettu yksilöllinen arvo, joka osoittautuu kuitenkin hauraaksi--
-- joutuessaan vastakkain yksilön kanssa perimmäisten tarpeiden ja intressien kanssa.*³²⁸

³²³ ”Terrorismi ja sodan kuva” (pk.). *Sotilasaikakauslehti* 8/1986.

³²⁴ ”Hyvin tehty” (pk.). *Ruotuväki* 1/1991.

³²⁵ Viitasaari, ”Suomalaisten turvattomuudentunne kasvaa” (art.). *Ruotuväki* 1/1991.

³²⁶ Ahto, ”Sotilasperinteet elävät” (art.). *Sotilasaikakauslehti* 8/1986.

³²⁷ Suhonen 1988, 174. Suhonen käyttää teoksessaan 1980-luvun alussa tehdyn World Values-tutkimuksen tuloksia kahdentoista kapitalistisen maan kansalaisten valmiutta uhrautua maansa puolesta.

³²⁸ Suhonen 1988, 174-176.

Maanpuolustuslehdissä ei tätä Suhosen julkituomaa tutkimusta juurikaan huomioitu, ja ainoastaan *Suomen Sotilas*-lehti heräsi pohtimaan mistä uhrautumisen alhainen luku johtui. Suhosen julkituoman kansainvälisen tutkimuksen mukaan suomalaisten tahtotila oli korkea muihin maihin verrattuna, mutta varsinaisesti hengen tai terveyden uhraaminen isänmaan puolesta oli suomalaisilla varsin matala.³²⁹ Tutkimuksen mukaan, vaikka useissa Länsi-Euroopan maissa alle puolet kansalaisista tunnisti puolustusvalmiutensa, olisivat he olleet kuitenkin valmiita uhrautumaan maansa puolesta. Sen sijaan Suomessa 75 % kansalaisista olisi ollut valmis puolustamaan maata aseellisesti, muuta vain vajaalla viidenneksellä oli ollut valmius uhrata isänmaan puolesta terveytensä tai peräti henkensä.³³⁰

Johtopäätökset

Tutkimuksen keskeinen termi, maanpuolustustahto, on monitahoinen. Käsitettä voidaan selventää peilaamalla sitä eri aikakausien keskeisiin maailmapoliittisiin tapahtumiin ja ihmisten omakohtaiseen kuvaan sodasta. Maanpuolustustahdon käsitteen ymmärtämiseen vaikuttavat myös saatavilla ollut informaatio. Jotta voidaan pohtia, miten kuva maanpuolustustahdosta on muodostunut maanpuolustuslehtien välityksellä eri aikakausina, on löydettävä maanpuolustustahdon taustalla olleet tekijät. Tähän vastausta antaa osaltaan Jaakko Valtasen diplomityö vuodelta 1957 ja sen myöhempi analysointi. Valtasen käynnistämän tutkimuksen mukaan maanpuolustustahtoon vaikuttavat arvot, kansallinen identiteetti ja maanpuolustuksen uskottavuus.

Maanpuolustustahto yhdessä sotilaallisten voimavaratekijöiden kanssa muodostavat pohjan valtakunnan maanpuolustuskyyville. Maanpuolustukseen kuuluu olennaisena osana henkinen maanpuolustus, joka on toinen tärkeä tukijalka kokonaismaanpuolustuksessa. Henkinen maanpuolustus tarkoittaa viime kädessä kansalaisten asennetta ja arvoperusteista valmistautumista kriiseihin.

Keskustelu Suomen maanpuolustuksesta käynnistyi maanpuolustuslehdissä 1950-luvun lopulla, mutta Puolustusvoimat ei pyrkinyt vielä tuolloin aktiivisesti jakamaan tietoa saati kannustamaan keskusteluun maanpuolustustahdosta. Siten maanpuolustuslehtien kirjoituksissa ja kannanotoissa keskustelu liikkui vielä 1950-luvulla menneissä

³²⁹ ”Maanpuolustustahto ja uhrivalmius” (art.). *Suomen sotilas* 1/1989

³³⁰ Suhonen 1988, 174.

sotamuisteloissa, jermuissa ja Linnan Tuntemattoman sotilaan ja Rintalan Sissiluutnantin maailmoissa. Itse maanpuolustustahtokäsité liittyi vahvasti edellisiin sotiin ja Neuvostoliiton painostukseen kansandemokratisoitumisesta ja niistä selviämiseen. Hämmentävä ulkopoliittinen tilanne aina Porkkalanniemen palauttamiseen vuoteen 1956 saakka pidätteli asenteet ja keskustelut puolustustahtoisella linjalla, eikä avointa keskustelua juuri käyty Puolustusvoimien ulkopuolella.

Vuonna 1957 toimintansa aloitti maanpuolustusta koordinoiva puolustusneuvosto ja vuonna 1960 perustettiin viralliseksi toimielimeksi maanpuolustustaloudellinen suunnittelukunta. Vuonna 1961 käynnistyi henkisen maanpuolustuksen nimissä valtakunnallinen maanpuolustuskurssitoiminta. Samoihin aikoihin myös maanpuolustuslehdet alkoivat tehostaa toimintaansa maanpuolustuskeskusteluissa. Aiemmin julkaisutoimintaa harjoittaneet lehdet jatkoivat tosin vielä perinteisellä linjallaan, mutta uudet alalle tulevat julkaisut hakivat paikkansa maanpuolustustiedotuksen maailmassa.

Varsinainen maanpuolustusta koskeva keskustelu oli vähäistä vielä 1950–1960-lukujen vaihteessa. Elintason nousu ja kuvitelmat sosiaalisen eriarvoisuuden poistumisesta sekä ajatukset ristiriidattomasta yhteiskunnasta valtasivat mieliä. Vapaata ajattelua ja poikkeavien sekä vähemmistöjen mielipiteitä kuunneltiin ja kunnioitettiin, joten myös vasta-argumenteille oli sijaa. 1960-luvulla radikaalit rauhanaatteet levisivät myös Suomeen. Rauhanliikkeistä, varsinkin sadankomitealaista suuntausta, oli kiittäminen siitä, että lehdet alkoivat lisätä julkaisutoimintaansa ja maanpuolustustahtoa herätettiin henkiin. Keskustelu myös avautui ja aiemmin Puolustusvoimien kontolla ollut maanpuolustus laajeni kokonaismaanpuolustukseksi. Siihen liitettiin mukaan henkinen maanpuolustus ja vapaaehtoinen maanpuolustus pyrkimyksenä liittää kaikki suomalaiset yhteisen aatteen, maanpuolustustahdon, alle.

1960-luvulla maanpuolustuslehdissä käyty keskustelu maanpuolustuksesta vilkastui. Ydinsodan uhka, pienen maan mahdollisuudet pysytellä selkkausten ulkopuolella ja pohdinta Puolustusvoimien olemassaolosta sekä merkityksestä kiihtyi. Vuosikymmentä leimasi Puolustusvoimien aseman kyseenalaistaminen ja maanpuolustuksen kritisointi.

Vastaliikkeeksi arvosteluille luotiin valtiohallinnon toimesta maanpuolustuksen kehittämisprojekti. Toiminnan ideologisenä tavoitteena oli muokata yleistä mielipidettä hyväksymään ulkopoliittinen puolueettomuus ja länsimainen demokratia.

Henkisen maanpuolustuksen nostaminen kokonaismaanpuolustuksen keskeiseksi osaksi käynnisti keskustelun maanpuolustustahdosta 1960-luvulta alkaen myös maanpuolustuslehdissä. Tavoitteet ja suositukset artikuloitiin Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunnan toimesta kansalle muun muassa maanpuolustuslehtien avulla. Informaatiolla pyrittiin tavoittamaan jokainen kansalainen niin koulujen, kotien kuin eri vapaaehtoisten järjestöjen kautta.

Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta oli julkisen vallan elin, joka pyrki muotoilemaan Suomen kansalle kollektiivista identiteettiä eli luomaan kansalaisille yhtenäisen arvopohjan ja käsityksen itsestään. Tavoitteena oli muokata yleisiä olosuhteita maanpuolustustahdolle suosiolliseksi vaikuttamalla mielipiteisiin muun muassa maanpuolustuslehtien kautta. Myös määrätietoinen 1960-luvulla alkanut siviilipäättäjille suunnattu valtakunnallinen ja alueellinen maanpuolustuskurssitoiminta pyrki tekemään Puolustusvoimien tehtävät ja merkityksen kansalaisille tutuiksi. Kansalaisten ohjaukseen kuului myös maanpuolustustahdon kehittäminen, jota Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta koordinoi toistuvien kyselytutkimusten avulla.

Aikakauden ilmiön mukaisesti suomalaisen yhteiskunnan instituutiot joutuivat voimakkaan arvostelun kohteeksi 1960-luvun lopulla, joten myös Puolustusvoimat ja maanpuolustus altistuivat kritiikille. Arvostelua tuli sekä Euroopasta levinneiden aatteiden muodossa että Puolustusvoimien sisältä. Vuosikymmenen lopussa Suomen maanpuolustuksen asemaa haastoi vielä maanpuolustuksen uskottavuuskriisi. Suomen maanpuolustuksen uskottavuutta kansalaisten silmissä heikensivät ulkoiset tekijät, kuten suurvaltojen ydinaseistuksen kehitys ja myös Puolustusvoimien sisäinen kriisi. Suurvaltojen asevarustelu oli saavuttanut sellaiset mittasuhteet, että usko pienen maan asevoimiin alkoi horjua. Puolustusvoimien sisäisessä kriisissä oli kyse epätietoisuus Puolustusvoimien tehtävistä ja suhteesta ulkopoliittikkaan.

1950–1960-luvuilla maanpuolustuslehtien välittämä kuva maanpuolustustahdosta rakentui ulkoisen vihollisen ideaan. Sen mukaan maalla oli oltava oma kyvykäs armeija ja kansalaisten vankkumaton tuki sotilaallista uhkaa torjumaan. Toisaalta yya-sopimus velvoitti kyvykkään maanpuolustuksen järjestämiseen, ja varsinkin nootikkriisin jälkimainingeissa

Suomen puolustuskyvyn uskottavuus nousi korostetusti esille. Maanpuolustuslehtien missioksi tuli yhä vahvemmin 1960-luvulta alkaen maanpuolustushenkisen informaation levittäminen ja Puolustusvoimien tarpeellisuuden vakuuttaminen.

Varsinaista syvällisempää keskustelua maanpuolustustahdon määrittelystä, sisällöstä tai sen ilmenemisestä ei juurikaan käyty. Itse asiassa maanpuolustushengen käsitettä ei lehdissä avattu tai analysoitu juuri ollenkaan. Maanpuolustuslehdet eivät kuvanneet mistä tekijöistä maanpuolustustahto syntyi tai mitä se oikeastaan piti sisällään. 1950–1960-lukujen maanpuolustuslehtien välittämäksi kuvaksi maanpuolustustahdosta muodostui abstrakti käsite. Maanpuolustustahto oli jotakin, joka oli jo olemassa, mutta sitä piti vain pitää yllä.

1970-luvun maanpuolustuskeskustelu liikkui kahden vastakkaisen ja ehdottoman näkemyksen välimaastossa. Sotilaiden käsitys piti sisällään totaalisen maailmansodan ja Puolustusvoimat käsitti olevansa sotalaitos. Vastakkaisen näkemyksen mukaan ydinaseet olivat tehneet tavanomaisin asein käytävästä sodasta epätoivoisen ja siten koko Suomen Puolustusvoimat nähtiin turhaksi instituutioksi. 1970-lukua sävytti edellisellä vuosikymmenellä alkanut pyrkimys avoimeen keskusteluun maanpuolustusasioista. Yy-sopimuksen velvoitteet johtivat keskustelua ja avoimuus maanpuolustuslehtien osalta oli näennäistä. Maanpuolustustahdosta ja kansalaisten henkisestä kyvystä voitiin kirjoittaa, mutta kommentointi ulkopoliitikasta ja suhteista Neuvostoliittoon olivat vain valtion ylimmän johdon asialistalla. Maanpuolustuslehtien rooli kuitenkin selkiytyi 1970-luvulla, ja ne asettuivat aikakauslehtien kategoriaan osin erikoistuen omien järjestöjensä äänitorviksi.

Kansalaiskasvatus nousi 1970-luvun teemaksi ja sodan uhkakuvan lisäksi huomio kiinnittyi kansalaisten valmiuteen kohdata sotaa alempien kriisejä. Maanpuolustustahdon kehittymiselle oli olennaista koko kansa osallistuminen, joten keskustelu myös naisten osuudesta aseellisiin maanpuolustustehtäviin käynnistyi. Kansalaiskasvatuksessa olennaisiksi promoottoreiksi valjastettiin vapaaehtoiset maanpuolustusjärjestöt. Järjestöjä edustavat maanpuolustuslehden saivat siten keskeisen rooli informaation jakamisessa maanpuolustuksesta ja maanpuolustustahdon kehittämisessä.

1950–1960-luvulla välitetty pinnallinen kuva maanpuolustustahdosta sai maanpuolustuslehdissä osakseen syvällisempää pohdintaa 1970-luvulla. Maanpuolustuslehtien välittämä kuva maanpuolustustahdosta liittyi olennaisesti turvallisuuden tunteeseen ja kansalaisten hyvinvointiin. Kansalaisia uhkaavien kriisien

muoto oli muuttumassa ja uhkakuva varsinaisesta ydinsodasta alkoi väistyä. Tahto kollektiivisesti puolustaa maata ja demokraattista yhteiskuntaa sai rinnalleen toisenlaisen individualistisen puolustautumisen sisällön. Kansalaiset kokivat, että heidän tuli kyetä turvaamaan oma identiteetti sekä omaa taloudellista hyvinvointia ja perhettä uhkaava vaara.

Olenainen maanpuolustustahtoon vaikuttava tekijä läpi koko tutkimuksessa tarkastellun ajanjakson oli ulkoisen vaaran mahdollisuus. Kylmän sodan aikana sodan uhka oli vahvasti läsnä, mutta muuttui edelleen 1980–1990-luvulla yleisemmäksi kriisien peloksi. Maanpuolustuskeskusteluissa painopiste siirtyi turvallisuuspolitiikkaan ja maanpuolustuksen uskottavuuteen. Uskottavuuteen liittyi olennaisesti myös Suomen puolustuskyvyn arvioiminen. Määrärahojen niukkuus, uudet järjestelyt aseistakieltäytyjille ja vapaaehtoisille maanpuolustusjärjestöille sälytetty kansalaiskasvatus sekä naisten osallistumisen tehostaminen olivat 1980–1990-luvulle ominaisia toimia. 1990-luvulla Euroopan sotilaspolitiikka muuttui, kun kylmän sodan jännitteet lievenivät. Maanpuolustuslehdistä välittyi kuva, ettei edelleen vahva maanpuolustustahto tarvinnut enää taakseen konkreettista vihollista tai yya-sopimuksen velvoitetta omaan puolustuskykyyn. Uhka, joka ilmeni maailma eri kriisien merkeissä, oli riittävä motivoimaan kansalaisia suojelemaan saavutettua demokratiaa ja omaa turvallisuuttaan.

Kansalaisten aktivoituminen muihin kuin maanpuolustusjärjestöjen toimintaan ja myös sähköisen median laajeneminen haastoivat maanpuolustuslehden kilpailemaan lukijoistaan 1980-luvun taitteesta alkaen. Kirjoituksissa ei enää näkynyt aiempien vuosien isänmaallista paatosta maanpuolustustahdosta, vaan artikkeleissa kirjoitettiin realistisemmin turvallisuuspolitiikasta ja Suomen asemasta maailmanpolitiikassa. Maanpuolustustahdossa nojattiin edelleen Maanpuolustuksen suunnittelukunnan tutkimuksiin, mutta tuloksia ei edelleenkään syvällisemmin analysoitu. Tilastot näyttivät kansalaisten maanpuolustustahdon olevan edelleen korkea ja siihen tyydyttiin. Näissä kyselytutkimuksissa ei edelleenkään syvennytty pohtimaan miten kansalaiset ymmärsivät maanpuolustustahdon.

1980-luvun alussa tehdyn kansainvälisen tutkimuksen tulos uhrautumisesta oli sävyyttävä, mutta ei aiheuttanut laajempaa keskustelua maanpuolustuslehdissä. Tutkimuksen mukaan suomalaisten vahva maanpuolustustahto ei sisältänyt samassa mitassa uhrautumista. Vaikka tahto puolustaa isänmaata oli eri aikakausilla vahva, oman terveyden tai peräti hengen alttiiksi asettamiseen ei oltu valmiita.

Uhrautumista käsitelleeseen tutkimukseen reagoiti vahvistaa käsitystä siitä, ettei maanpuolustustahdon käsitettä ymmärretty edelleenkään syvällisemmin. Tai tutkimuksen tulos oli ollut jotakin muuta, mitä keskusteluissa maanpuolustustahdosta haluttiin lehdistä käsitellä.

Kokonaisuudessaan suomalaisten maanpuolustustahtoon vaikutti myös käsitys sodasta eli se, millaiseksi mahdollinen uusi konflikti nähtiin. Jokaisella aikakaudella oli maailmanrauhaa järkyttäviä kriisejä, jotka vaikuttivat halukkuuteen osallistua maanpuolustustyöhön tai ainakin osallistua yleiseen keskusteluun itsenäisyydestä. Oli kuitenkin tärkeä erottaa konkreettinen vaaran pelko ja epämääräinen sodan uhka. Vaaran pelkoon liittyivät niin yleinen väestönsuojelu kuin oman taloudellisen turvan menetys.

Maanpuolustuskeskusteluissa maanpuolustuslehdet nostivat esille Suomen puolueettomuuden turvaamisen maahan tunkeutujia, ei ydinaseita, vastaan. Usko uuteen maailmansotaan heikkeni mitä kauemmaksi edellisestä edettiin. Se näkyi myös maanpuolustuslehtien kirjoittelussa. Yya-sopimus määritteli raamit Suomen maanpuolustuksen uskottavuudelle, mutta sisäisesti maanpuolustus koki arvostelua koko 1960- ja osin 1970-luvun ajan. Tällöin myös maanpuolustustahto oli eräs keskustelun teemoista ja kansalaisten mielipiteistä tehtyjä kyselytutkimuksia julkaistiin mielellään.

Mielenkiintoista oli havaita, että tässä tutkimuksessa olleen aikajakson aikana maanpuolustuslehdissä esitetyt tilastot määrittelivät kansalaisten maanpuolustustahdon varsin korkeaksi ja se vaihteli 70 ja 80 % välillä. Peruskysymys oli läpi koko historian: ”Jos Suomeen hyökätään, niin olisiko suomalaisten puolustauduttava aseellisesti kaikissa tilanteissa, vaikka tulos näyttäisi epävarmalta?”. Maanpuolustustahdon keskusteluissa unohdettiin kuitenkin sen syvällisempi pohdinta. Maanpuolustustahto oli näennäisesti vahvaa koko tässä tutkimuksessa käsitellyn ajan, mutta uhrautumiseen ei oltu valmiita. Tämä aiheuttaa mielenkiintoisen ristiriidan maanpuolustuslehtien välittämän kuvan ja sen välillä, miten ihmiset lopulta ymmärtävät maanpuolustustahdon käsitteen. Maanpuolustustahtoon voi vaikuttaa vain ihmisten oma käsitys siitä, mitä se vaatii:

*Maanpuolustustahtoa ei voi käskää esille, se vaan on.*³³¹

³³¹ Lindeman, ”Henki, tahto ja koeteltu kansalainen” (art). *Sotilasaikakauslehti* 11/1981.

Lähdeluettelo

I Painamattomat lähteet

- www.aikakauslehdet.fi/aikakauslehtifaktat/. Luettu 16.5.2016.
- www.aliupseeriliitto.fi. luettu 9.5.2016.
- www.fiia.fi/fi/publications/4/ . Luettu 1.9.2016.
- www.finlex.fi/fi/esitykset/. Luettu 19.5.2016.
- www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/. Luettu 19.5.2016.
- www.kadettikunta.fi. Luettu 9.5.2016.
- www.maanpuolustuskurssiyhdistys.fi. Luettu 1.9.2016.
- www.mpks.fi. Luettu 19.8.2016.
- www.paallystoliitto.fi/paallystoliitto/paallystolehti/. Luettu 30.6.2016.
- wsww.puolustusvoimat.fi. Luettu 31.8.2016.
- www.presidentti.fi/halonen. Luettu 30.6.2016.
- <http://pro.tsv.fi/sotatiedeseura/julkaisutoiminta.html>. Luettu 1.9.2016.
- www.reservilainen.fi. Luettu 1.9.2016.
- www.sotilaskotiliitto.fi. Luettu 24.5.2016.
- www.suomensotilas.fi. Luettu 1.9.2016.
- www.upseeriliitto.fi. Luettu 19.5.2016.
- www.urlus.fi. Luettu 19.8.2016.

Rainio, Johanna 2009: ”Moniarvoinen suomalaisuus, puolueeton Suomi. Isänmaallisuuden ja maanpuolustustahdon kysymykset 1960-luvun alun henkisen maanpuolustuksen taustana ja sisältönä.”

Pro gradu Helsingin Yliopisto. Poliittinen historia.

Painetut lähteet

Henkisen maanpuolustuksemme perustekijät, sen kokonaistavoitteet ja eri alojen tehtävät sekä johto- ja suorituselimet rauhan ja sodan aikana. Mietinnön I osa. Henkisen Maanpuolustuksen Komitea, Helsinki 9.3.1962. Länsi-Savon Kirjapaino Mikkeli 1964.

Lähteet

Aliupseeri 1954–1974
 Kylkirauta 1954–1993
 Maanpuolustus 1966–1992
 Peitsi 1957–1967
 Suomalainen 1967–1977
 Reserviläinen 1969–1991
 Reservin aliupseeri 1957–1968
 Ruotuväki 1963–1992
 Sotilasaikakauslehti 1960–1992
 Sotilaskoti (Sotilaskotisisar) 1968–1991
 Suomen Sotilas (Suomen mies) 1956–1992
 Tiede ja Ase 1955–1992

Tutkimuskirjallisuus

Huhtinen, Aki-Mauri & Sinkko, Risto 2004: *Maanpuolustustabto tutkimuskohteena: kylmästä sodasta informaatioisotaan*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Edita Oy, Helsinki.

Hyrkkänen, Markku 2002: *Aatehistorian mieli*. Vastapaino. Gummerus Kirjapaino Oy. Tampere.

Iskanius, Markkiu & Kääräinen, Juhani 2000: Taistelun kuva –suomalainen näkemys. *Sodan ja taistelun kuva*. Maanpuolustuskorkeakoulun taktiikan laitoksen julkaisusarja 2. Edita Oy, Helsinki.

Jussila, Osmo, Hentilä, Seppo & Nevakivi, Jukka 2006: *Suomen poliittinen historia 1809-2006*. WSOY Oppimateriaalit Oy. Helsinki.

Kallenautio, Jorma 2005: *Suomi kylmän rauhan maailmassa. Suomen ulkopoliittika Porkkalan palautuksesta 1955 Euroopan unionin jäsenyyteen 1995*. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.

Kilkki, Pertti 1991: Suomen maanpuolustuslehdistö. *Suomen lehdistö historia 9. Aikakauslehdistön historia. Erikoisajakauslehdet*. Toim. Päiviö Tommila. Kustannuskiila Oy, Kuopio.

Kolbe, Laura 2005: ”Ristin vai edistyksen kansa? -isänmaan, valtion ja kodin puolesta”. *Arvot ja velvollisuudet isänmaan puolustuksessa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Johtamisen laitos, Julkaisusarja 2, Artikkelikokoelmat n:o 14. Toim. Risto Sinkko 2005.

Kolbe, Laura 2011: *Yhteistä turvallisuutta rakentamassa. Maanpuolustuskurssiopetuksen ja -yhdistyksen vaiheita 1961-2011*”. Maanpuolustuskurssiyhdistys. Unigrafia Oy, Helsinki

Kokonaismaanpuolustus: sisua ja sivistystä. (toim.) Sarvanti, Tapani & Soininen, Timo 2013, Helsinki.

Leimu, Heikki, Harinen, Olli & Sinkko, Risto (2008). *Maanpuolustustahdon tutkimusperinne Suomessa ja Ruotsissa.* Maanpuolustuskorkeakoulu. Käyttäytymistieteiden laitos. Julkaisusarja 1/2008. Edita Prima Oy, Helsinki.

Lilius, Herbert 1988: *Maanpuolustustahdosta ja sen moraalisisistä perusteista.* Sotakorkeakoulu. Sotatieteen laitos. Helsinki.

Maanpuolustaja. Puolueeton maanpuolustushenkinen julkaisu. Toim. Martti Santavuori 1957. Hakkapeliitta-yhdistys r.y

Maanpuolustus – yhteiskunta. Helsingin upseeriyhdistysten työtoimikunnan julkaisu 1960. Toim. Valtanen, Jaakko. Helsinki.

Majander, Mikko 2004: *Pohjoismaa vai kansandemokratia? Sosiaalidemokraatit, kommunistit ja Suomen kansainvälinen asema 1944–51.* Hakapaino, Helsinki.

Mykkänen, Päivi 1998: *Yhteisölehti: tekijän opas.* Infoviestintä, Helsinki.

Myyry, Liisa 2009: ”Et kai se siit tulee, et se pitää nähdä jotenkin se kohde puolustettavana ja arvokkaana”. *Käsityksiä maanpuolustustahdosta ja siihen vaikuttavista tekijöistä.* Sosiaalipsykologian laitos Helsingin yliopisto, Maanpuolustustahto-tutkimus.

Raitasalo, Jyri 2008: *Turvallisuusympäristön muutos ja Suomen puolustus.* Maanpuolustuskorkeakoulu strategian laitos, julkaisusarja 1. Strategian tutkimuksia No 23. Edita Prima Oy, Helsinki.

Saarelainen, Antti 2010: *Suomalainen sotilasidentiteetti yhteiskunnan muutoksessa toisen maailmansodan jälkeen.* Poliittisen historian pro gradu-tutkielma. Helsingin Yliopisto.

Sinkko, Risto (2009): *Katsaus suomalaisten maanpuolustustahdon ja sen tilaan 2000 – luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä – empiirisiä tutkimustuloksia.* Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 3: Työpapereita No 2/2009. Edita Prima Oy, Helsinki

Sinkko, Risto (2015): *Maanpuolustustahto asevelvollisen koulutuksen ja palveluksen onnistumista selittävänä tekijänä.* Väitöskirja. Helsingin Maanpuolustuskorkeakoulu. Juvenes Print, Tampere.

Seppinen, Jukka 2011: *Suomettumisen syövereissä.* Bookwell Oy, Porvoo.

Suhonen, Pertti 1988: *Suomalaisten arvot ja politiikka.* WSOY, Porvoo.

Terho, Sampo 2010: ”*Näkökulmia maanpuolustustahtoon*”. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 2/2010 Artikkelikokoelmat n:o 5. Edita Prima Oy, Helsinki.

Valenius, Johanna 2007: Turvallisuus. *Toinen maailmanpolitiikka. 10 käsitettä feministiseen kansainvälisten subteiden tutkimukseen*. Kantola, Johanna & Valenius, Johanna (toim.) Vastapaino, Tallinna.

Valtanen, Jaakko 1954: *Maanpuolustusbongen (-tabdon) ylläpitämisen edellytykset ja mahdollisuudet erityisesti nuorison keskuudessa*. Diplomityö. Sotakorkeakoulu, Helsinki.

Vesikansa, Jaakko 2004: *Salainen sisällissota. Työnantajien ja porvarien taistelu kommunismia vastaan kylmän sodan Suomessa*. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.

Virta, Jami 2012: *Juoksubandoista yhteiskuntaan. Vuosien 1965-1975 sotilaallista maanpuolustusta ja puolustusvoimia koskeva joukkotiedotuksen diskursiivinen tarkastelu*. Sotahistorian laitos. Maanpuolustuskorkeakoulu. Juvenes Print, Tampere.

Visuri, Pekka 2010: ”*Idän ja lännen välissä - puolustuspoliittika presidentti Kekkonen kaudella*”. Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos julkaisusarja 1 N:o 13. Saarijärven Offset Oy, Saarijärvi.

Visuri, Pekka 2006: *Suomi kylmässä sodassa*. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.

Visuri, Pekka 1997: *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*. WSOY, Juva.

YYA. *Aika ja sopimus*. Toim. Unto Vesa 1998. Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus Tutkimuksia N:o 81. Jäljennepalvelu, Tampereen yliopisto.